

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

เสด็จพระราชทานน้ำดื่ม

ทรงเปิดห้องสมุดประชาชน "เฉลิมราชกุมารี" อำเภอเมือง

จังหวัดอุตรดิตถ์

วันพุธที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๖

ที่ระลึก

พิธีเปิดห้องสมุดประชาชน "เฉลิมราชกุมารี"

อำเภอคลอง จังหวัดแพร่

วันพุธที่ ๓ มีนาคม พ.ศ.๒๕๓๖

สมเด็จพระเทพรัตนสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี อติรวาท

ประนมหัตถ์มโนสพร้อมน้อมเกศา
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุตาฯสง่าพระนาม
พระเมตตาการุณย์ได้อุ่นเกล้า
น้ำพระทัยใสพิสุทธิ์จุนท์
พระปรีชาสามารถปราดเปรื่องล้ำ
ทรงคุ้มครองป้องปกมรดกไทย
พระสิริโฉมเลิศลักษณ์ประจักษ์ชัด
พระจริยวัตรก่อบุญปลูกประชา
ศิลปศาสตร์ทั่วถ้วนล้วนรังสรรค์
เกียรติศักดิ์ความเป็นไทยได้ประเทือง
ชาวแพรวพร้อมน้อมอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์
เดชไตรรัตน์ปิดป้องผองภัยพาล
แต่สมเด็จพระเทพรัตนฯของคณิศรแก้ว
พระประสงศ์สิ่งใดในโลกา

นบวันทาศดิยนารีศรีสยาม
ทั่วเขตคามชื่นชมพระบารมี
พระนามเนาแนบหทัยได้สุขศรี
ทิพย์วารีชโลมหล้าผาสุกใจ
ทรงอุปถัมป์วิวัฒนธรรมนำสมัย
สืบสานไว้คู่ชาติศาสน์กษัตรา
พระดำรัสชื่นกมลชนทั่วหล้า
ร่วมศรัทธาบำรุงไทยให้รุ่งเรือง
เพื่อไทยมั่นดำรงไทยให้กระเดื่อง
พระหนุนเนื่องก่อก่อเอื้อเออาภาร
เทพฤทธิ์ทุกชั้นฟ้ามหาสถาน
อภิบาลชนม์สวัสดิ์วัฒนา
จุงผ่องแผ้วเกษมสันต์ขึ้นหรรษา
สมพระหัตถยาเปรมปราโมทย์โสดกิติเทอญ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า

ประชาชนชาวจังหวัดแพร่ และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่

(นางสาววรพร บำบัด ประพันธ์)

คำนำ

เนื่องในวโรกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระมหากรุณาธิคุณเสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธานทรงเปิดห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ณ วันพุธที่ ๓ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๖ พลสภานิกธชาวแพร่ล้วนมีความปลื้มปีติยินดี และชื่นชมโสมนัส ในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น

หนังสือเล่มนี้ จัดทำขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกถึงวันแห่งความภาคภูมิใจของชาวแพร่ คณะผู้จัดทำจึงได้รวบรวมกิจกรรมอันเป็นประวัติของการจัดตั้งห้องสมุด ข้อมูลเกี่ยวกับอำเภอลอง และจังหวัดแพร่ ที่ได้นำเสนอไว้ในห้องสมุดเมื่อแรกเปิด โดยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ได้รับหนังสือที่ระลึกนี้ตามสมควร

คณะผู้จัดทำ

มีนาคม ๒๕๓๖

สารบัญ

สำนักในพระมหากษัตริย์คุณ	๕
พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (พ.ศ.๒๕๒๐)	๖
พระราชปณิธานในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี	๗
พระราชนิพนธ์ "ห้องสมุดในทัศนะของข้าพเจ้า"	๘
พระราชนิพนธ์ "ไปห้องสมุดเยาวชนที่อิหร่าน"	๙
ไม้มหามงคล "สารภี"	๑๑
กว่าจะเป็นห้องสมุดประชาชน "เฉลิมราชกุมารี" อำเภอลอง	๑๖
ประกาศจังหวัดแพร่ เรื่อง การจัดตั้งห้องสมุดประชาชน "เฉลิมราชกุมารี"	๑๘
สำเนาหนังสือจังหวัดแพร่ เรื่อง ขอกกราบบังคมทูลอัญเชิญเสด็จฯ	
เป็นองค์ประธานเปิดห้องสมุดประชาชน "เฉลิมราชกุมารี" อำเภอลอง	๑๙
สำเนาหนังสือสำนักราชเลขาธิการ เรื่อง เสด็จฯ ทรงเปิดห้องสมุดประชาชน	
"เฉลิมราชกุมารี" อำเภอลอง จังหวัดแพร่	๒๐
ข้อคิดเห็นของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ	๒๑
ข้อคิดเห็นปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	๒๒
ข้อคิดเห็นอธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน	๒๓
ข้อคิดเห็นรองอธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียนและผู้อำนวยการโครงการ	
จัดตั้งห้องสมุดประชาชน"เฉลิมราชกุมารี"	๒๔
แลหลัง	๒๕
ภาคผนวก	๒๘
- สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กับ จังหวัดแพร่	๒๙
- มองจังหวัดแพร่	๓๑
- สู่อำเภอลอง	๓๗
- จิตรกรรม"เวียงต้า"	๔๒
- งานสืบสานหัตถศิลป์ ผ้าทอตีนจก และการอนุรักษ์	๔๗
- "ยาขอบ"(โชติ แพร่พันธุ์)	๕๐

ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ.....

ชาวแพร์สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น
ที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ได้ทรงสนับสนุน
การศึกษาค้นคว้า ของประชาชนชาวจังหวัดแพร์

พระราชนิพนธ์ ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

โลกดิฉันมีที่ซ่อนไว้ โปศาล
ห้องลับสวนดอกไม้ สีเสียด
บนยอดดงไพรป่าดง ไร่ ห้องนา
สลับพยับร้อนแท้ กิ่งแก้ววิเศษ

(พ.ศ. ๒๕๒๐)

มาร่วมกันทำให้ชาวโลกอ่านออกเขียนได้
Let's join in making a literate world

วิ ๒๕๕

ห้องสมุดในทัศนะของข้าพเจ้า

พระราชนิพนธ์ ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี

ความรู้ของมนุษย์เป็นมรดกตกทอดกันมาแต่ครั้งโบราณ เมื่อมีการประดิษฐ์คิดค้นตัวอักษรขึ้น ผู้มีความรู้ก็ได้บันทึกความรู้ของตน สิ่งที่ตนค้นพบ เป็นจารึกหรือเป็นหนังสือทำให้บุคคลอื่น ในสมัยเดียวกัน หรืออนุชนรุ่นหลัง ได้มีโอกาสศึกษาทราบถึงเรื่องนั้น ๆ และได้ใช้ความรู้ต่างๆ เป็นพื้นฐานที่จะหาประสบการณ์คิดค้นสิ่งใหม่ๆ ที่เป็นความก้าวหน้าเป็นความเจริญสืบต่อไป

ห้องสมุด เป็นสถานที่เก็บเอกสารต่างๆ อันเป็นแหล่งความรู้ดังกล่าวแล้วจึงเรียกได้ว่าเป็นครู เป็นผู้ชี้แนะให้เราแก้ปัญหาวิเคราะห์หิววิจารณ์ให้รู้สิ่งควรรู้อันชอบธรรมชอบด้วยเหตุผลได้

ข้าพเจ้าอยากให้เรามีห้องสมุดที่ดี มีหนังสือครบทุกประเภท สำหรับประชาชน หนังสือประเภทที่ข้าพเจ้าคิดว่าสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งคือ หนังสือสำหรับเด็ก วัยเด็ก เป็นวัยเรียนรู้ เด็กๆ ส่วนใหญ่สนใจที่จะทราบเรื่องราวต่างๆ แปลกๆ ใหม่ๆ อยู่แล้ว ถ้าเรามีหนังสือที่มีคุณค่า ทั้งเนื้อหาและรูปภาพให้เขาอ่าน ให้ความรู้และความบันเทิง เด็กๆ จะได้เติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ ที่รอบรู้ มีธรรมะประจำใจ มีความรักบ้านเมือง มีความต้องการปรารถนาจะทำแต่ประโยชน์ที่สมควร

ไปห้องสมุดเยาวชนที่อิหร่าน

พระราชนิพนธ์ ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

วันก่อนเจอกรรมการสมาคมห้องสมุด คุยให้เขาฟังเรื่องประสบการณ์ที่ไปอิหร่านและอิสราเอล ก็เขาเป็นกรรมการห้องสมุดนี่นา ก็เลยคุยเรื่องห้องสมุดที่อิหร่าน เราพูดเจ๊าะแจ๋วทวนไปมาทำไหนก็ไม่ทราบ เขาเลยบอกว่าเขียนเรื่องลงวารสารห้องสมุดเสียเลยหมดเรื่องหมดราว ออกตัวกับเขาไปแล้วว่าเขียนให้ก็ได้ แต่อย่าหวังว่าจะเป็นบทความเด่นดีมีประโยชน์อะไร เพราะ

ประการแรก เรื่องมันนานมาแล้ว ชักจะลืม

ประการที่สอง ดูห้องสมุดเดี่ยวๆเท่านั้น หมายกำหนดการรีบเร่งเหลือเกิน

ประการสุดท้าย (ข้อนี้เป็นข้อบกพร่องข้าพเจ้ามาช้านาน)

ข้าพเจ้าเป็นผู้ที่เขียนบทความวิชาการไม่เป็น พูดอย่างไรก็เขียนเท่านั้น ไม่เป็นไรคนกันเอง คุยกันดีกว่า

วันแรกไปอิหร่าน ดูแต่พิพิธภัณฑ์ราว ๔-๕ แห่ง วันที่สอง (คือวันที่ไปดูห้องสมุด) วันที่ ๒๓ เมษายน เข้าประมาณ ๐๕.๐๐น. ไปที่ Farah Pahlavi Nursery Association เป็นโรงเรียนเด็ก “ในพระบรมราชินูปถัมภ์” เด็กเล็กกำพร้าตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งอายุ ๔ ปี เขาดูแลเด็กๆ อย่างดีมาก เป็นตัวอย่างในการให้การศึกษาลูกอนุบาลได้ จะไม่เล่าโดยละเอียดเพราะมันไม่เกี่ยวกับเราโดยตรง แต่จะตั้งข้อสังเกตว่า ท่านสนพระทัยการศึกษาของเยาวชนในระดับต่างๆ ห้องสมุดที่เราจะไปดูอีกสักคู่ก็เป็นโครงการของท่านเหมือนกัน

เราอยู่ที่โรงเรียนเด็กนานไปหน่อย พอตีมีคนเดียวยังมีรายการที่ต้องไปดูอีก พวกเราเลยล่ำลาพยาบาลผู้ดูแลโรงเรียนเด็ก นั่งรถไปที่ Library of the Institute of Development of Children and Adults สถานที่เราไปดูเป็นห้องสมุดของเยาวชน

ห้องสมุดนี้ อยู่ๆเด็กคนหนึ่งจะเดินเข้ามาใช้เลยไม่ได้ ต้องเป็นสมาชิก เด็กตามโรงเรียนเท่านั้นจึงจะสมัครได้ จำนวนสมาชิกมากมายจำนนแน่นอนไม่ได้ อายุตั้งแต่ ๖-๑๗ ปี บรรณารักษ์ห้องสมุดมีหน้าที่อ่านหนังสือให้เด็กๆ ฟัง และอธิบายเรื่องราวในหนังสือ หนังสือส่วนใหญ่เป็นภาษาอิหร่าน (เลยไม่มีโอกาสเช็คว่าเป็นหนังสือประเภทไหน) เพราะเด็กส่วนมากจะไม่ทราบภาษาต่างประเทศ สำหรับบางคนก็ทราบก็มีแผนกเล็กๆ ที่เปิด “International” (เป็นภาษาต่างๆ) หนังสือที่มีเป็นด้านความรู้และความบันเทิง มีการ์ตูน วารสารสำหรับเด็ก

มองไปตามฝาผนัง จะติดเรื่องราวที่น่าสนใจไว้ เช่น ประวัติของนักแต่งนิทานเด็กและนักวาดภาพประกอบที่มีชื่อเสียงของอิหร่าน เรื่องของประเทศต่างๆ รูปภาพและการฝีมือที่เป็นของขวัญจากเด็กๆ ในประเทศอื่น นอกจากนั้นยังมีบอร์ดสำหรับติดข่าวสารการเมืองในและนอกประเทศ

ข้างนอกห้องสมุดมีผลงานศิลปะของเด็กสมาชิก เป็นรูปวาดผ้าบาติกเป็นต้น มีครูมาสอนศิลปะและดนตรี ในห้องเล็กๆ ข้างๆ ห้องสมุด ข้างห้องสอนดนตรีมีห้องสมุดอีกแห่งสำหรับเด็กที่เล็กจริงๆ หนังสือในนั้นส่วนใหญ่เป็นการ์ตูน รูปภาพสัตว์ มีคำอธิบายง่ายๆ เป็นภาษาอิหร่าน

งานที่สำคัญอีกอย่างของสมาคมคือ การจัดทำหนังสือและแผ่นเสียงสำหรับเด็ก เขาทำกันอย่างตั้งใจจริงจัง Empress Farah นับได้ว่าเป็นผู้นำด้านนี้ ได้ทรงแปลหนังสือของอันคริสเตียน แอนเดอสัน เป็นภาษาอิหร่านและวาดภาพประกอบด้วย อันที่จริงแล้วอิหร่านไม่ค่อยจะสนับสนุนหนังสือแปล เขาส่งเสริมนักเขียนหนังสือเด็กและนักวาดภาพประกอบหนังสือ เนื้อเรื่องของหนังสือส่วนใหญ่จะชักมาจากวรรณคดีนิทานปรัมปราของอิหร่านเองเอามาทำให้ง่ายๆ เขียนตัวโตๆ ทำรูปเล่มดี ภาพวาดง่ายๆ แต่สวยงาม ภาพเขียนประกอบหนังสือ สำหรับเด็กของอิหร่านนี้ เมื่อเรามองแล้วจะได้อารมณ์ของศิลปะอิหร่าน เป็นภาพอย่างโบราณแต่ประยุคดีให้เข้ากับสังคมสมัยนี้ที่ค่อนข้างจะกระเดียดไปทางตะวันตก รูปภาพเหล่านี้ได้เขียนให้น่าดู ง่ายๆ ถูกกับสายตาเด็ก

การทำแผ่นเสียงการศึกษาอ่านทำนองเสนาะจากบทเรียน ฯลฯ ของเขาก็มีประเภทต่างๆ กัน เช่น แผ่นเสียงเกี่ยวกับบทกวี ถ้าเป็นกวีที่ตายไปแล้ว ก็ใช้คนเรียนมาทางอ่านวรรณคดีมาอ่าน ถ้าเป็นกลอนของกวีร่วมสมัยก็ให้กวีอ่านบทของตนเอง การที่ให้เด็กได้ฟังการอ่านบทกวีทำให้เด็กรักกวีนิพนธ์ได้ง่ายขึ้น และยังเป็นการปลูกฝังให้เด็กเป็นกวีบ้าง

ในด้านดนตรีเขามีแผ่นเสียงดนตรี Classic ของฝรั่งแต่นำมาอัดใหม่ ที่ปกแผ่นเสียงมีประวัติผู้แต่งเพลง เหตุผลในการแต่ง แต่งเมื่อไร เขากำลังเริ่มโครงการใหม่อีกคือ การอัดแผ่นเสียงเพลงอิหร่านสมัยต่างๆ แบบต่างๆ

ยังไม่ทันได้ชักใช้คนพาชม ก็มีเจ้าหน้าที่มาบอกว่าจวนต้องไปเฝ้าพระเจ้าซาร์แล้ว (เร็วกว่ากำหนด) ไปดูแล้วก็ได้รับความรู้ดีขึ้น และนี่ก็อยากทำหนังสือเพิ่มเติมสำหรับเด็กๆ ของเรา เอาเรื่องราวนิทานไทยๆ ของเรานี้แหละ หรือนิทานชาดกในพุทธศาสนาก็ได้ จะเอาเรื่องที่ตัวละครในเรื่องเป็นคนหรือเป็นสัตว์ก็มีวันทำได้สารพัด ไม่ต้องไปรื้อนิทานฝรั่งเลยภาพประกอบถ้าเขียนเป็นภาพแบบไทยก็ดี เด็กจะได้รู้จักศิลปะไทยเสียแต่เนิ่นๆ จะได้จินตนา โดยขึ้นเวลาดูภาพฝาผนังวัดจะได้ไม่ร้องว่า “ภาพไทยนี้แย่มากไม่มี Perspective” หรือ “ภาพไทยน่าเกลียด ผิดส่วนไม่เห็นเหมือนความจริง” ฯลฯ อีกอย่างหนึ่งเราจะส่งเสริมเด็กที่มีฝีมือในเชิงวาดเขียน ให้เขียนภาพประกอบได้ด้วย ได้ประโยชน์หลายต่อ การพิมพ์หนังสือเตี้ยวันนี้บ้านเราก็ทำได้ดีมากแล้ว ทำออกมาที่ร้านเด็กผู้ใหญ่จะติดใจกันเกรียว

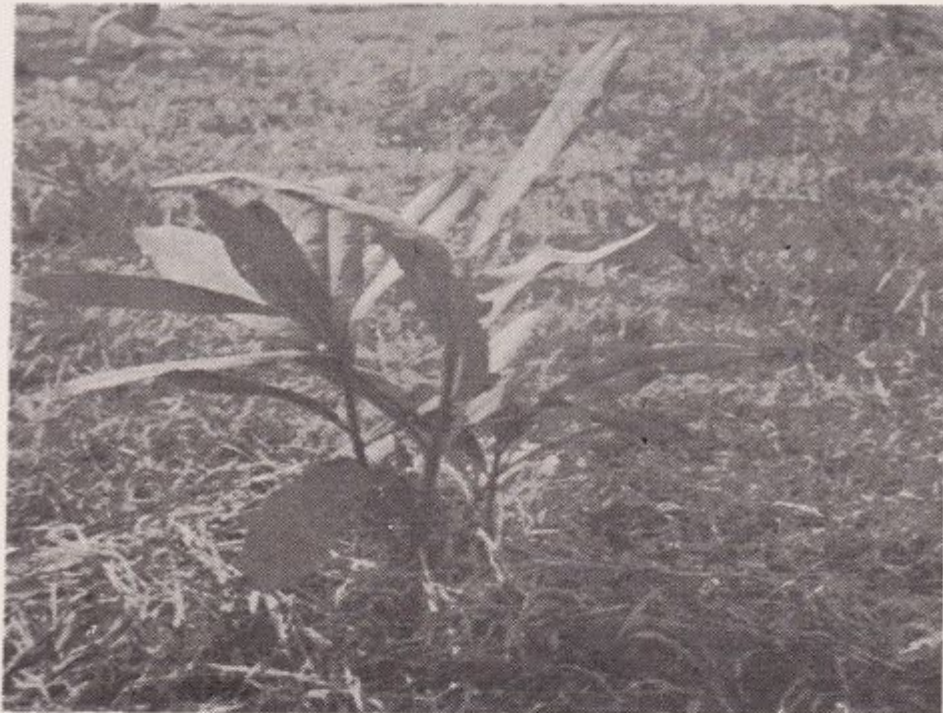
สวัสดิ์

๒๕๒๐

ไม้มหามงคล

"สารภี"

บทพระราชนิพนธ์

“ดอกไม้” ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ดอกไม้นี้มีมากมาย	เช่นดอกพุดลาย
หัวดอกขโคชบา	
มะลิซ้อนมะลิลา	กลิ่นหอมหนักหนา
บัวใช้บูชาพระดี	
ดอกป๊อบและสารภี	หัวดอกจำปี
นั่นเป็นดอกไม้ไทยไทย	

๒๑ มิถุนายน ๒๕๑๐

วรรณคดีไทย เรื่อง พระอภัยมณี รามเกียรติ์ ลิลิตตะเลงพ่าย และอิเหนา ได้กล่าวถึง “สารภี” ไว้ว่า

“รสสุคนธ์มณฑาสารภี

มะลูลีลันทมหน้าชมเชย”

(พระอภัยมณี)

“ม่วงสนหมู่โศกสารภี

ลิ้นจี่ลำเจียกจิกจันท์”

(รามเกียรติ์)

“เข้ากระมลชวนชื่น

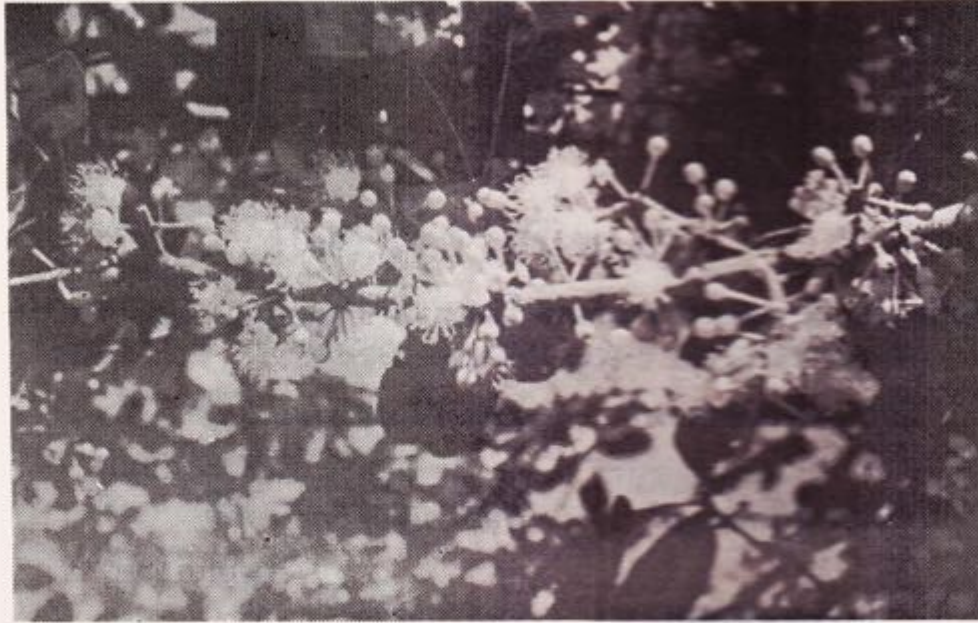
สุภีรีนรศคนธ์”

(ลิลิตตะเลงพ่าย) •

“จำปาสารภียี่สุ่น

พิกุลบุณนาคนมสวรรค์”

(อิเหนา)

สารภี

สารภี มีชื่อเรียกทางพฤกษศาสตร์ว่า *Mamea siamensis* (T. And.) Kosterm. มีชื่อเรียกอย่างอื่นอีก เช่น สารภีป่า, สร้อยภี, สารภีแนน, นอ และทรภี

๑. ลำต้น สารภีเป็นไม้ต้นขนาดเล็กถึงขนาดกลาง ไม้ผลัดใบ สูง ๑๐-๑๕ เมตร ลำต้นเปลาตรง เปลือกสีเทาปนดำ แตกออกเป็นสะเก็ดตลอดลำต้น เปลือกในสีน้ำตาลแดง ถ้าถูกสับเปลือกจะมียางขาวเหนียวๆ ชิมออกมา ยางจะเปลี่ยนเป็นสีเหลืองอ่อนเมื่อแข็งตัว เรือนยอดรูปทรงกระบอก รูปไข่และรูปทรงกลมทึบ ปลายกิ่งมักห้อยลู่ลง กิ่งอ่อนเกลี้ยงและเป็นสันสี่เหลี่ยมตามยาว

เนื้อไม้มีสีน้ำตาลแกมแดง เสี้ยนตรงสม่ำเสมอ เนื้อละเอียด แข็ง ทนทาน เลื่อย ผ่า โสภบ ดกแต่งง่าย ใช้ทำเสา พื้น ฝาบ้าน

๒. ใบ สารภีมีใบเดี่ยวสีเขียวเข้ม ติดตรงข้ามกันเป็นคู่ๆ แต่ละคู่สลับทิศทางการขึ้น รูปทรงของใบเป็นรูปไข่ กว้าง ๔-๖.๕ ซม. ยาว ๑๔-๒๐ ซม. โคนใบสอบแคบ ส่วนที่ค่อนไปทางปลายใบผายกว้างติดกัน ปลายมนหรือแหลมทู่ๆ เนื้อใบหนาเป็นแผ่นหนัง เส้นแขนงใบเห็นไม่ชัด แต่เส้นใบย่อยแบบเส้นร่างแหเห็นชัดทั้งสองด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในใบที่แห้ง ขอบใบเรียบ ก้านใบยาว ๑-๑.๕ ซม.

๓. ดอก สารภีมีดอกสีขาว ก่อนร่วงโรยสีจะเปลี่ยนเป็นสีเหลือง กลิ่นหอมมาก ออกเป็นช่อเดี่ยวๆ หรือเป็นกระจุกตามกิ่ง มีทั้งดอกเพศผู้ ดอกเพศเมีย และดอกสมบูรณ์เพศ กลีบฐานดอกมีสองกลีบ รูปทรงของกลีบมนและโค้งเป็นกระพุ้ง กลีบดอกมีสี่กลีบ เกสรตัวผู้มีมาก รั้งไข่อุปรูปป้อมๆ เกลี้ยง อยู่เหนือโคนกลีบดอก ภายในแบ่งเป็นสองช่อง แต่ละช่องมีไข่ออก ๒ หน่วย ปลายหลอดรังไข่แผ่แยกเป็นสามแฉก จะออกดอกระหว่างเดือนมกราคม-มีนาคม

ดอกสารภีใช้เป็นยาสมุนไพร แก้อ่อนใน ขับลม บำรุงปอด และนอกจากนี้ยังนิยมนำดอกมาตากแห้ง เมื่อถึงช่วงเทศกาลวันสงกรานต์ของทุกปีจะนำมาผสมกับน้ำ ผงขมิ้น ส้มป่อย น้ำอบ นำมาสรงน้ำพระ รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ

๔. ผล สารภีหลังจากออกดอกแล้ว จะกลายเป็นผลระหว่างเดือนกุมภาพันธ์-เมษายน ผลจะมีรูปทรงกระสวย เกลี้ยงๆ ยาวประมาณ ๒.๕ ซม. ผลแก่สีเหลือง มีเนื้อเยื่อสีเหลืองหรือสีแสดหุ้มเมล็ด กลีบฐานดอกจะขยายเป็นกลีบติดผล ผลแก่เป็นอาหารของสัตว์

การขยายพันธุ์ สารภีเป็นพันธุ์ไม้ตามป่าเบญจพรรณ และป่าดงดิบ พบมากในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงใต้ ที่สูงจากระดับน้ำทะเล ๒๐-๔๐๐ เมตร นิยมปลูกเป็นไม้ประดับ ตามสวนและตามที่สาธารณะทั่วไป ผลเป็นอาหารสัตว์ ซึ่งเป็นตัวช่วยในการแพร่พันธุ์ได้มาก ปกติขยายพันธุ์ โดยการตอนกิ่งและใช้เมล็ดเพาะ

ไม้มหามงคล ประจำห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” อำเภอคลอง

เนื่องในโอกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธานทรงเปิดห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ ในวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ จังหวัดแพร่ได้พิจารณาคัดเลือกสารภีเป็นต้นไม้มหามงคลประจำห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ ซึ่งมีความเหมาะสมอย่างยิ่ง ด้วยเหตุผลหลายประการ คือ

สารภีเริ่มออกดอกระหว่างเดือน มกราคม-มีนาคม ของทุกปี ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธาน ทรงเปิดห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ ซึ่งจะช่วยย้ำเตือนความทรงจำให้ประชาชนชาวจังหวัดแพร่ได้รำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์

ใบและพุ่มสารภีที่เขียวชะอุ่ม และลำต้นที่แข็งแรง ทนทานนั้น เปรียบดังพระบารมีของพระองค์ที่มีความมั่นคง แม้ไพศาลทั่วทิศ สร้างความชุ่มชื้นร่มเย็นแก่สรรพสิ่งทั้งหลายในโลก โดยไม่จำกัดเพศ วัย เชื้อชาติ และศาสนา ตลอดจนดอกของสารภีใช้เป็นยาสมุนไพร ผลใช้เป็นอาหารของสัตว์ยามหิวโหย กิ่งก้านและลำต้นใช้เป็นเสาเรือน พื้น ฝาบ้าน ซึ่งเปรียบดังพระราชกรณียกิจของพระองค์ที่มีคุณประโยชน์นานัปการ หาที่เปรียบมิได้

สารภีหอมหวลให้ชวนชื่น
สรรพคุณดอกเป็นยาสมุนไพร
คราสงกรานต์ใช้ดอกแห้งมาแช่น้ำ
สรนน้ำพระสนุกสนานหัวหน้ากัน
พันธุ์ต้นใหญ่ใบดกเขียวสดใส
สรรพสิ่งชุ่มชื้นรื่นอุรา

เงาร่มรื่นพำนักพักอาศัย
เป็นพันธุ์ไม้ป่าดงดิบป่าเบญจพรรณ
แสนชุ่มฉ่ำประเพณีน้ำสร้างสรรค์
นับเป็นพันธุ์ไม้มากมีคุณนานา
ส่วนเนื้อไม้มันแข็งแกร่งแน่นหนา
ช่วยรักษาชีวาพาร่มเย็น

(ธีรศักดิ์ พงศ์ปริตร : ประพันธ์)

รวบรวมและเรียบเรียงโดย : ธีรศักดิ์ พงศ์ปริตร

อ้างอิงจากหนังสือ : พรรณไม้ในสวนป่าสิริกิติ์ ภาคกลาง (จังหวัดราชบุรี) สำนักพิมพ์ชุดิมาการพิมพ์, กรุงเทพฯ ๒๕๓๕.

ขอขอบคุณผู้ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูล : อาจารย์ชลธิชา ลิจฺติภูมิ วิทยากรย์ ระดับ ๕
โรงเรียนป่าไม้แพร่
: คุณพรศิริ เวียงเก่า บรรณรักษ์ ระดับ ๕ โรงเรียนป่าไม้แพร่
: อาจารย์สมศรี บำบัด อาจารย์ ๒ ระดับ ๖
ประจำหมวดวิชาภาษาไทย โรงเรียนนารีรัตน์จังหวัดแพร่

กว่าจะเป็นห้องสมุดห้องสมุดประชาชน 'เฉลิมราชกุมารี' อำเภอเลื่อง จังหวัดแพร่

กรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้อนุมัติให้จังหวัดแพร่ดำเนินงานโครงการจัดตั้งห้องสมุดประชาชน "เฉลิมราชกุมารี" อำเภอเลื่อง จังหวัดแพร่ เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระชนมายุครบ ๓ รอบพระนักษัตร ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๔ เพื่อเป็นการสนองพระราชปณิธาน และแนวทางพระราชดำริในการส่งเสริมการศึกษาให้กับประชาชน

จังหวัดแพร่ได้รับอนุญาตให้ใช้ที่ดินบริเวณอำเภอเลื่อง จังหวัดแพร่ จำนวน ๒๐๐ ตารางวา จากกรมธนารักษ์ เพื่อก่อสร้างห้องสมุดฯ ได้ โดยใช้รูปแบบการก่อสร้างของกรมการศึกษานอกโรงเรียน งบประมาณในการก่อสร้างพร้อมอุปกรณ์ทั้งสิ้น จำนวน ๒,๓๐๐,๐๐๐ บาท (สองล้านสามแสนบาทถ้วน) เป็นงบประมาณที่ได้รับจัดสรรจากกรมการศึกษานอกโรงเรียน จำนวน ๑,๒๕๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านสองแสนห้าหมื่นบาทถ้วน) ประชาชนในจังหวัดแพร่บริจาคสนับสนุนจำนวน ๑๕๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนห้าหมื่นบาทถ้วน) และได้รับการสนับสนุนจากบพัฒนาจังหวัดของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวน ๓ ท่าน เป็นเงิน ๕๐๐,๐๐๐ บาท (ห้าแสนบาทถ้วน)

จังหวัดได้ทำพิธีวางศิลาฤกษ์ห้องสมุดประชาชน "เฉลิมราชกุมารี" อำเภอเลื่อง จังหวัดแพร่ ในวันพฤหัสบดีที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๓๔ ณ บริเวณที่ก่อสร้างห้องสมุดประชาชน "เฉลิมราชกุมารี" โดยมี นายศักดิ์ดา ลากเจริญ ผู้ว่าราชการจังหวัดแพร่ เป็นประธานในพิธี และดำเนินการก่อสร้างโดยห้างหุ้นส่วนจำกัด แพร่ธีรพันธ์ก่อสร้าง ในวงเงิน ๒,๓๐๐,๐๐๐ บาท (สองล้านสามแสนบาทถ้วน) โดยทำสัญญาจ้าง ตั้งแต่วันที่ ๒๖ กันยายน ๒๕๓๔ ดำเนินการเสร็จ และรับมอบสิ่งก่อสร้างเมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๓๕

หลังจากนั้นจังหวัดได้ดำเนินการปรับปรุงบริเวณภายนอกอาคาร โดยปรับปรุงถมดินด้านหน้า ชุด

สระน้ำ ทำทำนบกั้น ก่ออิฐถือปูน ปรับแต่งบริเวณรอบอาคาร จัดทำถนน จัดทำทางระบายน้ำ และได้ปลูกหญ้า ไม้ดอกไม้ประดับ ตกแต่งให้สวยงาม

การปรับปรุงภายในอาคาร ได้รับความร่วมมือจากบุคคลและหน่วยงานต่างๆ เช่น คุณโกมล พานิชพันธ์ ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาคเหนือ วิทยาลัยเทคนิคแพร่ วิทยาลัยอาชีวศึกษาแพร่ วิทยาลัยเกษตรกรรมแพร่ โรงเรียนพิริยาลัยจังหวัดแพร่ โรงเรียนนารีรัตน์จังหวัดแพร่ โรงเรียนลองวิทยา โรงเรียนอนุบาลแพร่ และสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมือง ได้ร่วมกันจัดตกแต่งภายใน กรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้จัดส่งเจ้าหน้าที่ห้องสมุดมาดำเนินการ ๓ คน คือ

๑. นางสาวบุษบา เดือนดาว
๒. นายเกษม ปวงภาวี
๓. นางรสพร หม้อศรีใจ

และนักการภารโรงจำนวน ๑ คน คือ นายอดุลย์ อินตะหา และได้จัดสรรงบประมาณให้จัดซื้อหนังสือ ตามรายการหนังสือจากกรมการศึกษานอกโรงเรียน จำนวน ๔,๐๐๐ เล่ม เป็นเงิน ๓๐๐,๐๐๐ บาท (สามแสน บาทถ้วน) และจัดซื้อครุภัณฑ์จำนวน ๑๒ รายการ เป็นเงิน ๖๖,๘๗๐.๘๐ บาท (หกหมื่นหกพันแปดร้อยเจ็ดสิบ บาทแปดสิบสองบาท) นอกจากนี้ยังได้รับการอนุเคราะห์บริจาคครุภัณฑ์จำนวนอีกหลายรายการจากผู้มีจิตศรัทธา

ห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ได้ดำเนินการจัดสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว บริเวณภายนอกอาคารได้ปรับพื้นที่ปลูกหญ้า ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ อยู่ในสภาพที่เสร็จสมบูรณ์ด้วยความสามารถของอาจารย์หัตถชัย มาบุญธรรม

ส่วนภายในอาคาร ชั้นล่าง ห้องอ่านหนังสือได้จัดหนังสือพร้อมที่จะบริการได้ มุมเด็กพร้อมที่จะให้บริการการอ่าน - การเล่นเพื่อเสริมพลังปัญญา และพัฒนาการที่สมควรแก่วัย

บริเวณชั้นบนในห้องเอนกประสงค์ มีนิทรรศการการสืบสานหัตถศิลป์จากชีวิตของชาวอำเภอเมือง ฝีมือของคุณโกมล พานิชพันธ์ คณะอาจารย์จากโรงเรียนนารีรัตน์จังหวัดแพร่ เป็นผู้จัดมุมข้อมูลท้องถิ่น และมุมวิทยาศาสตร์ ห้องโสตทัศนศึกษาเป็นความช่วยเหลือจากวิทยาลัยเทคนิคแพร่. และห้องที่สำคัญยิ่งคือ “ห้องเฉลิมพระเกียรติ” นั้น คณะครูอาจารย์จากโรงเรียนพิริยาลัยจังหวัดแพร่ เป็นผู้จัดนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติเรื่อง “เจ้าฟ้าหม่อมสุรภัส” ส่วนการประดับและตกแต่งภายในได้รับความอนุเคราะห์จากวิทยาลัยเกษตรกรรมแพร่ และวิทยาลัยอาชีวศึกษา

กิจกรรมที่จัดตามห้อง และมุมต่างๆ เหล่านี้ จะได้รับการดูแล พัฒนา และปรับปรุงโดยคณะผู้ร่วมจัดนิทรรศการเมื่อแรกเปิดห้องสมุดอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้ห้องสมุดเป็นสถานที่ที่จะให้ความรู้อย่างไม่สิ้นสุดตลอดไป

ด้วยความจงรักภักดีที่พสกนิกรชาวแพร่มีต่อสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ผู้ทรงเป็นมิ่งขวัญของชาวไทย จังหวัดแพร่จึงขอพระราชทานกราบบังคมทูลเชิญ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” อำเภอเมือง และทรงรับเชิญเสด็จฯ ในวันพุธที่ ๓ มีนาคม ๒๕๓๖

รวบรวมและเรียบเรียงโดย : นายธีรศักดิ์ พงศ์ปริตร

น.ส.ขวัญหทัย จารุจินดา

(สำเนา)

ประกาศจังหวัดแพร่ เรื่อง การจัดตั้งห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี”

ตามที่จังหวัดแพร่ ได้รับความเห็นชอบจากกรมการศึกษานอกโรงเรียนให้จัดสร้างห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” ที่อำเภอลอง ประจำปีงบประมาณ ๒๕๓๔ นั้น อาศัยระเบียบกรมการศึกษานอกโรงเรียน ว่าด้วยห้องสมุดประชาชน พ.ศ.๒๕๒๔ หมวด ๒ ข้อ ๘ จังหวัดแพร่ จึงประกาศจัดตั้งห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” อำเภอลอง ตั้งที่ถนนเจริญรัฐ ตำบลห้วยอ้อ จังหวัดแพร่ ตั้งแต่ประกาศนี้เป็นต้นไป

จึงประกาศให้ทราบโดยทั่วกัน

ประกาศ ณ วันที่ ๔ เมษายน พ.ศ.๒๕๓๔

(ลงชื่อ) ศักดา ลากเจริญ
(นายศักดิ์ ลากเจริญ)
ผู้ว่าราชการจังหวัดแพร่

(สำเนา)

ที่ พร ๐๐๒๗/๓๐๓๘๑

ศาลากลางจังหวัดแพร่
ถนนไชยบูรณ์ พร ๕๕๐๐๐

๒๕ ธันวาคม ๒๕๓๕

เรื่อง ขอรบับังคมทูลอัญเชิญสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จเป็นองค์ประธาน
เปิดห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” อำเภอลอง จังหวัดแพร่ วังศิลาฤกษ์ศาลหลักเมือง
และเททองหล่อพระพุทธรูป พระพุทธโกศัย ๙ จำลอง

เรียน ราชเลขานุการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้รับพระราชทานพระราชนุญาตให้ดำเนินการจัดตั้งห้องสมุดประชาชน
“เฉลิมราชกุมารี” เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในวโรกาสทรงมี
พระชนมายุ ๓ รอบพระนักษัตร นั้น

จังหวัดแพร่ เป็นจังหวัดหนึ่งที่ได้ดำเนินการ ตามโครงการจัดตั้งห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี”
ที่อำเภอลอง คาดว่าจะแล้วเสร็จสมบูรณ์ และสามารถเปิดบริการประชาชนได้ภายในเดือนมกราคม ๒๕๓๖
ประกอบด้วยจังหวัดแพร่มีโครงการจะจัดสร้างศาลหลักเมือง พร้อมทำพิธีเททองหล่อพระพุทธรูป พระพุทธโกศัย
สิริชัยศากยมุนีจำลอง ซึ่งเป็นพระพุทธรูปประจำเมืองแพร่ เพื่อจัดหาทุนดำเนินงานจัดสร้างศาลหลักเมือง
โดยจะขอรบับังคมทูลเชิญเสด็จเป็นองค์ประธานในพิธีดังกล่าวพร้อมกันด้วย

เพื่อความเป็นศิริมงคล จังหวัดแพร่จึงขอพระราชทานกรบบังคมทูล สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี เสด็จเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” วังศิลาฤกษ์ศาลหลักเมือง
และเททองหล่อพระพุทธรูปพระพุทธรูปโกศัย ๙ ในวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๖ ส่วนจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ในวัน เวลาใด หรือประการใดนั้น แล้วแต่จะทรงโปรด

จังหวัดแพร่จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ และพิจารณานำความขึ้นกราบบังคมทูลทูลทกราบ
ฝ่าละอองพระบาทด้วย หากมีพระราชดำริเป็นประการใดขอได้โปรดแจ้งให้จังหวัดแพร่ทราบ เพื่อดำเนินการ
ต่อไป จักเป็นพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(ลงชื่อ) จินต์ วิภาตะกลัศ

(นายจินต์ วิภาตะกลัศ)

ผู้ว่าราชการจังหวัดแพร่

ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดแพร่

โทรศัพท์ (๐๕๔) ๕๑๑๖๗๗, ๕๒๒๒๔๗

โทรสาร (๐๕๔) ๕๒๒๒๑๓

(สำเนา)

ที่ รล ๐๐๒๗/๒๐๓

สำนักราชเลขาธิการ
สวนจิตรลดา กทม. ๑๐๓๐๓

๒๕ มกราคม ๒๕๓๖

เรื่อง เสด็จ ฯ ทรงเปิดห้องสมุดประชาชน 'เฉลิมราชกุมารี' อำเภอคลอง จังหวัดแพร่

เรียน ผู้ว่าราชการจังหวัดแพร่

อ้างถึง หนังสือที่ พร ๐๐๒๗/๓๐๓๘๔ ลงวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๓๕

ตามที่มีหนังสือขอให้นำความกราบบังคมทูล ขอพระราชทานเชิญเชิญสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นประธานเปิดห้องสมุดประชาชน "เฉลิมราชกุมารี" อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ และทรงวางศิลาฤกษ์ศาลหลักเมืองแพร่ พร้อมทั้งเททองหล่อพระพุทธรูป พระพุทธโกศัยสิริวิศากยมุนีจำลอง ส่วนจะเป็นวันและเวลาใดสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ความแจ้งอยู่แล้ว นั้น

ได้นำความกราบบังคมทูลทราบฝ่าละอองพระบาทแล้ว ทรงรับเชิญเสด็จ ฯ ระหว่างวันที่ ๒-๓ มีนาคม ๒๕๓๖ ส่วนจะเป็นวันและเวลาใด ขอให้โปรดติดต่อกับเจ้าหน้าที่กองพระราชพิธีสำนักพระราชวัง และเจ้าพนักงานกรมราชองครักษ์ เพื่อร่วมกันพิจารณาจัดทำกำหนดการต่อไปด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(ลงนาม) มนัสดิษฐ์ วัฒนกุล

(ตำแหน่งผู้เชิญมนัสดิษฐ์ วัฒนกุล)

ราชเลขาธิการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ฝ่ายบริหารงานทั่วไป

กองงานในพระองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

โทร. ๒๕๒๑๑๘๒ , ๒๕๑๑๑๑๑ ต่อ ๕๒๗๓ , ๓๖

ข้อคิดเห็น
ของ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
ต่อโครงการห้องสมุดประชาชน "เฉลิมราชกุมารี"

โครงการห้องสมุดประชาชน "เฉลิมราชกุมารี" เป็นห้องสมุดประชาชนประจำอำเภอ ที่กระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานเอกชนได้ร่วมกันจัดสร้างขึ้น เนื่องในวโรกาส เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๓๖ พรรษา ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๔

ห้องสมุดประชาชน "เฉลิมราชกุมารี" เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่สมบูรณ์แบบในชนบท เป็นแหล่งความรู้ประจำอำเภอและหมู่บ้าน ตามแนวความคิดของการศึกษาตลอดชีวิต และการศึกษาเพื่อปวงชน ที่มุ่งหวังจะให้ทุกคนได้ศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ทั้งนี้เพื่อจะให้การศึกษามีส่วนสำคัญต่อการเสริมสร้างพัฒนาคุณภาพชีวิต ทักษะการมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์แบบต่อไปในอนาคต

ในนามของกระทรวงศึกษาธิการ รู้สึกยินดีและภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในการจัดสร้างห้องสมุดประชาชน "เฉลิมราชกุมารี" ในครั้งนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้ร่วมกันจัดตั้งได้ครบตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

(นายสัมพันธ์ ทองสมัคร)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

ข้อคิดเห็น
ของ
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
ต่อโครงการห้องสมุดประชาชน "เฉลิมราชกุมารี"

ในวโรกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดห้องสมุดประชาชน "เฉลิมราชกุมารี" ในวันนี้ กระทรวงศึกษาธิการมีความปิติยินดีและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นหาที่สดมิได้

โครงการห้องสมุดประชาชน "เฉลิมราชกุมารี" จัดตั้งขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติในวโรกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๓๖ พรรษา เป็นการสนองพระราชปณิธานที่ทรงต้องการให้มี "ห้องสมุดที่ดี มีหนังสือครบทุกประเภทสำหรับประชาชน"

นอกจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จะทรงพระเมตตาพระราชทานพระราชานุญาตให้กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการโครงการจัดตั้งห้องสมุดประชาชนดังกล่าวแล้ว พระองค์ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนาม "เฉลิมราชกุมารี" อีกด้วย นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าฯ แก่กระทรวงศึกษาธิการและแก่พสกนิกรชาวไทยทั่วทุกถิ่น

ห้องสมุดประชาชน "เฉลิมราชกุมารี" เป็นห้องสมุดที่มีบริการครบถ้วนสมบูรณ์เป็นระบบพร้อมด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อนิทรรศการ และห้องปฏิบัติงานทางภาษาและโสตทัศนศึกษา ประชาชนสามารถใช้เพื่อ ศึกษาหาความรู้ได้อย่างกว้างขวาง นับเป็นแหล่งที่จะส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพของประชากรได้อย่างแท้จริง

ในนามของกระทรวงศึกษาธิการ ผมขอขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดตั้งห้องสมุดประชาชน "เฉลิมราชกุมารี" ทั้งท่านผู้บริหารที่ดิน ทนทรัพย์ วัสดุครุภัณฑ์ หนังสือ เอกสารและสิ่งพิมพ์ต่างๆ ตลอดจนทั้งท่านผู้เสียสละเวลา กำลังแรง กำลังสติปัญญา เป็นผลให้โครงการนี้ดำเนินได้ด้วยดีตามเป้าหมาย และจะเป็นแบบอย่างของการพัฒนาห้องสมุดต่อไป

วาระนี้ ขอพวกเราทั้งหลายจงตั้งจิตอธิษฐานถวายพระพรชัยมงคล ขอให้องค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ผู้ทรงเป็นที่รักที่เทิดทูนของพสกนิกรชาวไทยทุกคน จงทรงพระเกษมสำราญและทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน

(นายโกวิท วรพิพัฒน์)
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

ข้อคิดเห็น

ของ

ดร.กษมา วรวรรณ ณ อยุธยา

รองอธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน

ผู้อำนวยการโครงการจัดตั้งห้องสมุดประชาชน "เฉลิมราชกุมารี"

ต่อโครงการห้องสมุดประชาชน "เฉลิมราชกุมารี" อำเภอคลอง จังหวัดแพร่

.....

ห้องสมุดประชาชน "เฉลิมราชกุมารี" เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในวโรกาสที่ทรงเจริญพระชนมายุครบ 3 รอบ เป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ชัดถึงความจงรักภักดีของประชาชนในพื้นที่และความมุ่งมั่นที่จะสนองพระราชโอรุบายในอันที่จะส่งเสริมให้เด็กเยาวชนและประชาชน มีแหล่งศึกษาค้นคว้าหาความรู้ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและชุมชน

ประชาชนในอำเภอคลอง และจังหวัดแพร่ ได้ร่วมแรงร่วมใจจัดหาทุนก่อสร้างห้องสมุดประชาชนแห่งนี้ สมทบกับเงินงบประมาณจากทางราชการ หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ตลอดจนศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ ได้ให้ความสนับสนุนแก่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่ จัดบริการภายในห้องสมุดให้พร้อมพร้อมสมบูรณ์

ในวโรกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าฯ เสด็จพระพระราชดำเนินทรงเป็นองค์ประธานประกอบพิธีเปิดในวันนี้ จึงเป็นสิริสวัสดิ์มงคล นำความปลาบปลื้มและความภาคภูมิใจมาสู่ประชาชนจังหวัดแพร่อย่างหาที่สุดมิได้

ดิฉันในฐานะผู้ประสานงานโครงการจัดสร้างห้องสมุดประชาชน "เฉลิมราชกุมารี" ขอแสดงความชื่นชมยินดีกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน และขอตั้งความหวังร่วมกับประชาชนในจังหวัดแพร่ ที่จะได้เห็นห้องสมุดประชาชน "เฉลิมราชกุมารี" ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นห้องสมุดประชาชนที่สมบูรณ์แบบ เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่มีสื่อการเรียนและกิจกรรมการศึกษาที่หลากหลาย เป็นศูนย์กลางที่ประชาชนสามารถพบปะและจัดกิจกรรมทางการศึกษาและวัฒนธรรมร่วมกัน ทั้งเป็นแหล่งการสนับสนุนเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนให้ขยายกว้างขวางยิ่งขึ้นตลอดไป

นาง กษมา วรวรรณ ณ อยุธยา

(นางกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา)

รองอธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน

ผู้อำนวยการโครงการจัดตั้งห้องสมุดประชาชน "เฉลิมราชกุมารี"

แลหลัง

โดย พระพงษ์ นิลาพันธ์ ศึกษาธิการอำเภอคลอง

นับแต่ได้มาดำรงตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอคลอง (ตุลาคม ๒๕๓๒) เมื่อมีโอกาสได้พบและสนทนากับ คุณพ่อนิคม จันทรสุรินทร์^(๑) ครั้งใด ท่านมักจะปรารภถึงการจัดตั้งห้องสมุดประชาชนอำเภอทุกครั้งว่า อำเภอคลองยังไม่มีห้องสมุดให้นักเรียนนักศึกษาและประชาชนชาวอำเภอคลองใช้เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้ในการยังชีพให้เป็นสุข อำเภออื่นๆ เขามีกันเกือบทุกอำเภอแล้ว และท่านยังย้ำว่า หากมีโครงการจัดตั้ง ฯ ท่านก็จะให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่เพื่อให้การจัดตั้งห้องสมุดสำเร็จให้จงได้ นี่คือแรงผลักดันส่วนหนึ่งที่ทำให้ อำเภอคลองได้เสนอโครงการจัดตั้งห้องสมุดประชาชนอำเภอ ปิงปประมาณ ๒๕๓๔ ขึ้น ณ บริเวณหน้าที่ว่าการอำเภอ เมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๓๓ ได้รับความร่วมมือจากนางฟองจันทร์ จิตรเนื่อง ผู้ประสานงาน การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอคลอง แต่ปรากฏว่าโครงการฯ ที่เสนอไปยังไม่ทราบผลว่าจะได้รับอนุมัติหรือไม่ และคาดว่าจะไม่ได้รับการพิจารณาแน่นอน

ด้วยบุญบารมีของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้แผ่มาปกเกล้าฯ ประชาชน อำเภอคลอง เป็นเหตุให้ กรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้นำโครงการขอจัดตั้งห้องสมุดฯ อำเภอคลอง เสนอขอ อนุมัติเข้าโครงการจัดตั้งห้องสมุดประชาชน 'เฉลิมราชกุมารี' เนื่องในวโรกาสที่ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๓ รอบพระนักษัตรแทนโครงการ ฯ ที่อำเภอเสนอขอไป ความข้างต้นได้ทราบถึง คุณพ่อนิคม จันทรสุรินทร์ ยังผลให้ท่านบังเกิดความปลื้มปิติยินดีอย่างยิ่ง ท่านจึงนำ ความมาแจ้งให้ทราบ พร้อมทั้งได้ร่างโครงการ ฯ ให้เป็นแนวทางของอำเภอที่จะเสนอโครงการขอจัดตั้งห้องสมุดฯ ว่า จะมีวิธีดำเนินการอย่างไร จะหาเงินสมทบก่อสร้างจากใคร ที่ไหน อย่างไร ฯลฯ พร้อมทั้งแนวคิดและกำลังใจ ในการดำเนินการขอจัดตั้ง ฯ ไว้อย่างมากมาย

อำเภอได้รับแจ้งเป็นทางการ ตามหนังสือด่วนมากที่ พร ๐๐๓๐/๒๓๓๔๓ ลงวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๓๓ ความสรุปว่า จังหวัดได้พิจารณาว่า อำเภอคลองมีความพร้อมที่จะจัดตั้งห้องสมุดประชาชนเฉลิมพระเกียรติ จึงให้ อำเภอแจ้งรายละเอียดจำนวนเงินที่มีผู้บริจาคสมทบจัดตั้ง ฯ ภายใน ๓๐ ตุลาคม ๒๕๓๓ นับว่าเป็นงานที่ เร่งด่วนและสำคัญยิ่ง อำเภอจึงได้นำโครงการ ฯ ของคุณพ่อนิคมเป็นแนวทางในการจัดทำโครงการขอจัดตั้งห้องสมุดฯ ของอำเภอเสนอจังหวัด เพื่อให้ทันตามกำหนดเวลา และด้วยความเชื่อว่าคุณพ่อนิคมจะต้องช่วยผลักดัน โครงการนี้ให้สำเร็จได้

จังหวัดแพร่ได้อนุมัติโครงการ ฯ เมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๓๓ และให้อำเภอประสานงาน หางบประมาณตามที่เสนอพร้อมทั้งรายงานให้จังหวัดทราบ นี่คือนัดเริ่มต้นของการทำงาน นายอำเภอคลอง (นายกนก ด้วงเงิน) ได้เชิญหัวหน้าส่วนราชการ พ่อค้า คหบดี ในอำเภอคลองมาประชุมปรึกษาหารือ เมื่อวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๓๓ มี ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่ (นายสุรัตน์ เหล็กงาม) พร้อมด้วย คณะไปชี้แจงความเป็นมาและสิ่งที่จะต้องดำเนินการต่อไปให้ที่ประชุมทราบ ที่ประชุมมีมติให้อำเภอดำเนินการ ตามโครงการ ฯ คือ ลำดับแรกต้องหาเงินสมทบการจัดตั้ง ฯ และได้พิจารณาแต่งตั้งคณะกรรมการจัดหาเงิน สมทบการจัดตั้งห้องสมุด ฯ ตามคำสั่งอำเภอคลอง ที่ ๓๘๔/๒๕๓๓ สั่ง ณ วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๓

(๑) นายนิคม จันทรสุรินทร์ บิดา นายพินิจ จันทรสุรินทร์ สส.จังหวัดลำปาง และ นายพยนต์ศักดิ์ จันทรสุรินทร์ ผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ

มี คุณเพื่อนิคม จันทรสุรินทร์ เป็นประธานคณะกรรมการ และได้กำหนดไปพบสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดแพร่ (สส.) ทั้ง ๓ ท่าน ได้แก่ คุณณรงค์ วงศ์วรรณ คุณดุสิต วงศ์สิริ และ คุณชูวิทย์ จิตรสกุล เพื่อขอให้ท่านได้จัดสรรเงินงบประมาณพัฒนาจังหวัดสมทบสร้างห้องสมุด ๕ ท่านละ ๓๐๐,๐๐๐ บาท ในวันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๓๓ เมื่อคณะกรรมการได้พบ สส. และตัวแทนแล้ว ได้รับทราบที่ท่าน สส. ยอมรับว่าโครงการ ๕ มีความสำคัญและจำเป็นและยินดีสนับสนุน แต่มีข้อแม้ว่า ท่านได้ตกลงกับผู้นำหมู่บ้านต่าง ๆ แล้วว่า จะจัดสรรงบประมาณพัฒนา ๕ ให้กับหมู่บ้านไปแล้ว จึงขอให้คณะกรรมการไปเจรจากับกำนันผู้ใหญ่ในอำเภอละก่อนว่าจะยินยอมให้ สส. นำเงินงบประมาณบางส่วนที่จัดสรรให้แก่หมู่บ้านไปสมทบสร้างห้องสมุดหรือไม่ หากกำนันผู้ใหญ่บ้านยินยอมก็พร้อมที่จะจัดสรรงบประมาณสนับสนุนตามจำนวนที่ขอ

๓ ธันวาคม ๒๕๓๓ นับว่าเป็นวันสำคัญยิ่งของการจัดตั้งห้องสมุด ๕ เพราะเป็นวันประชุมประจำเดือนของกำนันผู้ใหญ่บ้านอำเภอละ และเป็นวันที่คณะกรรมการจะต้องไปพบและเจรจากับกำนันผู้ใหญ่บ้านว่าจะยินยอมให้ท่าน สส. นำเงินงบประมาณของหมู่บ้านบางส่วนสมทบสร้างห้องสมุดหรือไม่ จึงได้ร้องขอคุณเพื่อนิคม ๒ ประการ ประการที่หนึ่ง ขอให้เลื่อนกำหนดไปพบแพทย์ที่กรุงเทพฯ ออกไป และประการที่สอง ขอให้เชิญคุณพิณีจ จันทรสุรินทร์ สส.จังหวัดลำปาง และประธานกรรมการติดตามงบประมาณรัฐสภา มาเข้าร่วมเจรจาและพบปะกำนันผู้ใหญ่บ้านด้วย นอกจากนั้น อำเภอได้ไปนิมนต์ พระครูเกษมรัตนคุณ เจ้าคณะอำเภอละ มาร่วมประชุมด้วย ซึ่งก็ได้รับความกรุณาจากทุกท่านด้วยดี ผลการประชุม ปรากฏว่าที่ประชุมยินดีที่จะให้การสนับสนุนด้วยความเต็มใจอย่างยิ่ง จึงนับว่าเป็นนิมิตอันดียิ่งของชาวอำเภอละ คือ นอกเหนือจากได้ห้องสมุดประชาชน 'เฉลิมราชกุมารี' แล้ว ท่าน สส.พิณีจ จันทรสุรินทร์ ยังได้เสนอขอของบประมาณพัฒนาแหล่งน้ำ แก้ปัญหาภัยแล้งให้ประชาชนอำเภอละ เพิ่มเติมอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งได้รับการจัดสรรงบประมาณให้แล้วประมาณ ๑๕ ล้านบาท

นับแต่นั้นเป็นต้นมา คณะกรรมการฯ และชาวอำเภอละได้จัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อหาเงินสมทบเพิ่มเติมในส่วนที่เหลือ และพัฒนาปรับปรุงบริเวณที่ก่อสร้างห้องสมุด ๕ ตามลำดับ ดังนี้

๓ เมษายน ๒๕๓๔ จัดทำบุญทอดผ้าป่าสมทบสร้างห้องสมุด ๕ เนื่องในวันพระราชสมภพของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

๑๐ เมษายน ๒๕๓๔ วัชพระราชทานแผ่นศิลาฤกษ์ มี ผู้ว่าราชการจังหวัดแพร่ (นายศักดิ์ดา ลากเจริญ) เป็นหัวหน้าคณะ ณ ศาลาศีลิตดาลัย สวนจิตรลดา

๒๒ สิงหาคม ๒๕๓๔ วางศิลาฤกษ์ห้องสมุด โดยมี นายศักดิ์ดา ลากเจริญ ผู้ว่าราชการจังหวัดแพร่ เป็นประธาน

๒๗ กันยายน ๒๕๓๔ เริ่มก่อสร้างห้องสมุดมีนายธีระพงษ์ บุญวิเศษ และนายฤทธิชัย บุตรชา ควบคุมฯ

๑๓ มีนาคม ๒๕๓๕ พระครูวิจิตรนวกการโกศล เจ้าอาวาสวัดสะแล่งนำคณะเจ้าหน้าที่ไปพบผู้ว่าราชการจังหวัดแพร่ (นายจินต์ วิภาตะภักดิ์) เพื่อขอรับการสนับสนุน

๒๓ พฤษภาคม ๒๕๓๕ ถมดินและตกแต่งสนาม โดย นายประจักษ์ ทริตวร บริษัททริสก่อสร้าง

๑๕ สิงหาคม ๒๕๓๕ เริ่มตกแต่งสนาม ปลูกต้นไม้ ปลูกหญ้า โดย โรงเรียนลองวิทยาและสร้างทางเดินเข้าห้องสมุด โดย นายฤทธิชัย บุตรชา ควบคุมและออกแบบ

๔ ธันวาคม ๒๕๓๕ จัดสร้างที่จอดรถ โดย นายผล ประภาติกุล นายช่างโยธาหมวดการทางหลวง

นับแต่เริ่มเสนอโครงการ ๕ จวบจนปัจจุบัน 'จุดยืนแลหลัง' พบว่า โครงการ ๕ นี้ แต่เดิมบางคนมีความเชื่อว่าไม่สำเร็จ (ก่อสร้างไม่ได้) และการจัดกิจกรรมบางสิ่งบางอย่างคิดว่า 'ยาก' แต่เมื่อลงมือปฏิบัติแล้วกลับไม่มีปัญหา นับว่าเป็นปรากฏการณ์ที่ชวนให้คิดและก่อให้เกิดความเชื่อมั่นเพิ่มขึ้นว่า ปวงชนชาวไทย อันเป็นพลภคนิกรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดไหน แห่งใดของประเทศ ล้วนแล้วแต่เกิดทุนสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังนั้น หากจะมีคำถามว่า ทำไมห้องสมุดประชาชน 'เฉลิมราชกุมารี' อำเภอละ

จังหวัดแพร่ จึงจัดตั้งได้สำเร็จ ดูเด่นเป็นสง่า และสวยงาม เหมาะสม กับเป็นห้องสมุดประชาชนเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อย่างแท้จริง คำตอบก็คือ ‘ด้วยความจงรักภักดี และเทิดทูน’ ของพสกนิกรในจังหวัดแพร่ที่มีต่อสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และโดยการสนับสนุน ของคณะสงฆ์ในอำเภอเมือง ผู้ว่าราชการจังหวัด ศึกษาธิการจังหวัด หัวหน้าส่วนราชการในจังหวัดและอำเภอ สถานศึกษาทุกสังกัด โดยมีผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาเอกโรงเรียนจังหวัดแพร่เป็นผู้รับผิดชอบและประสานงาน เพื่อสนองพระราชปณิธานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงนิพนธ์ว่า “...ข้าพเจ้า อยากให้เรามีห้องสมุดที่ดี มีหนังสือครบทุกประเภท...”

นายพีระพงษ์ นิลพันธ์

ศึกษาธิการอำเภอเมือง

๒๕ ธันวาคม ๒๕๓๕

ภาคผนวก

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
กับจังหวัดแพร่
เมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๓

มองจังหวัดแพร่

จังหวัดแพร่ตั้งอยู่ที่เส้นรุ้งที่ ๑๗-๑๘ องศาเหนือ เส้นแวงที่ ๙๙-๑๐๐ องศาตะวันออก ทางภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย สูงกว่าระดับน้ำทะเล ๖๐๐ ฟุต (๑๕๐-๓๐๐ เมตร) ห่างจากกรุงเทพมหานคร ตามระยะทางหลวงแผ่นดิน ประมาณ ๕๕๕ กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดอำเภอสอง และอำเภอร่องขวาง ติดต่อกับจังหวัดลำปาง น่าน และพะเยา

ทิศใต้ ติดอำเภอเด่นชัย และอำเภอวังชิ้น ติดต่อกับจังหวัดอุตรดิตถ์ และสุโขทัย

ทิศตะวันออก ติดอำเภอเมืองแพร่ และอำเภอร่องขวาง ติดต่อกับจังหวัดน่านและอุตรดิตถ์

ทิศตะวันตก ติดอำเภอลอง อำเภอสอง และอำเภอวังชิ้น ติดต่อกับจังหวัดลำปาง

แม่น้ำยมเป็นแม่น้ำสำคัญที่ไหลผ่านพื้นที่ ทุกอำเภอ แล้วไหลผ่านจังหวัดสุโขทัย รวมเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นป่าและภูเขา มีที่ราบในหุบเขา ๒ แปลงใหญ่ คือ ที่ราบในบริเวณพื้นที่ของอำเภอร่องขวาง อำเภอเมืองแพร่ อำเภอสูงเม่น และอำเภอเด่นชัย ซึ่งมีหุบเขาล้อมรอบ ๔ ทิศ และที่ราบอันเป็นที่ตั้งของอำเภอลอง และอำเภอวังชิ้น

บริเวณพื้นที่ภูเขาใน ๗ อำเภอ ๑ กิ่งอำเภอ ของจังหวัดแพร่ มีการปลูกป่าไม้ และบำรุงรักษาป่าไม้ ป่าไม้ส่วนใหญ่เป็นไม้สัก ไม้กระยาเลย และไม้อื่นๆ ซึ่งได้จัดเป็นป่าสงวนแห่งชาติจำนวน ๒๗ ป่า

พื้นที่ทั้งสิ้น ๔,๐๘๖,๖๒๓ ไร่ หรือ ๖,๕๘๓.๖ ตารางกิโลเมตร เป็นเนื้อที่ถือครอง ๑๗.๓๖ เปอร์เซ็นต์ เนื้อที่ไม่ได้จำแนกการถือครอง (ที่ป่า) ๘๒.๖๔ เปอร์เซ็นต์ เนื้อที่ใช้ประโยชน์เป็นที่อยู่อาศัย ๑.๕๔ เปอร์เซ็นต์ ที่นา ๗.๖๓ เปอร์เซ็นต์ ที่ดินปลูกพืชไร่ ๗.๒๔ เปอร์เซ็นต์ ที่ปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้น ๐.๗๐ เปอร์เซ็นต์ ที่ดินปลูกผักและไม้ดอก ๐.๑๓ เปอร์เซ็นต์ และอื่นๆ ๐.๑๒ เปอร์เซ็นต์

อาชีพของประชาชนเป็นอาชีพภาคเกษตรกรรม มีการปลูกข้าวประมาณ ๕๘.๘ เปอร์เซ็นต์ รองลงมาคือ ยาสูบ นอกจากนั้นยังมีถั่วเหลือง ข้าวโพด ถั่วลิสง ฝ้าย และอื่นๆ

หม้อห้อม เป็นผลผลิตภาคอุตสาหกรรมที่ขึ้นชื่อ นอกจากนั้น เสื้อผ้าสำเร็จรูปที่เย็บกันมากขึ้นในจังหวัดเพื่อจำหน่ายทั้งในประเทศ และต่างประเทศเริ่มเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย

การคมนาคม

การคมนาคมทางบก

ทางรถไฟ จังหวัดแพร่มีรถไฟสายเหนือวิ่งผ่านอำเภอเด่นชัยที่สถานีเด่นชัย ห่างจากตัวจังหวัด ๒๔ กิโลเมตร และอำเภอลองที่สถานีบ้านปิน ห่างจากตัวอำเภอ ๕ กิโลเมตร

ทางรถยนต์ จังหวัดแพร่ อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ๖๒๕ กิโลเมตร มีทางรถยนต์สายเอเชียลาดยางแอสฟัลท์ติดคอนกรีต การคมนาคมระหว่างจังหวัดแพร่กับจังหวัดใกล้เคียง คือ

๑. จังหวัดสุโขทัย โดยทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๐๑ ถึงอำเภอเมืองแพร่ รวมระยะทาง ๑๔๗ กม.
๒. จังหวัดอุดรธานี โดยทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๐๑ ถึงอำเภอเมืองแพร่ รวมระยะทาง ๕๑ กม.
๓. จังหวัดพะเยา โดยทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๐๑ และ ๑๐๓ ถึงอำเภอเมืองแพร่ รวมระยะทาง ๑๒๕ กม.
๔. จังหวัดลำปาง โดยทางหลวงหมายเลข ๑๐๑ และ ๑๐๓ ถึงอำเภอเมืองแพร่ รวมระยะทาง ๑๑๗ กม.
๕. จังหวัดน่าน โดยทางหลวงหมายเลข ๑๐๑ ถึงอำเภอเมืองแพร่ รวมระยะทาง ๑๒๒ กม.

การติดต่อระหว่างอำเภอเมืองแพร่กับอำเภอต่าง ๆ

อำเภอเมืองแพร่ ถึงอำเภอลอง ระยะทาง ๔๕ กม.

อำเภอเมืองแพร่ ถึงอำเภอร่องขวาง ระยะทาง ๓๐ กม.

อำเภอเมืองแพร่	ถึงอำเภอสูงเม่น	ระยะทาง ๑๒ กม.
อำเภอเมืองแพร่	ถึงอำเภอสอง	ระยะทาง ๔๓ กม.
อำเภอเมืองแพร่	ถึงอำเภอเด่นชัย	ระยะทาง ๒๔ กม.
อำเภอเมืองแพร่	ถึงอำเภอวังชิ้น	ระยะทาง ๗๙ กม.
อำเภอเมืองแพร่	ถึงกิ่งอำเภอหนองม่วงไข่	ระยะทาง ๒๐ กม.

การคมนาคมทางอากาศ จังหวัดแพร่มีสนามบินพาณิชย์ ๑ แห่ง ห่างจากตัวจังหวัดแพร่ประมาณ ๕ กิโลเมตร ประชาชนจึงสามารถเดินทางไป กรุงเทพฯ หรือจังหวัดอื่นๆ ได้ สะดวกและรวดเร็ว โดยเครื่องบินของการบินไทย จำกัด มีเส้นทางสายกรุงเทพฯ -แพร่ -น่าน และกลับทุกวัน

ศิลปะเมืองแพร่

ศิลปประเพณีเมืองแพร่ ส่วนใหญ่จะมีความคล้ายคลึงกับศิลปะของชาวลานนาไทยโดยทั่วไป ด้วยเหตุที่ชาวลานนาไทยมีอาณาเขตติดต่อกับพม่า จึงทำให้ศิลปะของพม่าแพร่ขยายเข้ามามีบทบาทในศิลปะการแสดงออกของชาวไทยเหนืออย่างมาก โดยเฉพาะด้านสถาปัตยกรรม

การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของชาวจังหวัดแพร่ ในสมัยก่อนนั้น มีผลสร้างเป็นแบบเรือนไทยลานนา

ตัวเรือนชั้นเดียว สร้างด้วยไม้สักยกสูงจากพื้น มีหลังขวางคือเรือนขวาง ซึ่งสร้างจากตัวเรือนใหญ่อีกหลังหนึ่ง อยู่ในลักษณะทางด้านหน้าของตัวเรือนใหญ่ไว้ นิยมกันห้องไว้เพียงห้องเดียวคือ ห้องนอน ภายในบ้านส่วนอื่น ๆ ซึ่งอยู่ใต้โถงไว้มีเรียกบริเวณที่โล่งนี้ว่า "เดิน" ส่วนยอดบนหน้าจั่วทำเป็นไม้ยื่นยาวออกไปไขว้กัน และไม้ที่ยาวออกไปนี้มักทำเป็นราวคานาอ่อนร้อย แต่สง่างามเรียกส่วนนี้ว่า 'กำแล'

การแต่งกาย ผ้าพื้นเมืองที่มีชื่อ และเป็นสัญลักษณ์การแต่งกายของชาวแพร่คือ ผ้าหม้อห้อม

- ราช สวมกางเกงซึ่งมัดด้วยผ้าหม้อห้อม มีลักษณะคล้ายกางเกงขาก๊วยของคนจีนที่เรียกว่า 'เตี่ยวกี้' ใช้ผ้าขาวม้าคาดเอวแทนเข็มขัด ส่วนเสื้อมีลักษณะเป็นเสื้อคอกลมผ่าอกตลอด แขนทรงกระบอกกว้างยาวเลยข้อศอกลงมาเล็กน้อย ผัดขอบด้วยผ้าหม้อห้อมเช่นกัน

- หญิง สวมเสื้อแพร ซึ่งเป็นผ้าดองพื้นสีดำ ซึ่งผ้าดองมีริ้วสีแดงสองแถบ บางที่เรียกว่า 'ชิ้นก้านคอกวาย' เนื่องจากริ้วสีแดงทั้งสองแถบนี้ มีลักษณะเหมือนผิวหนังส่วนคอของควายซึ่งไม่ถูกแสงแดดเลย เนื่องจากมีเชือกผูกไว้คอกควาย เมื่อมีเชือกคอกควายหนังส่วนนั้นจึงมีสีไม่เหมือนส่วนอื่น นอกจากนี้ยังมีผ้าชิ้นสีเหลืองมะนาว สลับสีกับริ้วสีแดง เรียกว่า "ชิ้นลำมะนาว" ชิ้นดำขาว (พื้นดำริ้วแดงขาว) ซึ่งผ้าดองหรือผ้าชิ้นเหล่านี้ ผู้หญิงของชาวจังหวัดแพร่มีผลสวมใส่กับเสื้อหม้อห้อม เสื้อหม้อห้อมนั้นลักษณะเป็นเสื้อคอวี ไม่มีปก แขน

ยาวทรงกระบอก ผ่าอกตลอด ติดกระดุมด้านหน้าหลายเม็ด เป็นแถวเรียงติดต่อกัน สมัยโบราณกระดุมดังกล่าวทำด้วยโลหะสีขาว ปัจจุบันนี้ ดัดแปลงลักษณะของเสื้อคล้ายกับเสื้อชุดไทยเรือนตัน หญิงชาวแพร่สมัยใหม่ไม่ค่อยนิยมใส่กันมากนัก เนื่องจากได้รับอิทธิพลการแต่งกายตามแบบสากลมากขึ้น จึงเหลือเพียงชาวบ้านที่ออกไปทำไร่ไถนา เท่านั้นยังสวมใส่กันอยู่

วัฒนธรรมด้านภาษา

ชาวแพร่มีภาษาถิ่นเป็นของตนเอง ถ้อยคำที่ใช้พูดคล้ายกับภาษาถิ่นเหนือ โดยทั่วไปเรียกว่า ภาษาคำเมือง แต่สำเนียงพูดห้วนและสั้นกว่าการพูดของชาวจังหวัดอื่น นอกจากนี้ยังมีภาษาเฉพาะถิ่น เช่น ภาษาของพวกลาวพวน (พูดกันในตำบลทุ่งไธ้ง) ภาษาชนมปี (บ้านดง) ภาษาลื้อ (บ้านถิ่น) อำเภอมืองแพร่ ภาษาลาวซ่ง (บ้านพระหลวง) อำเภอสองเม่น

วัฒนธรรมการละเล่น

ที่มีชื่อของชาวจังหวัดแพร่มาตั้งแต่โบราณกาล คือ การชอและการจ้อย

- **ชอ** คือ การขับร้องเพลงพื้นบ้าน ซึ่งเป็นการโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง โดยมีดนตรีพื้นเมืองประกอบมักแสดงในงานมงคลต่าง ๆ ที่นิยม คือ งานปอย (งานบวชนาค) งานขึ้นบ้านใหม่ งานฉลองโบสถ์วิหาร หรือ ศาสนสถานทั่วไป

- **จ้อย** คือ บทเพลงพื้นบ้านอีกทำนองหนึ่ง ต่างจากเพลงชอตรงที่จังหวะของการจ้อยช้ากว่า มีลักษณะเหมือนการโต้กลอนสด ซึ่งหนุ่มสาวสมัยก่อนใช้ในการเกี่ยวพาราสักัน

- **การเล่าคำว** คือ ลักษณะคำประพันธ์ชนิดหนึ่งของวรรณกรรมทางภาคเหนือ ดำเนิน นิทาน หรือเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี มักได้รับการบันทึกเป็นคำวไว้ เพราะฉะนั้นการเล่าคำวจึงเป็นวิธีการหนึ่งของการเล่าตำนาน นิทาน หรือนิยายปรัมปราดังกล่าว

การเล่าคำว มักนิยมใส่ทำนองพื้นเมืองด้วย ทำให้การเล่าคำวมีรสชาติและทำให้เกิดความไพเราะยิ่งขึ้น

ประเพณีท้องถิ่น

จังหวัดแพร่มีประเพณีที่มีความแตกต่างจากการดำรงชีวิตของชาวไทยในภาคอื่นอย่างเห็นได้ชัดที่สำคัญดังนี้

ประเพณีบูชาท้าวทั้งสี่

ก่อนเริ่มประกอบพิธีมงคลใด ๆ ก็ตาม ชาวแพร่จะต้องทำพิธีบูชาท้าวทั้งสี่ก่อน การบูชาท้าวทั้งสี่ก็คือ การนำเครื่องสังเวศ เช่น บูชาท้าวจตุโลกบาล หรือเทวดา ที่รักษาทิศทั้งสี่นั่นเอง ซึ่งจะรวมถึงพระอินทร์และพระแม่ธรณีด้วย เพราะฉะนั้นกระทงที่บรรจุเครื่องเช่นจึงจำเป็นต้องมีจำนวน 6 กระทงด้วยกัน เมื่อจะทำพิธีก็จะเชิญอาจารย์ซึ่งต้องผ่านการบวชเรียนมาแล้วเรียกว่า “หนาน” มาจุดเทียนและสวดโองการ ทั้งนี้ เพื่อขอความคุ้มครองป้องกันอันตรายต่าง ๆ แล้วขอให้ท้าวทั้งสี่บันดาลความเป็นสิริมงคลให้เกิดขึ้นกับเจ้าของบ้านด้วย ประเพณีดังกล่าว นอกจากจะทำพิธีก่อนเริ่มงานมงคลแล้ว ชาวแพร่บางหมู่บ้านเหล่า ยังถือปฏิบัติประกอบพิธีนี้ในวันข้างขึ้นของทุกเดือนอีกด้วย

ประเพณีเอาขวัญ (เรียกขวัญหรือบายศรีสู่ขวัญ)

เมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นระยะเวลาอันยาวนาน หรือได้รับความเสียใจอย่างที่สุด หรืออยู่ในเหตุการณ์ที่ทำให้ขวัญหนีดีฝ่อ ชาวเหนือเชื่อว่าขวัญทั้งสามสิบสองขวัญของมนุษย์อาจจะเดลิิดเป็ดเปิงไปอยู่ในที่ต่าง ๆ ทำให้ชีวิตอยู่ไม่เป็นปกติสุข จึงต้องมีพิธีเอาขวัญ (เรียกขวัญหรือเรียกขวัญ) ทั้งนี้ ก็จะมีการทำบายศรี ซึ่งประกอบด้วย ข้าวเหนียวปั้นเป็นก้อน 1 ก้อน กล้วย ไข่ต้ม น้ำอ้อย หรือน้ำตาล น้ำสะอาด ด้ายผูกข้อมือ รูปเทียน ข้าวดอกดอกไม้ เมื่อจะทำพิธีก็เชิญอาจารย์ที่มีความรู้ความชำนาญในการนี้มาเป็นผู้เรียกขวัญ ซึ่งเนื้อหาคำเรียกขวัญนั้นจะผูกเป็นทำนองโบราณ เมื่อจบแล้วอาจารย์ผู้ทำพิธีก็จะผูกข้อมือทั้งชายและขวาให้แก่ผู้เข้าพิธีสู่ขวัญ

ประเพณีส่งเคราะห์

ชาวเหนือมีความเชื่อกันว่า ชีวิตของคนเราอยู่ได้อิทธิพลของดาวนพเคราะห์ และดาวเคราะห์แต่ละดวงมีเทพประจำอยู่ ผู้ใดเกิด เดือนใด ปีใด ในช่วงอายุเท่าไร จะตกอยู่ใต้อิทธิพลของดาวเคราะห์ดวงไหนบ้าง คัมภีร์ทางเหนือจะมีกล่าวไว้ ซึ่งดาวเคราะห์บางดวงให้คุณ บางดวงให้โทษ ดังนั้น เมื่อผู้ใดประสบเคราะห์ร้าย หรือเกิดล้มเจ็บลง ก็จะต้องทำพิธีส่งเคราะห์ (สะเดาะเคราะห์) คือทำพิธีเช่นสรวงเทพเจ้าประจำดาวเคราะห์ดวงนั้น ๆ นั้นเอง ก่อนจะทำพิธีจะมีการเตรียมเครื่อง เช่น ซึ่งจะต้องจัดให้ถูกต้องตามตำราที่ระบุไว้เพราะเทพประจำดาวเคราะห์แต่ละดวงรับเครื่องเช่น แตกต่างกันออกไปซึ่งอาจารย์ผู้ทำพิธีจะเป็นผู้กำหนดให้ก่อนเริ่มพิธี ผู้ที่จะทำการส่งเคราะห์จะต้อง "ตั้งขัน"(ยกครู) ให้เป็นอาจารย์เสียก่อน ขันยกครูประกอบด้วย หมาก พลู บุหรี่ ผ้าขาว ผ่าแดง ดัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้าง ๒ นิ้ว ยาว ๒ นิ้ว วางบนข้าวสาร ดอกไม้ รูป เทียน และเงินค้ายกครู อาจารย์จะเป็นผู้อ่านโองการจากตำราผู้ทำการส่งเคราะห์ จุดรูปเทียนนั่งพนมมือหันหน้าเข้าหาสะดง (บัตรพลี) เมื่ออาจารย์อ่านโองการเสร็จแล้ว ก็จะประพรมน้ำมนต์ (น้ำส้มป่อย ซึ่งเข้าพิธีเสร็จแล้ว) มีความเชื่อว่า เป็นการชำระล้างความชั่วร้ายออกจากร่างกาย และอาจารย์ผู้ทำพิธีจะเป็นผู้ผูกข้อมือให้ผู้ทำการส่งเคราะห์ หลังจากนั้นอาจารย์จะนำเครื่องเช่นไปยังทางสามแพร่ง หรือทิศทางที่ถูกต้องกับเทพเจ้าประจำดาวนพเคราะห์ต่อไป

ประเพณีส่งแถน

“แถน” เป็นคำที่ใช้เรียกวิญญาณบรรพบุรุษของมนุษย์ ชาวเหนือเชื่อกันว่า ที่มีโอกาสได้เกิดเป็นมนุษย์เพราะวิญญาณของบรรพบุรุษ ที่ล่องลอยอยู่บนสวรรค์ชั้นฟ้า เป็นผู้กำหนดให้ทุกคนได้เกิด เรียกวิญญาณบรรพบุรุษนั้นว่า “ปู่แถน” “ย่าแถน” ซึ่งมีอำนาจจะบันดาลให้มนุษย์เกิดเจ็บป่วยและมีอันเป็นไปต่าง ๆ ได้ โดยเฉพาะคนที่มีอายุยังอยู่ในวัยเยาว์ เพราะฉะนั้นเมื่อคนได้รับเคราะห์ร้ายแรง หรือเจ็บป่วยมากก็จะต้องทำพิธี “ส่งแถน” เพื่อนำเครื่องเซ่นไปส่งเวย ปู่แถน และย่าแถน

ประเพณีสืบชาติตากอน

เมื่อหมอดูทายว่าจะเคราะห์ร้าย หรืออายุช่วงนั้น ๆ จะประสบความเดือดร้อนวิบัติ ผู้คนก็มักจะประกอบพิธีสืบชาติตากอนซึ่งทำได้หลายโอกาส เช่น ครบรอบวันเกิด ขึ้นบ้านใหม่ หรือเจ็บป่วยกระเสาะกระแสะ อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธีจะมีกระบอกข้าวเปลือก ข้าวสาร กระบอกทราย กระบอกน้ำ หม้อข้าวเปลือก ข้าวสาร หม้อทราย กังเงิน กังคำ กังหมาย กังเบ็ย (กังมีรูปร่างคล้ายคันธนู ทำด้วยไม้ไผ่และเชือก ปิดด้วยกระดาษสีเงินและสีทอง) ไม้ค้ำศรี (ไม้ง่าม) จำนวน ๑๐๘ อัน แบ่งเป็น ๓ มัด นำมาตั้งพิงกันเป็นกระจอมครอบเครื่องเช่นสรวง ซึ่งบรรจุลงในสะตง (บัตรพลี) นอกจากนั้นก็มักกล่ามะพร้าว กล้าหมาก กล้าอ้อย กล้ากล้วย ดุง (ธงทำด้วยกระดาษสา) ความยาวเท่ากับส่วนสูงของผู้เข้าทำพิธี ดุงขาวผืนเล็กจำนวน ๑,๐๐๐ ผืน (ใช้กระดาษตัดเป็นรูสามเหลี่ยมเล็ก ๆ) เสื่อ หมอน ดอกไม้ รูปเทียน และเทียนชะดา ซึ่งใช้ชีผึ้งแท้ และมีไส้เทียนจำนวนเกินอายุ ๑ เส้น ด้ายดิบ ๑ สาย ยาว ๑ วา ของผู้เข้าพิธี และมีเส้นด้ายเกินอายุ ๑ เส้น เมื่อประกอบพิธีต้องนิมนต์พระสงฆ์ มาสวดพระปริตรและเจริญพระพุทธมนต์ เมื่อสวดเสร็จก็ใช้ด้ายสายสิญจน์ผูกข้อมือและประพรมน้ำพระพุทธมนต์ พิธีนี้เจ้าภาพมักนิมนต์พระฉันเพล เป็นการทำบุญไปพร้อมกันด้วย

นอกจากประเพณีต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ก็ยังมีประเพณีการเกิด ประเพณีการบวชนาค (ชาวแพร์เรียก “ปอย”) ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีทำศพ ประเพณีเลี้ยงผี ประเพณีदानก้วยสลาก และอื่น ๆ

ข้อมูลทั่วไปของอำเภอลอง

ประวัติอำเภอลอง

อำเภอลองเป็นเมืองเล็ก ๆ ที่ตั้งมานานนับพันปี ตามตำนานกล่าวว่าสร้างมาก่อนพุทธกาล ไม่ปรากฏว่าชนชาติใดสร้างขึ้น แต่ในสมัยหลังพุทธกาล อำเภอลองเคยเป็นดินแดนของชาติละว้า (ลัวะ)

อำเภอลอง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของจังหวัดแพร่ การปกครองขึ้นกับจังหวัดแพร่ ก่อน พ.ศ. ๒๔๗๔ เมืองลองเป็นเมืองเล็ก ๆ อยู่ในความปกครองของนครลำปางแห่งโยนกประเทศ ในขณะนั้นมีเจ้ารักษาอาณานิคม และเป็นเมืองชายแดนที่มีประวัติเกี่ยวกับการสู้รบในฐานะเมืองหน้าด่านเสมอ ในขณะเดียวกัน เมืองลองก็มีทั้งความสงบสุข และสงครามสลับกัน แล้วแต่ความสามารถทางการสงครามของเจ้าผู้ครองนคร สมัยใดที่เจ้าผู้ครองนครรบพุ่งเก่ง เมืองลองก็จะสงบสุข เมื่อใดที่หย่อนสมรรถภาพลง ก็จะถูกสุขุขัยเข้ายึด ล้านนา หวงแหนเมืองลองมาก ส่วนสุขุขัย และอยุธยาที่ต้องการมากเช่นกัน เพราะเมืองลองเป็นเมืองประตูด่าน

เมืองลองในอดีตเป็นฐานทัพสำคัญทางล้านนา เมื่อล้านนายกทัพไปตีสุขุขัย หรือ อยุธยา เมืองลองก็ต้องเป็นฐานทัพเสมอ ล้านนาจึงต้องมอบหมายให้คนที่สำคัญที่สุด และเก่งกล้าสามารถมาเป็นเจ้าเมือง เช่น หมื่นดั่งนคร ซึ่งพระเจ้าติโลกราช ทรงยกย่องว่าเป็นแม่ทัพที่เข้มแข็งที่สุดของล้านนา เมื่อหมื่นดั่งนครรักษาเมืองอยู่นั้น ปรากฏว่าเมืองลองมีความสงบสุขมาก แม้แต่พระบรมไตรโลกนาถก็ยังไม่ทรง กล้ายกทัพมาตีเมืองลองในระยะนั้น

จากประวัติศาสตร์นี้ ผู้ครองเมืองลองจึงเปลี่ยนไปมาเสมอ บางครั้งก็มาจากลำปาง หรือแจ้ห่ม และ สุขุขัย

ในสมัยโบราณ ชาวล้านนารู้จักเหล็กลองดีมาก เพราะเป็นเหล็กเนื้อดีที่ใช้ตีดาบในสงคราม มีเรื่องเล่า กันว่าในสมัยนั้นจะมีการจับข้าทาสบริวารมาบวงสรวงผี เพื่อเอาแร่เหล็กไปทำดาบ นอกจากนั้น ยังมีแร่อื่น เช่น ตะกั่ว ทองแดง ทองคำ พลอย ฯลฯ

เมืองลองในสมัยพระละว้าปกครอง ไม่เรียกชื่อว่าเมืองลอง แต่เรียกว่าเมือง 'กุกกุไกเอิก' ตาม พงศาวดารแหลมลีที่กล่าวว่า เมื่อสมัยที่พระพุทธเจ้ามีพระชนม์ ๖๕ พรรษา เสด็จมาเมืองลองพร้อมมอหันทัด ถ้าพระพุทธองค์มาจริงตามพงศาวดารแหลมลีแล้ว ก็ตกอยู่ราวก่อนพุทธศักราชไม่น้อยกว่า ๒,๐๐๐ ปี โดย นัยเดียวกัน ชาติละว้าตั้งมานานเท่าไร เมืองลองก็ตั้งมานานเท่านั้น ในพงศาวดารแหลมลี พระองค์ตรัสอดีต นิทานว่า สมัยพระองค์เป็นปู่ทอง ดรัสให้ชื่อเมืองนี้ว่า เมืองกุกกุไกเอิก (เมืองไก่ขัน) และพงศาวดารวัดศรีดอนคำว่า ครั้งอดีตเมืองนี้เรียกว่ากุกกุไกเอิก เช่นเดียวกัน ราวพุทธศักราช ๑๐๗๘ เมืองอโยธยา (เมืองราชบุรี) ได้เสด็จมา ครองเมืองลำพูน ได้เสด็จมาทางชลมารค ได้หลงทางมาถึงวัดศรีดอนคำ เวลาที่มานั้น พระราชบิดาได้มอบ พระบรมสารีริกธาตุ พระอุระของพระพุทธเจ้า ประทานให้แก่พระนางจามเทวี ซึ่งพระนางจะเสด็จมาครองเมือง หริภุญชัย และได้นำมาบรรจุไว้ที่พระธาตุศรีดอนคำตั้งตำนานกล่าวไว้ โดยเหตุที่หลงทางเกิดความสงสัยในทาง เดินว่าพระนางเดินทางผิดหรือหลงทาง จึงขนานนามเมืองนี้ว่าเมือง "เวาทภาสิต" (การกล่าวถกเถียงกันในการ เดินทางผิด) ครั้งนั้น พระนางเสด็จทางผิดไม่เป็นที่ตกลงกันเช่นนั้น จึงตรัสว่า 'ลองขึ้นไปก่อนเถอะ' เหตุนี้จึง เรียกว่าเมืองลอง

การเรียกชื่อเมืองลองนี้ ภายหลังจากพระนางจามเทวีเสด็จราว ๑ ศตวรรษ ประมาณพุทธศักราช ๑๑๗๘ แต่นั้นมาอีกราว ๖ ศตวรรษกว่า ๆ ประมาณพุทธศักราช ๑๘๒๔ พระเจ้าเม็งรายมหาราชผู้ครองเมืองนครลำปาง ในพุทธศักราช ๑๘๓๕ ซึ่งพระยายีบาและพระยาเบิกเมือง หนีมาพึ่งเมืองพิษณุโลก แต่นั้นมาพระเจ้าเม็งราย จึงขนานนามเมืองลองว่า "เมืองเชียงขึ้น" โดยเหตุที่ว่า มีแร่เหล็กและแร่ตะกั่วมา (แร่ขึ้นคือเงิน)

ในสมัยรัตนโกสินทร์ เดิมอำเภอคลองขื่นอยู่กับจังหวัดลำปาง ต่อมาทางราชการได้โอนมาขึ้นกับจังหวัดแพร่ เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2474 ปัจจุบันตั้งอยู่บนถนนจรูญลงรัฐ ตำบลห้วยอ้อ มี อ.ท.วิชิตชนบท วิบูลย์ (ทัช สุขานันย์) เป็นนายอำเภอคนแรก

อำเภอคลองขื่นเป็นเมืองที่ได้รับภัยจากสงครามเสมอ แม้แต่ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ทางรถไฟสายกรุงเทพ-เชียงใหม่ สะพานห้วยแม่ต้า ระหว่างสถานีแก่งหลวง-บ้านปิน ในพื้นที่อำเภอคลอง (ข้ามแม่น้ำยม) ได้ถูกระเบิดของฝ่ายสัมพันธมิตรดัดขาด ทำให้รถไฟของญี่ปุ่นไม่สามารถใช้เส้นทางลำเลียงอาวุธ และอาหารได้ยากต่อมือ และหลุมระเบิด ยังปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน ได้สะพานกลายเป็นแอ่งน้ำใหญ่ ซึ่งปัจจุบันชาวบ้านใช้เป็นที่เลี้ยงปลา

๒. สภาพทั่วไปของอำเภอคลอง

๒.๑ ลักษณะที่ตั้ง

อำเภอคลองขื่นตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดแพร่ ห่างจากจังหวัดแพร่ประมาณ ๔๒ กิโลเมตร และห่างจากกรุงเทพมหานคร ๖๒๐ กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ ๘๘๕,๓๔๐.๖๒ ไร่ หรือประมาณ ๑,๓๑๖ ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอสอง จังหวัดแพร่

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอวังชิ้น จังหวัดแพร่

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอเด่นชัย อำเภอสูงเม่น อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอแม่ทะ และอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

๒.๒ ลักษณะพื้นที่

ลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบ ๑๐% เป็นภูเขาป่าไม้ ๙๐% ตั้งอยู่ในที่ราบหุบเขาอันเป็นแหล่งทรัพยากรอันมีค่า เดิมอำเภอคลองขื่นเป็นเมืองปิด เพราะการคมนาคมติดต่อกับจังหวัดหรืออำเภออื่น ๆ เป็นด้วยความลำบาก

๒.๓ พื้นที่ทางการเกษตร

อำเภอคลองขื่นมีพื้นที่ทางการเกษตรประมาณ ๙๐,๖๐๘ ไร่ คิดเป็น ๑๐.๒๓% ของพื้นที่ทั้งหมดของอำเภอ

2.4. การคมนาคม

การคมนาคมมีเส้นทางติดต่อกับท้องถิ่นที่อื่นสะดวกทุกด้านคือ

- ๒.๔.๑ ทางรถยนต์สายลอง-แพร่ ลาดยางตลอดสายระยะทาง ๔๐ กิโลเมตร
- ๒.๔.๑ ทางรถยนต์สายลอง-วังชิ้น-เถิน ลาดยางตลอดสายระยะทาง ๘๕ กิโลเมตร
- ๒.๔.๓ ทางรถยนต์สายลอง-เด่นชัย ลาดยางตลอดสายระยะทาง ๖๓ กิโลเมตร
- ๒.๔.๔ ทางรถยนต์สายลอง-ลำปาง ลาดยางตลอดสายระยะทาง ๖๓ กิโลเมตร
- ๒.๔.๕ ทางรถไฟผ่านสถานีบ้านปิน ห่างจากที่ว่าการอำเภอลอง ๕ กิโลเมตร
- ๒.๔.๖ มีถนนลูกรังผ่านตำบล หมู่บ้านต่าง ๆ

๒.๕ ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของอำเภอลอง เป็นแบบฝนเมืองร้อน ฤดูร้อนจะเริ่มเดือนมีนาคม ฤดูฝนจะเริ่มเดือนพฤษภาคม ฤดูหนาวเริ่มในเดือนพฤศจิกายน ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ซึ่งจะทำให้ฝนตกชุกระหว่างเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนตุลาคม และในเดือนพฤศจิกายนได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งจะนำอากาศหนาวเย็นจากประเทศจีนเข้ามาในประเทศไทย

๒.๖ แม่น้ำ

อำเภอลองมีแม่น้ำสำคัญที่ไหลผ่านคือ แม่น้ำยม ไหลผ่าน ๔ ตำบลในจำนวน ๗ ตำบล ของอำเภอลอง คือตำบลบ้านปิน ตำบลห้วยอ้อ ตำบลปากกาง ตำบลทุ่งแล้ง แล้วไหลเลยไปเขตอำเภอวังชิ้น

๓. การปกครอง

อำเภอลองแบ่งการปกครองออกเป็น ๗ ตำบล ๒ สุขาภิบาล ดังนี้

๑) ตำบลห้วยอ้อ	๑๘ หมู่บ้าน
๒) ตำบลห้วยทุ่ง	๑๗ หมู่บ้าน
๓) ตำบลบ้านปิน	๑๓ หมู่บ้าน
๔) ตำบลทุ่งแล้ง	๕ หมู่บ้าน
๕) ตำบลปากกาง	๕ หมู่บ้าน
๖) ตำบลเวียงต้า	๘ หมู่บ้าน
๗) ตำบลตำผามอก	๗ หมู่บ้าน

๓.๑ ประชากร

อำเภอลองมีประชากรทั้งสิ้น ๖๐,๐๔๔ คน เป็นชาย ๓๐,๖๕๕ เป็นหญิง ๒๙,๓๘๙ คน มี ๑๒,๗๓๒ หลังคาเรือน ชาวเขา ๑,๐๔๗ คน จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ๓๗,๕๕๖ คน เป็นชาย ๑๘,๘๒๐ คน หญิง ๑๘,๗๓๖ คน จำนวนหน่วยเลือกตั้งทั้งหมด ๓๘ หน่วยเลือกตั้ง

ชาวไทยภูเขา

ชาวไทยภูเขาในอำเภอลองมีจำนวน ๔ หมู่บ้าน เป็นเผ่ากะเหรี่ยงซึ่งเป็นกะเหรี่ยงไปรี ๓ หมู่บ้าน ๒๑๗ หลังคาเรือน และลีซอ ๑ หมู่บ้าน ๑๐ หลังคาเรือน

อาชีพในภาคการเกษตร

คือ การปลูกข้าว ทำสวนส้มเขียวหวาน สวนพุทรา ส้มโอ โดยเฉพาะส้มเขียวหวาน และพุทราเป็นที่นิยมมากเพราะมีรสชาดีหวานอร่อย นอกจากนั้นยังมีการทำสวนยางสด และทุเรียนอยู่บ้าง

อาชีพนอกภาคเกษตร

คือ การทอผ้าตีนจก มีชื่อเสียงมากที่บ้านนามน ต.ห้วยทุ่ง อ.ลอง

๓.๒ โบราณสถาน โบราณวัตถุ

พระธาตุศรีดอนคำ (พระธาตุห้วยอ้อ) เป็นพระธาตุที่เก่าแก่คู่บ้านคู่เมืองของเมืองลอง ซึ่งมีพระธาตุที่สร้างขึ้นมาพร้อมกัน คือ พระธาตุขวยปู พระธาตุปู่ตีบ และพระธาตุแหลมลี ซึ่งในตำนานของแต่ละพระธาตุจะกล่าวถึงกันตลอด สำหรับพระธาตุศรีดอนคำตามตำนานกล่าวว่า

หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ล่วงเลยมาเมื่อพุทธศักราช ๒๑๔๒ ยังมีพระมหาสังฆราชองค์หนึ่งอยู่วัดฟ่อนสร้อย นครเชียงใหม่ ได้ออกเดินทางบิณฑบาตที่เมืองลองแล้วแวะนมัสการมหาธาตุเจ้า พระธาตุขวยปู พระธาตุปู่ตีบ และพระธาตุแหลมลี จากนั้นได้ขึ้นมาพักอยู่ที่วัดม่วงเสียง ขณะนั้นได้มีผู้เฒ่าคนหนึ่งชื่อว่า หมื่นจำลอง อยู่บ้านนาหลวงมาไหว้มหาสังฆราชเจ้า พระมหาสังฆราชได้พูดกับหมื่นจำลองว่า พระธาตุในเมืองลองนี้ไม่ได้มีแค่สามแห่งเท่านั้น ยังมีอีกแห่งหนึ่งชื่อว่า “ดอนคำพงอ้อ” และยังคงกล่าวกับหมื่นจำลองอีกว่า สมัยเมื่อเป็นหนุ่ม คณะพระสังฆราชา ให้เราขึ้นมาหาห่อพระแก้ว จึงได้ตำนานว่า

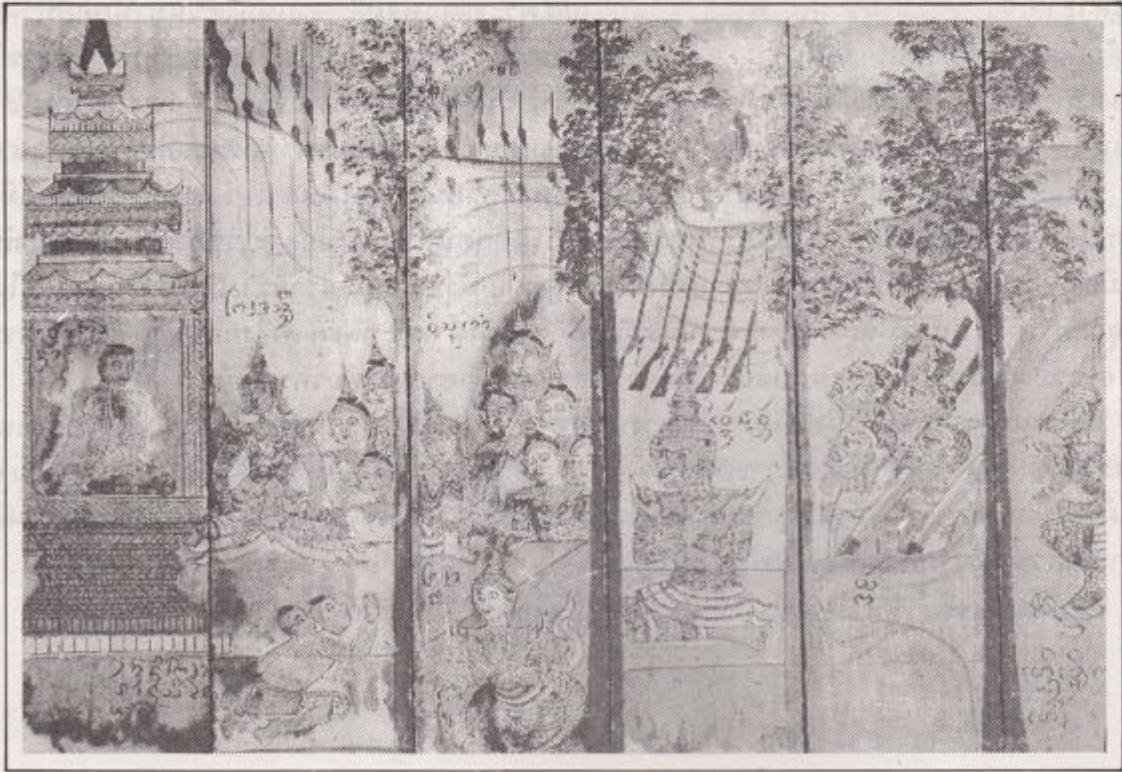
เมื่อสุเทวฤาษีสร้างเมืองหริภุญชัย (ลำพูน) ได้หาสหายมาช่วย เป็นฤาษี ๓ คน ๑' หนึ่งอยู่เมืองปูกาม ชื่อว่ากัสสปฤาษี อีกคนหนึ่งอยู่เขางามชื่อว่า พรหมเทวฤาษี อีกคนหนึ่งอยู่เมืองละโว้ (ลพบุรี) ชื่อสุกะทันตะฤาษี เมื่อสร้างเมืองแล้ว สุเทวฤาษีได้พูดกับสหายทั้งสามว่า สหายทั้งหลายเมื่อเราสร้างเมืองแล้ว อยากระบายบุญคุณผู้ถือถือในคุณแก้วทั้งสามมาเป็นเจ้าเมือง จะเป็นหญิงหรือชายก็ได้ สุกะทันตะฤาษีจึงกล่าวว่า ยังมีลูกพระยาละโว้คนหนึ่ง ชื่อว่านางจามเทวี ซึ่งประกอบด้วยคุณแก้วทั้งสามมาก อยากรจะให้มาครองเมือง

หลังจากตกลงกันแล้วจึงได้เชิญพระนางจามเทวีมาครองเมืองหริภุญชัย พระนางได้ออกเดินทางโดยทางเรือและได้กระดุกส่วนนอก (พระอุระ) ของพระพุทธเจ้าอัญเชิญนำมาด้วย พระนางจามเทวีเดินทางมาเกิดหลงทางมาขึ้นฝั่งที่เมืองลอง จึงได้อัญเชิญกระดุกของพระพุทธเจ้าเก็บไว้ที่พระธาตุศรีดอนคำ หรือพระธาตุห้วยอ้อที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุของเมืองลองในปัจจุบัน

ศิลปวัฒนธรรม เป็นลักษณะเดียวกับอำเภออื่น ๆ ของจังหวัดแพร่

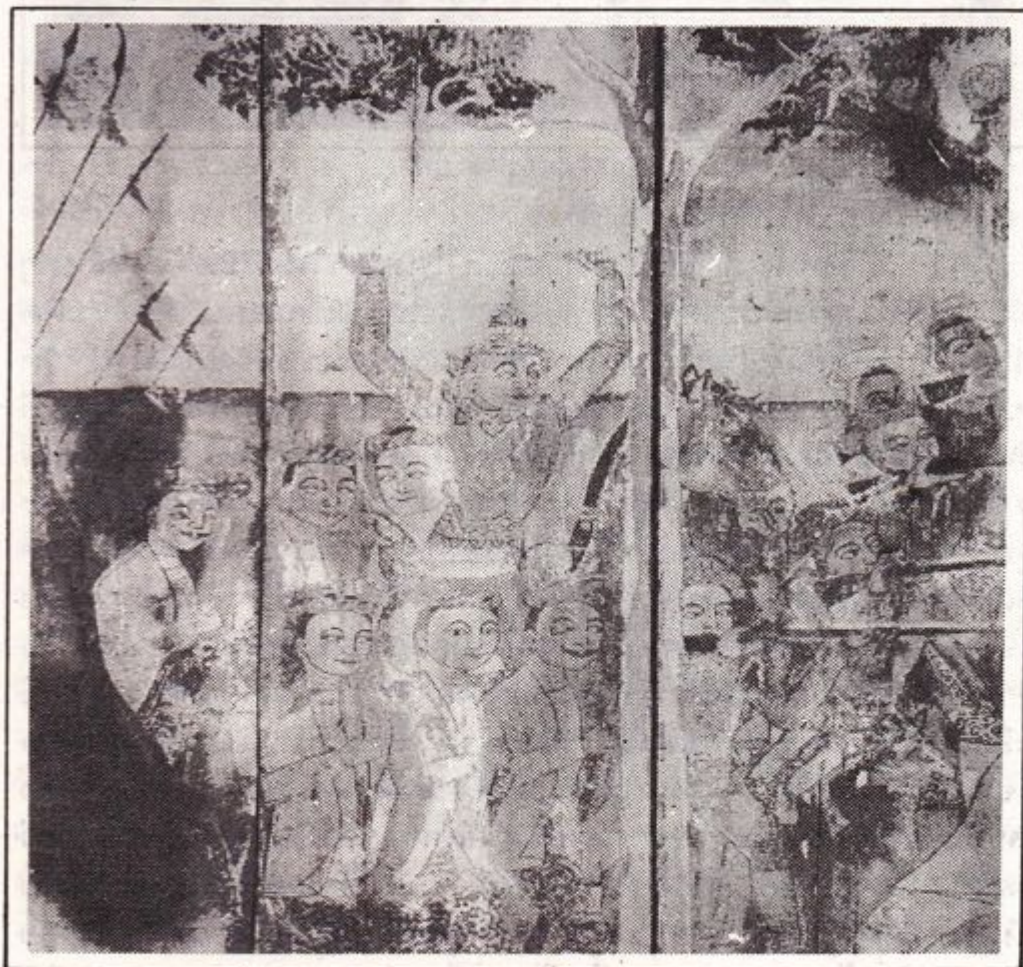
จิตรกรรมเวียงต้า

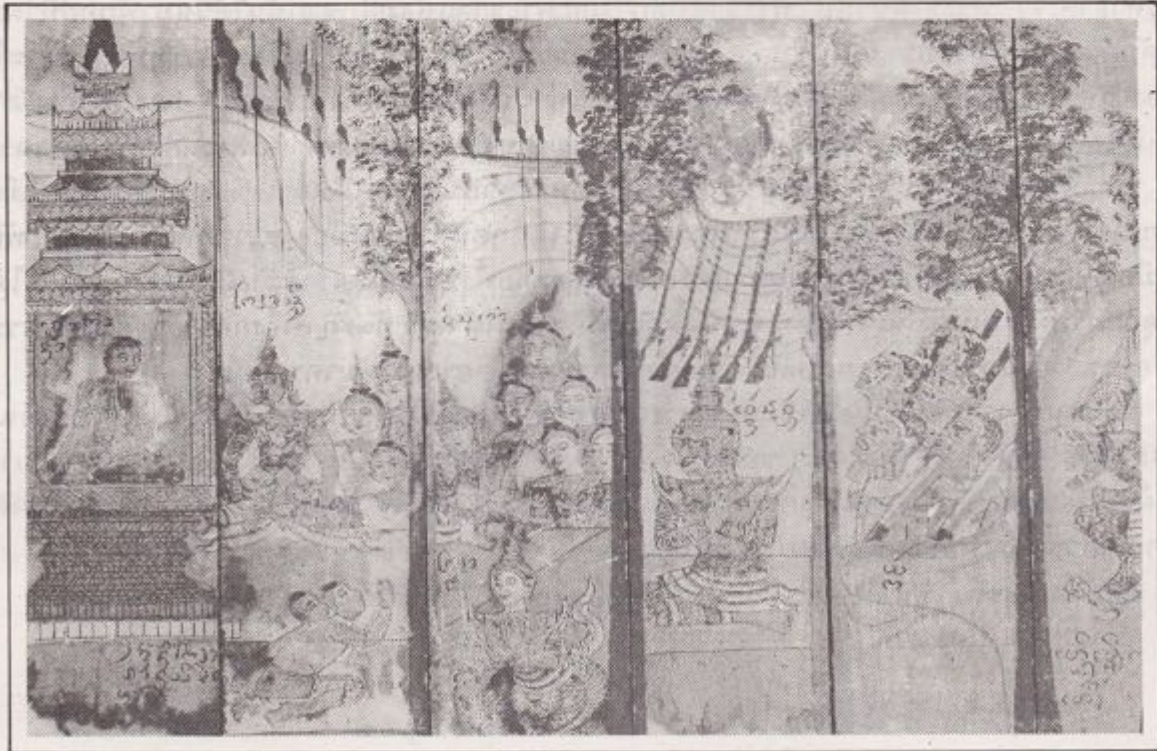
เมืองแพร่เป็นหนึ่งในเมืองสำคัญของล้านนาตั้งแต่ในอดีตกาล มีทั้งตำนานและประวัติศาสตร์ที่ต่อเนื่องอันน่าสนใจ ตลอดจนความมั่งคั่งทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่เจริญก้าวหน้ามาหลายยุคหลายสมัย บนพื้นฐานของความอุดมสมบูรณ์ในท้องที่และทรัพยากรธรรมชาติที่ดูเหมือนว่าจะไม่มีวันหมดสิ้น แม้ว่าในศตวรรษที่ผ่านมา เมืองแพร่มีความแปรผวนทางด้านการเมืองและการเปลี่ยนแปลงของชนชั้นปกครอง แต่ชุมชนต่าง ๆ ของเมืองแพร่ยังยึดมั่นอยู่ในตัวของตัวเอง สืบทอดมรดกและรักษาวัฒนธรรมของบรรพบุรุษไว้ได้อย่างไม่ขาดสาย ร่องรอยของชาวเงี้ยวที่เข้ามามีอิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจ การปกครอง การปฏิบัติและกบฏเพื่อกู้เอกราช แม้กระทั่งความรุนแรงจากการปกครองของกรุงสยามในอดีต รวมถึงการเก็บเกี่ยวผลประโยชน์การค้าไม้ของชาวต่างชาติ ยังปรากฏอยู่เหมือนแผลเป็นบนประวัติศาสตร์ของเมืองแพร่จวบจนปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ความเป็น “ไท ยวน” หรือ “คนเมือง” ของชาวแพร่ยังไม่จืดจางหายไป ตรงกันข้าม ความผันผวนที่ผ่านมา กลับกลายเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความสร้างสรรค์และรสชาติที่หลากหลยทั้งทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ดังปรากฏ

ให้เห็นจากมรดกอันล้ำค่าที่ตกค้างอยู่ตามซอกมุมต่าง ๆ ของเวียงโกศัย
รอวันรอคืนที่จะให้อนุชนรุ่นหลังลุกขึ้นมาเปิดเป้าเชิดชูให้เปล่งปลั่ง
โชติช่วงเป็นเกียรติและความภาคภูมิใจของท้องถิ่น

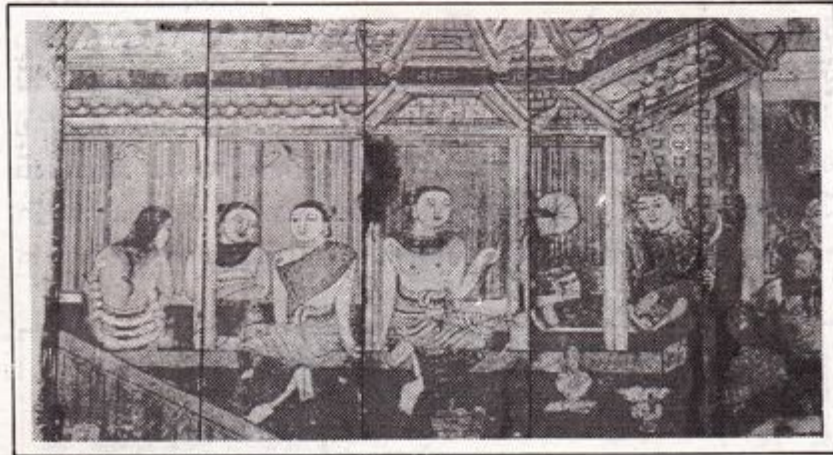
เวียงต้าเป็นชุมชนที่ห่างออกไปจากเมืองแพร่ทางด้านตะวันตก
ประมาณ ๔๐ กิโลเมตร ชุกอยู่ในแมกไม้และขุนเขา การคมนาคม
ไปมากลำบาก ไม่เป็นที่น่าชื่นชมของคนต่างถิ่นเลย แต่ถ้ามอง
ในมุมกลับกัน ความยากลำบากเหล่านี้ก็กลายเป็นเกราะห่อหุ้มอย่างดี
สำหรับมรดกอันล้ำค่าของเมืองแพร่ ที่ซ่อนแอบอยู่ท่ามกลางปราการ
ของภูเขาและป่าสัก วัดเวียงต้าม่อน มีวิหารไม้เก่า ๆ ที่แลดูแล้ว
ไร้คุณค่าทางสุนทรียะหรือสถาปัตยกรรม อุปมาอุปไมยคล้ายกับ
ผ้าชีวที่รุ่งริ่งห่อหุ้มค้ำก้อนโตไว้ ภายในฝาผนังไม้ผุ ๆ ด้านในของ
วิหารหลังนี้ เต็มไปด้วยจิตรกรรมแบบล้านนาที่หาค่ามิได้ สำหรับ
ผู้ที่รักและฝึกฝนในมรดกของล้านนา ภาพที่ปรากฏอยู่บนผนังเหล่านี้
ก่อให้เกิดความปิติและความอิมเอิบ เหมือนอาหารทิพย์ที่เรียงราย
อยู่กลางป่า ชมแล้วชมอีก ชื่นชมได้อย่างไม่เบื่อหน่าย แฉงนั้นแฉงนี้
มีหลายรสหลายฉาก ความสุข ความโคกเศร้าเคล้าความแก่นกล้า
ความช่างคิดช่างเขียนเรียบเรียงออกมา บ่งให้เห็นความมีชีวิตชีวา

จิตรกรรมเวียงต้า

เมืองแพร์เป็นหนึ่งในเมืองสำคัญของล้านนาตั้งแต่ในอดีตกาล มีทั้งตำนานและประวัติศาสตร์ที่ต่อเนื่องอันน่าสนใจ ตลอดจนความมั่งคั่งทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่เจริญก้าวหน้ามาหลายยุคหลายสมัย บนพื้นฐานของความอุดมสมบูรณ์ในท้องที่และทรัพยากรธรรมชาติที่ดูเหมือนว่าจะไม่มีวันหมดสิ้น แม้ว่าในศตวรรษที่ผ่านมา เมืองแพร์มีความแปรผวนทางด้านการเมืองและการเปลี่ยนแปลงของชนชั้นปกครองแต่ชุมชนต่าง ๆ ของเมืองแพร์ยังยึดมั่นอยู่ในตัวของตัวเอง สืบทอดมรดกและรักษาวัฒนธรรมของบรรพบุรุษไว้ได้อย่างไม่ขาดสาย ร่องรอยของชาวเงี้ยวที่เข้ามา มีอิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจ การปกครอง การปฏิบัติและกบฏเพื่อกู้เอกราช แม้กระทั่งความรุนแรงจากการปกครองของกรุงสยามในอดีต รวมถึงการเก็บเกี่ยวผลประโยชน์การค้าไม้ของชาวต่างชาติ ยังปรากฏอยู่เหมือนแผลเป็นบนประวัติศาสตร์ของเมืองแพร์จวบจนปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ความเป็น "ไท ยวน" หรือ "คนเมือง" ของชาวแพร์ยังไม่จืดจางหายไป ตรงกันข้าม ความผันผวนที่ผ่านมา กลับกลายเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความสร้างสรรค์และรสชาติที่หลากหลายนับทั้งทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ดังปรากฏ

ของศิลปะพื้นบ้านล้านนาโบราณ

ภาพเขียนเหล่านี้เขียนด้วยสีฝุ่นบนแผงไม้กระดานหลายๆ แผ่นต่อกันในกรอบขนาดใหญ่ จัดวางเป็นผืนเป็นตอน มีได้ปะติดปะต่อกันบนผนังปูนขนาดใหญ่เช่นจิตรกรรมของวัดภูมินทร์ วัดหนองบัว หรือวัดพระสิงห์ แต่มีลักษณะการแบ่งภาพคล้ายกับที่วิหารน้ำแต้ม วัดลำปางหลวง หรือวัดบวศรภหลวง จังหวัดเชียงใหม่ เทคนิคการเขียนและการจัดองค์ประกอบมีลักษณะเป็นพื้นบ้าน และดูสนุกสนานตามรูปแบบงานจิตรกรรมสกุลช่างในเขตเมืองน่าน แต่ดูเหมือนว่าช่างผู้วาดได้ใช้สติปัญญาแก้ปัญหาเรื่ององค์ประกอบของภาพกับวัสดุที่เป็นพื้นของภาพต่างจากของเมืองน่าน กล่าวคือช่างเขียนได้พยายามจัดภาพคนและสิ่งสำคัญอยู่บนส่วนของแผ่นไม้หลักเฉียงรอยต่อของกระดาน และบางที่พยายามกลบเกลื่อนรอยต่อของกระดานไม้ด้วยภาพที่เป็นแนวตั้ง เช่น ต้นไม้ กอหญ้า หรือเสาของสถาปัตยกรรม การเลือกแก้ปัญหาเช่นนี้ ช่วยให้เกิดมิติใหม่ และองค์ประกอบทางจิตรกรรมแตกต่างจากจิตรกรรมล้านนาที่เคยเห็นมา อันเป็นการแสดงออกถึงความเฉลียวฉลาดทางภูมิปัญญา และความกล้าหาญของช่างพื้นบ้านผู้นี้

และดูเฝิน ๆ ช่างเขียนน่าจะเป็นคนคนเดียวร่วมกับคนที่วาดผนังวัดภูมินทร์และวัดหนองบัว เมืองน่าน การใช้สีสันบางมุมก็ให้อารมณ์ตื่นเต้นเร้าใจ เช่น งานที่วัดภูมินทร์ในบางมุมก็ดูอ่อนหวานเหมือนฝันของจิตรกรรมวัดหนองบัว บางทีก็เหลือบมองเห็นกลุ่มคนแบบที่วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ หรือเส้นสายที่รุนแรงเช่นของวัดบวกรกรหลวง เชียงใหม่ จุดสำคัญต่าง ๆ ในเรื่องของแต่ละภาพมีการเขียนอักษรตัวพื้นเมืองกำกับตามแบบจิตรกรรมล้านนาสายสกุลช่างเมืองน่าน แลดูอีกที่ทำให้คิดว่า จิตรกรรมเวียงตานี น่าจะเป็นลักษณะรวมรูปแบบของจิตรกรรมล้านนาทั้งหมดที่ปรากฏอยู่ก็คงไม่ผิดไปมากนัก

โครงสร้างที่ใช้ใกล้เคียงกับจิตรกรรมที่วิหารวัดภูมินทร์ มีการใช้สีฟ้า น้ำเงิน แดงชาด น้ำตาลอ่อน ดำ เขียว และปิดทองเป็นที่ ๆ ให้เกิดสีเหลือและประกายของเครื่องประดับ มีการใช้สีชมพูบนผิวพรรณของรูปคนที่มีขนาดใหญ่ ทำให้แลดูสดชื่นนุ่มนวลชวนฝัน แต่บางทีก็มีการถมสีพื้นตัวคนจนขาวโพลนกระโดดออกมาจากภาพ สะดุดตา สะดุดอารมณ์ เนื้อสีของภาพโดยส่วนใหญ่มีความบางมองเห็นทะลุสีพื้นมาก เข้าใจว่าวัสดุและทุนรอนคงขาดแคลน เลยเลือกวิธีการและเทคนิคที่ค่อนข้างประหยัดเนื้อสี ทำให้เกิดความรู้สึกของภาพลายเส้นประกอบสีน้าบาง ๆ

เนื้อเรื่องของภาพทั้งหมดพอจัดแบ่งออกได้เป็นสามกลุ่มด้วยกัน คือ เรื่องเจ้าก่ากาดำ และเรื่องแสงเมืองหลงดำ ซึ่งเป็นชาดกพื้นเมืองที่แพร่หลาย นิยมกันมากในเขตล้านนาช่วงศตวรรษที่ผ่านมา กลุ่มที่สามคือภาพคนขนาดใหญ่เกือบเท่าจริง ปรากฏเป็นกรอบ ๆ ตามที่ต่าง ๆ เข้าใจว่าคงเป็นผู้อุปถัมภ์ หรือเจ้าศรัทธาที่ออกค่าใช้จ่ายในการวาดรูปเหล่านี้ หรือไม่ก็เป็นบุคคลสำคัญในท้องถิ่น เนื่องจากว่าแผนภูมิดังกล่าวมิได้อยู่ในอาคารหลังเดิม คือได้มีการรื้อถอนและสร้างใหม่ขึ้น ฉะนั้นตำแหน่งของภาพและเรื่องทั้งสามมีการปนเปสลับกันเป็นบางส่วน เป็นการยากและสับสนเมื่อเดินอ่านติดตามเนื้อหาของชาดกทั้งสองเรื่อง ตำแหน่งของแผนภูมิปัจจุบันจัดไว้ต่ำมาก คือยืนดูหรือนั่งดูรูปก็ได้ ในตำแหน่งเดิมน่าจะอยู่ระดับสูงกว่านี้ เพื่อจะให้พ้นจากการจับต้องของผู้ชม มีข้อสังเกตว่าผู้เขียนรูปชุดนี้ หรือเจ้าอาวาสวัดครั้งนั้น ค่อนข้างจะจู้จี้ ใจร้าย หวงสมบัติ เพราะมีการเขียนอักษรกำกับไว้ว่า ขอสาปแช่งบุคคลที่มาจับต้อง แปะเปื้อนภาพที่เขาได้บรรจงเขียนขึ้น แต่ก็เป็นไปได้ว่าเขาอาจตั้งใจสั่งสอนชาวบ้านให้รู้จักมารยาทในการดูรูปที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมคำสอน ซึ่งถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ควรเคารพยำเกรง มิควรดูไถ ทำให้เกิดการชำรุดเสียหายลบเลือนไม่สวยงาม

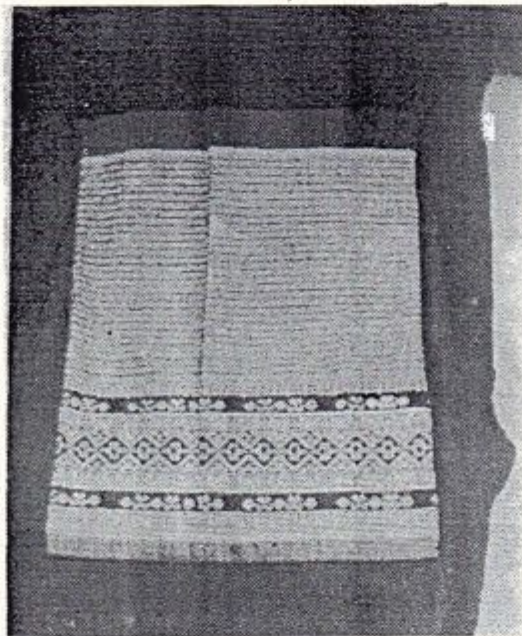
ในเอกเดียวกับงานจิตรกรรมพื้นบ้านล้านนาทั่วไป จิตรกรรม
เวียงต้ามีคุณค่าสูงในด้านที่สะท้อนให้เห็นโลกทัศน์และวิถีชีวิตของ
ชาวล้านนาในยุคนั้น นับตั้งแต่คติความเชื่อ ตลอดจนชีวิตการกินอยู่
ประจำวันของคนระดับต่าง ๆ บ้านพักอาศัย ปราสาทราชวัง พิธีกรรม
การละเล่น การเดินทาง และเครื่องนุ่งห่มแต่งกาย เครื่องมือของใช้
จิตรกรรมชุดนี้มีภาพสำคัญเป็นหลักฐานอ้างอิงได้หลายประการ
เช่น แบบอย่างเรือนกาแล พิธีการเผาศพเจ้านาย การแข่งเรือคล้าย
ที่ปรากฏอยู่ในจังหวัดน่านปัจจุบัน

ตามคำบอกเล่าของผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ภาพเหล่านี้เดิมติดไว้
บนอาคารไม้ยกพื้นสูงเป็นทรงมณฑป หรือทรงพญาราศีแบบของ
ชาวไทยใหญ่ เพราะเดิมทีมีชาวไทยใหญ่มาควบคุมกิจการทำไม้
ในเวียงต้า จึงมีจิตศรัทธาสรางวัดไว้ทำบุญทำกุศล กาลเวลาผ่านไป
อาคารดังกล่าวทรุดโทรมลง ชาวบ้านจึงช่วยกันรื้อถอน แล้วเห็นว่า
ภาพเขียนนี้ยังดีอยู่ เลยนำมาตีปะเป็นฝาของวิหารหลังใหม่ เป็น
การประหยัสดงานตกแต่งอาคารหลังใหม่ ทำให้รูปเหล่านี้ไม่ได้แยก
เป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยหรือเป็นเศษไม้ทำพื้นไป จากลักษณะของวิธี
การเขียนภาพและเครื่องใช้ไม้สอยหรือการแต่งกายในภาพ ก็พอจะ
คาดคะเนได้ว่า การเขียนภาพคงจะเป็นช่วงเมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีที่แล้ว
ในภาพมีการใช้ปืนไฟ การสวมหมวกฝางแบบตะวันตกและฝรั่ง
แต่งกายสอดคล้องกับแฟชั่นสมัยนั้น ผู้เขียนมีความคุ้นเคยกับสภาพ
ในท้องถิ่นดีพอสมควร สังเกตจากพันธุ์ไม้และดอกไม้ มีต้นขนุน
ซึ่งขึ้นอยู่ทั่วไปทางตอนใต้ของเมืองแพร่ ชินลายดำของสตรี สีออก
เขียว ดินจีนสีแดงแบบของเมืองล่อง ประกอบกับลวดลายดินจกของ
จีนเจ้านายแบบอย่างของเมืองลำปาง ปัจจุบันรูปเหล่านี้อยู่ใน
สภาพดีและสมบูรณ์พอควรแก่อายุอานามของมัน รูปชุดทางผนัง
ตะวันออกของวิหารมีความสมบูรณ์ประมาณแปดสิบเปอร์เซ็นต์ แต่
รูปชุดทางด้านผนังตะวันตกค่อนข้างชำรุด และคงเหลืออยู่ประมาณ
หกสิบเปอร์เซ็นต์ เพราะด้านนี้โดนฝนสาดบ่อย ประกอบกับความ
ร้อนแรงของแดดช่วงบ่าย เลยทำเนื้อสีให้ผุกร่อนร่วงเร็วขึ้น เท่าที่
ปรากฏอยู่ยังมีได้มีผู้ใดเคยทำการอนุรักษ์ซ่อมแซมเลย ดังนั้น จึง
สรุปได้ว่า จิตรกรรมเวียงต้านี้เป็นจิตรกรรมที่เดียวในภาคเหนือ
ที่สามารถใช้สำหรับการศึกษา ค้นคว้าวิจัยได้ดีที่สุด เพราะความ
บริสุทธิ์ของงานที่ปราศจากการแต่งแต้มรบกวนจากงานซ่อม
จิตรกรรมเวียงต้าชุดนี้ได้ถูกผาติกรรมไปไว้ที่หอคำ ไร่แม่ฟ้าหลวง
จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ ๒๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๑

งานสิบสามกัถกศิลป์ ผ้ากอธิบายกและการอนุรักษ์

ผ้าตีนจก เป็นงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ที่ได้ทำสืบทอดกันมาแต่โบราณ ผสมผสานกับวิถีชีวิตของชาวล้านนาไทย จากอดีตสู่ปัจจุบัน ความงดงามของผู้อยู่ที่ลวดลายที่เรียกว่า ตีนจก หรือ เชิงจก ซึ่งส่วนใหญ่จะนำไปทำผ้าซิ่นหรือผ้าถุง ใช้นุ่งในโอกาสพิเศษ เช่นงานพิธีหรืองานบุญต่าง ๆ ผ้าซิ่นตีนจกจะประกอบด้วย

๑. หัวซิ่น คือ ผ้าที่ทำมาต่อด้านบนของตัวซิ่น เพื่อให้ซิ่นมีความยาวเหมาะสมกับการนุ่ง
 ๒. ตัวซิ่น คือ ส่วนที่อยู่ตรงกลาง ส่วนใหญ่มักเป็นผ้าทอลายขวาง
 ๓. เชิงซิ่นหรือตีนจก คือ ส่วนที่เป็นผ้าทอลายจกที่มีลวดลายสลับสี งดงามมาก
- ผ้าทอทั้ง ๓ ชั้น จะเย็บตะเข็บติดต่อกัน เรียกว่าผ้าซิ่นตีนจก

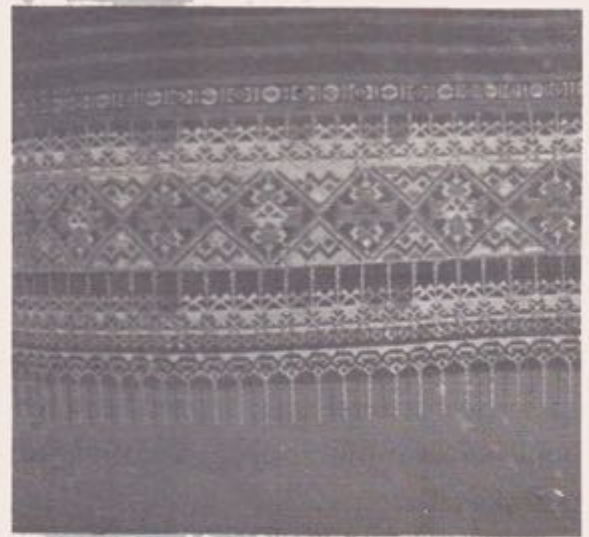
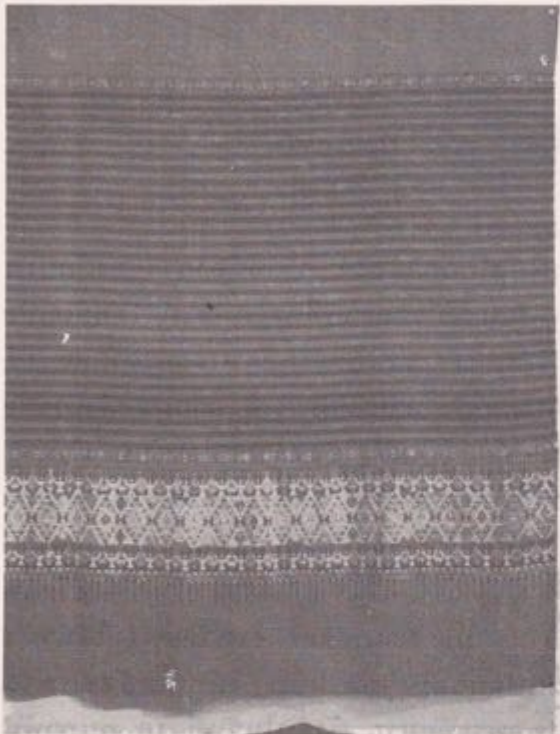
ปัจจุบันได้มีการประยุกต์ลวดลายผ้าตีนจกมากมาย เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้อุปโภค โดยนำมาทำเป็นผ้าสไบ ผ้าปูโต๊ะ เสื้อ หมอนอิง กระเป๋า ฯลฯ รวมทั้งมีลวดลายที่หลากหลาย โดยดัดแปลง ผสมผสานกับลวดลายชนิด และอื่น ๆ มากมาย นอกเหนือจากลายโบราณที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เช่น ลายข้าวหลามตัด ลายสับประรด ลายดอกหงส์ ลายหัวนาค ลายดอกแก้ว ลายจากภูพิงค์ ลายผสมสำเภาทอง ลายผกากรอง ลายชอกุญแจ ลายพันเลื้อยนกคู่ ลายโบราณผสม ฯลฯ เป็นต้น ลวดลายแต่ละแบบก็นำมาทอ ผสมกัน แล้วแต่เทคนิคของผู้ทอ ซึ่งผ้าทอแต่ละชนิดนั้น บ่งบอกถึงความงดงาม และความเพียรพยายามของผู้ทอเป็นอย่างยิ่ง

ในครั้งที่ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ มาพระราชทานธงลูกเสือชาวบ้านที่จังหวัดแพร่ เมื่อวันที่ ๒ มกราคม พ.ศ.๒๕๒๒ คุณปรานอม ทาแปง ชาวบ้านนามน อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ได้นำผ้าที่เธอทอเองจากการพัฒนาลวดลาย จากผ้าโบราณ ให้มีความแปลกและสวยงามขึ้น ได้ทูลเกล้าฯ ถวาย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในครั้งนั้น พระองค์ทรงพอพระทัยมาก ดังนั้นในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒ พระองค์ท่านได้ส่งคณะผู้แทนพระองค์ นำโดยท่านผู้หญิง สุประภาดา เกษมสันต์ ราชเลขานุการ ในองค์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มอบทุนดำเนินการ จำนวน ๒,๐๐๐บาท เพื่อนำไปเป็นทุนซื้อด้าย ให้สมาชิกทอผ้าส่งใช้ ราชเลขาฯ ต่อไป และต่อมามีหน่วยงานต่าง ๆ ให้การสนับสนุน ในเรื่องวิทยาการ เงินทุน การจัดตั้งกลุ่ม การจัดการการตลาด เช่น กรมพัฒนาชุมชน กองทุนสงเคราะห์ชุมชน สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ฯ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม และกรมการศึกษานอกโรงเรียน

งานด้านการอนุรักษ์ผ้าตีนจก อำเภอลอง จังหวัดแพร่

คุณโกมล พานิชพันธ์ ในฐานะที่เป็นวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ กิตติมศักดิ์ ของศูนย์เทคโนโลยีพื้นบ้าน สาขาสิ่งทอ อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ได้เล่าถึงการที่ได้เริ่มอนุรักษ์ ผ้าตีนจกโบราณ ของอำเภอลองว่า เริ่มจากที่ อาจารย์วิณี พานิชพันธ์ ผู้ชำนาญด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนา ซึ่งมีศักดิ์เป็นอาของคุณโกมล ได้ให้ช่วยเก็บผ้าโบราณ อำเภอลอง เมื่อเริ่มเก็บสะสม คุณโกมลก็ได้เริ่มศึกษาความเป็นมาของผ้าเหล่านี้ไปด้วย และมีความรู้สึกเสียดาย ว่าถ้าเอาผ้าเหล่านี้ให้อาจารย์วิณีไป ผ้าเหล่านี้ต้องออกจากอำเภอลอง ถ้าไปศึกษาจากที่อื่น ก็ไม่เหมือนกับการ ศึกษาในท้องที่จริง จึงของอาจารย์วิณีเก็บไว้เองซึ่งอาจารย์วิณี ก็เห็นด้วย และทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา และให้ คำแนะนำตลอดมา

เนื่องจากไม่มีตำราวิชาการ เกี่ยวกับการทอตีนจกโบราณไว้ให้ศึกษาได้เลย คุณโกมล จึงเริ่มศึกษา ข้อมูลอย่างจริงจัง จากชาวบ้าน ด้วยการสอบถามถึงความเป็นมา ซึ่งข้อมูลส่วนใหญ่จะได้จากชาวบ้าน เพราะ ชาวบ้านได้ทำสืบกันมานานแล้วจะมีสูญหายบ้างก็เพียงช่วงหนึ่งเท่านั้น จึงไม่ใช่ข้อมูลวิชาการโดยตรงแต่เป็น เรื่องที่ชาวบ้านสัมผัสมาจริง ๆ มากกว่า

การศึกษาเรื่องผ้าตีนจก ของคุณโกมล เริ่มจากผ้าที่เรียกว่า ผ้าตีนจก ที่เย็บติดชายผ้าถุง ก่อนที่จะศึกษาผ้าทั้งผืน เพราะเป็นส่วนที่มีคุณสมบัติที่เด่นของผ้า อำเภอลอง ผ้าตีนจกอำเภอลองจะทอดด้วยความละเอียด ประณีต มีการสอดสีสวยงาม ลวดลายหลากหลาย มากกว่าผ้าทอจากแหล่งอื่นอย่างไม่จำกัดรูปแบบ เพราะชาวบ้านมีความคิดสร้างสรรค์เฉพาะบุคคล ซึ่งจะเห็นได้จากผ้าโบราณที่มีอยู่มากกว่าสิร้อยผืนนั้น ลายไม่ซ้ำกันเลย

คุณโกมล จึงเกิดความคิดว่า น่าจะตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์ผ้าโบราณของอำเภอขึ้น เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลในการศึกษาสำหรับชาวบ้าน และผู้สนใจเรื่องผ้า และเพื่อเป็นการรวบรวมผ้าของท้องถิ่น ไม่ให้กระจัดกระจายไปอยู่ถิ่นอื่น ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่ ได้ให้ความช่วยเหลือในการเสนอแนวคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ผ้าโบราณดังกล่าวของคุณโกมล โดยประสานงานกับศูนย์บริการเพื่อการศึกษา กรมการศึกษา นอกโรงเรียน ในการให้คำแนะนำ ออกแบบ ตกแต่งสถานที่ ตลอดจนวางแผนในการจัดนิทรรศการ จัดตั้งเป็นศูนย์เทคโนโลยีพื้นบ้าน สาขาสิ่งทอ เพื่อเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุครบ ๖๐ พรรษา

การจัดแสดงนิทรรศการภายในนั้น จะเน้นนำเสนอรายละเอียด ถึงความเป็นมาของผ้าแต่ละชิ้น รวมทั้งขั้นตอนของการทอ การผลิต ซึ่งจะเน้นเฉพาะเพียงผ้าทอของอำเภอลองเท่านั้น เพื่อการศึกษาเฉพาะกลุ่ม แล้วเจาะลึกลงไปในพื้นที่กลุ่มทอผ้าในหมู่บ้าน เราอาจจะศึกษาผ้าทอ ในอำเภอใกล้เคียงในละแวกนั้นบ้าน เพื่อให้เป็นข้อมูลอ้างอิง

ศูนย์เทคโนโลยีพื้นบ้าน สาขาสิ่งทอ อำเภอลอง จังหวัดแพร่ (สำนักงานโกมลผ้าโบราณ) ตั้งอยู่ตรงข้ามโรงเรียนลองวิทยา อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ๕๔๑๕๐ โทรศัพท์ ๐๕๔-๕๘๑๕๓๒ ห่างจากตัวอำเภอเมืองแพร่ ๔๒ กิโลเมตร บนถนนสายอำเภอลอง - วังชิ้น

รวบรวมและเรียบเรียง : นางจันสม ชมภูอินไหว
น.ส.สมร ชัยวิรัช

อ้างอิงจากหนังสือ : งานหัตถศิลป์...ผ้าทอตีนจก, ฝ่ายพัฒนาหลักสูตรและสื่อ
ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ กรมการศึกษานอกโรงเรียน

ขอขอบคุณผู้ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูล : คุณโกมล พานิชพันธ์ วิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิพิเศษศักดิ์
ศูนย์เทคโนโลยีพื้นบ้าน สาขาสิ่งทอ อ.ลอง จ.แพร่
(สำนักงานโกมลผ้าโบราณ)

: คุณปรานอม ทาแบ่ง ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านนามน
ด.หัวทุ่ง อ.ลอง จ.แพร่
๔๙

ยาขอบ

โชติ แพร่พันธุ์

คัดและเรียบเรียงจากหนังสือ

'ยาขอบ ชีวิต และงานของผู้แต่งลอมตนิยาย ผู้ชนะสิบทิศ'
ของ ส.พลายน้อย

เมื่อใดที่ข้าพเจ้าไม่แน่ใจในอารมณ์อันจะระบายออกเป็น
ตัวหนังสือได้อย่างงดงามจิตใจ เมื่อนั้นข้าพเจ้า
จะไม่ยอมขายตัวหนังสือของข้าพเจ้าแก่ท่าน'

โชติ แพร่พันธ์ 'ยาขอบ'

นักประพันธ์ผู้ยิ่งใหญ่ เชื้อสายเจ้าเมืองแพร่
และชาวบางปะอิน ออยุธยา

ยาขอบ คือใคร เกี่ยวข้องอย่างไรกับเจ้าเมืองแพร่คนสุดท้าย

เจ้าเมืองแพร่คนสุดท้าย (เจ้าพิริยเทพวงศ์) หรือน้อย เทพวงศ์+เจ้าบัวไหล

เจ้าอินแปง+จ้อย

โชติ แพร่พันธ์

กำเนิดของโชติ แพร่พันธ์

“ตามเรื่องที่หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล ทรงเล่าประทานหม่อมเจ้าศุภวรรณดิศ ดิศกุล ว่า หลังจากเหตุการณ์ทางเมืองแพร่สงบลงดีแล้ว คุณหญิงเยื้อง ภรรยาพระยาไชยบูรณ์ได้นำตัวเจ้าบัวไหลชายาเจ้าเมืองแพร่ และเจ้าอินแปง บุตรชายคนเดียวของเจ้าหลวงเมืองแพร่ มาเข้าเฝ้าถวายตัวต่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทั้งนี้เป็นไปตามความประสงค์ของเจ้าหลวงเมืองแพร่ที่จะให้ลูกอยู่ในเมืองไทย”

“ในวังดำรงสถิตนั้น หม่อมแม่ของพี่หญิงพูนมีหญิงสาวคนสนิทอยู่คนหนึ่ง เรียกกันว่า ‘แม่จ้อย’ และแล้วก่อนเจ้าอินแปงจะสำเร็จการศึกษา...แม่จ้อยก็ได้หายตัวไปจากวังดำรงสถิตโดยไม่มีใครรู้ต้นสายปลายเหตุแต่อย่างใด...ไม่ปรากฏมีใครรู้ข่าวจากแม่จ้อยเลย”

ผู้อุปการะคนแรก ในชีวิตของโชติ แพร่พันธ์

“ทุกคนตกใจ และดีใจระคนกันเมื่อรู้ว่าเด็กชายที่คุณนายจันทร์ คนดูแลโรงเรียนเด็กที่ยศเสอ้อมมานั้น เป็นลูกชายของแม่จ้อยเกิดจากเจ้าอินแปง...เด็กชายคนนั้นเกิดที่โรงเรียนเด็กนั้นเอง”

โชติ แพร่พันธ์ เกิด ณ เข้าวันพุธ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๗ ตรงกับวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๕๐ ปีมะแม
ชื่อ “โชติ” มาจากไหน

ตามประวัติที่ประจวบ กาญจนลาภ ได้เรียบเรียงจากปากคำของเจ้าประวัติเองกล่าวว่า แม่เรียกตนเองว่า “โชติ” ไม่ยอมเรียกว่า ‘อินทรเดช’ ตามที่พ่อเคยสั่งไว้ เพราะเกลียดพ่อ แต่ในหนังสืออนุสรณ์งานศพ..... กล่าวไว้ว่า สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงตั้งชื่อนี้ประทาน

เหตุใดจึงใช้นามสกุล “แพร่พันธ์”

โชติ ได้เขียนรับรองไว้ในคำนำหนังสือ “จิวี่ ผู้ถ่มน้ำลายรดฟ้า” ของเขาตอนหนึ่ง โดยได้กล่าวถึงสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ว่า “พระผู้ทรงคุณแก่สุวรรณคติและโบราณคติไทยพระองค์นี้ ยังทรงพระคุณเป็นใหญ่ไพศาลแก่ฉนิพกผู้ทำสามก๊กนี้ด้วยได้ทรงคุณเคยและคุ้มครองผ่อนหนักให้เป็นเบาในยามวิบัติแก่ เทพวงศ์ ผู้ครองเมืองแพร่คนสุดท้ายอันเป็นปู่ได้ทรงอุปการะเกื้อกูลอินทรแปลงอันเป็นบิดาและได้ประทานนามสกุลให้ แก่ฉนิพกผู้เล่าเรื่องสามก๊กนี้...”

ยาขอบ เคยใช้ชีวิตอยู่ที่แพร่บ้างหรือไม่

ตามข้อเขียนของ ส.พลายน้อย ที่ได้เขียนไว้ในหนังสือ ‘ยาขอบ ชีวิตและงานของผู้แต่งอมตนิยาย ฐานะสิบทิศ’ มีความตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า

“ชีวิตในวัยเด็กของโชติต้องระหกระเหินเร่ร่อนไปตามทิวภูมิตะลุมนะของผู้เป็นแม่ที่ไม่ยอมรับการช่วยเหลือจากเจ้าอินแแบ่ง หรือญาติคนใดทั้งสิ้น ถือคติลูกคนเดียวยังเองได้

‘ความจริงเจ้าอินแแบ่งก็มีได้ละเลย เมื่อลงมากรุงเทพฯ ได้พบกับลูกชายหลายครั้ง และต้องการจะให้โชติขึ้นไปอยู่เมืองเหนือด้วย แต่จ้อยก็ไม่ยอม เมื่อโชติหลบหนีขึ้นไป จ้อยก็ไปตามเอาตัวคืนกลับมาจนได้...” และเมื่อโชติอายุได้ ๑๓ ปี เจ้าอินแแบ่งถึงแก่กรรมกรรม โดยที่โชติไม่มีโอกาสแม้แต่จะไปเฝ้าศพพ่อ ทั้งแม่ยังได้ให้สาบานต่อหน้าพระพุทธรูปก่อนตายว่าจะไม่ไปพึ่งพาอาศัยญาติของเจ้าอินแแบ่งที่เมืองแพร่ แม้จะยากแค้นแสนจนอย่างไรก็ตาม

ชีวิตนักเรียน

นักเรียนเทพศิรินทร์ เช่นเดียวกับพ่อ เลขประจำตัว ๑๑๑๙

โชติได้เขียนเล่าประวัติการศึกษาของตนเองว่า

“การเรียนในสมัยนั้น มีประถมสามปี มีมัธยมแปดปี ใช้เวลาเรียนที่ละชั้นตามปกติ ธรรมดาที่เด็กเรียนกัน ๑๑ ปี ก็จะมีมัธยมแปด แต่กระผม เรียนถึงสิบสองปี ได้เพียงมัธยมสี่...”

เหตุใดจึงเรียนไม่จบ

วันหนึ่ง ครูถนิม เลหาหะวิล ครูประจำชั้นได้ถามนักเรียนขึ้นว่า “ธรรมะคืออะไร” และให้นักเรียนแสดงภูมิปัญญาที่จะตอบคำถามนี้ โชติยืนขึ้น และตอบด้วยทำนองสรภัญญะว่า “ธรรมะคือคุณากร ส่วนชอบสาธิต จดดวงประทีปชัชชवाल”

ครูถนิมโพล่งออกมาว่า “นักเรียนอะไรอ้อปรี๊ดเช่นนี้” ซึ่งครูถนิมได้อธิบายว่า คำว่าอ้อปรี๊ดแปลว่า ไม่มีปัญหา แต่โชติโกรธมาก และมีผลทำให้ชีวิตนักเรียนที่เทพศิรินทร์จบลงอย่างรวดเร็ว เพราะต่อมาวันหนึ่งเมื่อปลอดคน มีเพียงคุณแจวยิ่ง เศวตะทัต โชติได้ใช้เท้าขยี้หมวกของครูถนิม จนยับไปกับเท้าด้วยความแค้นและเดินออกไปจากโรงเรียนโดยไม่หวนกลับคืนอีกเลย

ผู้อุปการะ ในวัยเรียน

เมื่อครั้งที่ยังเรียนที่เทพศิรินทร์ แม่ซึ่งยากจนมาก และเห็นว่าโชติเป็นเด็กดี และเกรง จึงได้นำไปฝากไว้กับ พันตำรวจเอก พระยาริหารนครินทร์ (เดิม จามรกุล) ผู้ซึ่งโชติถือว่าเป็นยมบาลสำหรับตัดสันดานเด็ก

โทษทัณฑ์ในวัยเด็ก ที่มีผลดีต่อชีวิต

โชติต้องมีภาระหน้าที่เช่นเดียวกับเด็กอื่น งานสำคัญที่สุดคือการอ่านหนังสือให้ยมบาลฟัง ก่อนจะอ่านต้องเล่าเรื่องที่อ่านผ่านมาในวันก่อนหรือเมื่อเดือนก่อนให้ฟังก่อน และต้องอ่านให้ชัดคำชัดวรรคจนดึกตื่นเที่ยงคืน ถ้าบกพร่อง จะต้องถูกโบย ๕ ที รวมทั้งต้องช่วยกันกับเพื่อน หุงข้าว ดักน้ำ จัดสำรับ ชัดที่อุปบู้ด ทำความสะอาดกระโถน ซักผ้าของท่าน ของเมีย และของลูก ภูบ้าน ถ้าทุกอย่างไม่เรียบร้อยจะต้องถูกอาญาด้วยท้อปู้ดกระเด็นตกลงไปในคลองทั้ง ๒ คน (โชติ และคุณชลอ เกกะนันท์)

กลับบ้านผิดเวลา ต้องถูกเขียนด้วยแส้มา ๕ ที กุมรายจ่ายในบ้านที่ให้เป็นที่ (เมื่ออายุ ๑๓-๑๔ ปี) ผิดพลาด ถือเป็นความผิด ถูกเขียนด้วยแส้มา ๕ ที การใช้ถ้อยคำต้องระวังให้มาก ถ้าใช้ไม่ถูกจะต้องโทษ มาตรา ๔ (เขียน ๔ ที) ตอบคำถามไม่ตรงคำถาม ก็จะต้องโทษมาตรา ๔ เช่นเดียวกัน

ส.พลายน้อย เขียนไว้ว่า “ดูๆ ก็เหมือนโหดร้ายทารุณ แต่ท่านก็มีกุศลเจตนาอยู่มาก การเข้มงวดในเรื่องการอ่านกวี การสรุปย่อเรื่องให้ถูกต้องได้ความกวีดี เป็นขุมทรัพย์ที่โชติ แพร่พันธุ์ ได้นำมาใช้ในการเขียนหนังสือในภายหลัง”

หน่ออกจากบ้านพันตำรวจเอก พระยาบริหารนครินทร์

โชติ ได้เขียนไว้ ถึงความทุกข์ทรมานในชีวิตช่วงนี้ในเวลาต่อมา เมื่อได้เขียนหนังสือแล้ว ว่า

“...ตัวอย่างชนิดนี้มีมากมายนัก การจี๋เช่นนี้เป็นขุมวิบากอันกว้างใหญ่ที่จะพึงเอาตัวรอดได้ สำหรับชีวิตเด็กเห็นว่าจะสู้ท่านได้ก็มีแต่ศรีธนญไชย ไม่ใช่ข้าพเจ้า จึงเมื่อได้ออกจากบ้านเข้าวันหนึ่ง ในลักษณะไปโรงเรียนตามปกติแล้ว ก็มีได้กลับเข้าบ้านตั้งแต่นั้นมา”

รู้คุณของการถูกทรมาน โชติได้เขียนไว้ต่อไปว่า

“สาธุ ขุมมรณะที่วัยเด็กต้องแข่งชกหักกระดูกอยู่ในใจทุกวันนี้แหละ คือขุมชีวิต ที่ได้อาศัยขุดเงินปั้นทองขึ้นมาใช้ในปัจจุบัน... ความดุตันศักดิ์สิทธิ์ของมาตรา ๕ ที่บังคับให้ความจำในวัยอันสุดต้องจดจำสิ่งที่ตนอ่านมาแล้วพิมพ์ลงในหัวสมองนั้น เป็นประโยชน์แก่ชีวิตข้าพเจ้าในปัจจุบัน...”

“...ท่านให้มหาวิทยาลัยที่ยากนักซึ่งใครเคยจะได้รับ ท่านไม่สมประสงค์ในการจะปลูกฝังความเป็นหม้อความซึ่งทำให้คนเป็นสุขร่อยคนก็ทำให้คนเป็นทุกข์ร่อยคนแก่ข้าพเจ้า แต่ท่านปลูกฝังสิ่งที่ถ้าข้าพเจ้าทำให้คนหมิ่นคน ก็จะมีความสุขกันทั้งหมิ่นคน คือ การเขียนหนังสือเพื่อประโลมใจประชาชน ตอนโดขึ้นแล้วข้าพเจ้าไปกราบเท้าเยี่ยมเยียนท่านเนื่อง ๆ และเคยเรียนถึงความรู้สึกจริงใจอันนี้ ซึ่งดูเหมือนท่านพลอยชื่นใจ”

ผู้ประกอบการคนอื่น ๆ

หลังจากหน่ออกจากบ้านพันตำรวจเอก พระยาบริหารนครินทร์ ได้ไปอาศัยอยู่กับอาผู้หญิงแท้ ๆ ชื่อ “จิบ” มีหน้าที่อ่านหนังสือประโลมโลกให้ฟัง และถูกบังคับให้ทรงเจ้าโดยไม่มีเจ้ามาเข้าจริง และเมื่อทนดูความโกหกไม่ไหวก็หนีไปพักอยู่กับ “คุณประถัมภ์ ประภาสโนเบล” ได้ ๖-๗ วัน ก็ไปนอนคอกม้า ชี้อ้อมม้าเพื่อใช้แข่งขันพร้อมกันนั้นก็มีอาชีพ “วิ่งจ้วคน” และ “วิ่งรอกว่าวจุฬา” ที่ทุ่งศาลาแดงของคุณพระเจเนสตรักไปด้วย

อาศัยอยู่ที่คอกม้าระยะหนึ่ง โชติได้ไปอาศัยอยู่ที่บ้านของพระยาสิทธิศักดิ์สนิทวงศ์ (หม่อมราชวงศ์ถนัดสิทธิศักดิ์สนิทวงศ์ ชุมสาย) ในบริเวณใกล้เคียงกับโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ เนื่องจากเป็นเพื่อนสนิทกับหม่อมหลวงด้อย ชุมสาย ซึ่งโชติได้ปรารภขณะอายุก่อน ๔๘ ปีว่า “เพราะพระคุณชุมสายบ้านนั้นที่เดียว ที่จุดผมเมื่ออายุ ๑๓ ปีกว่า ๆ เอาไว้ ตรงระยะหัวเลี้ยวที่อาจจะเบนไปสู่ความเป็นโจร”

เริ่มเขียนหนังสือพิมพ์

หม่อมหลวงด้อย ชุมสาย ได้เล่าเหตุการณ์เมื่อตอนเป็นเด็กว่า “เมื่ออายุวัยสิบตอนต้น พี่ด้อยก็ทำหนังสือพิมพ์ (เขียน) ประจำห้องเรียน แล้วก็ประจำบ้าน ดิดไว้ข้างฝาห้องที่ชุมนุมของคนใช้บ้าง หรือที่อื่น ๆ ซึ่งคนจะเดินผ่านไปมาให้เห็นได้ง่าย ในตอนนั้นพี่ด้อยได้คู่หูซึ่งต่อมาเป็นนักประพันธ์เอกของประเทศไทยมาเป็นเพื่อนกินนอนอยู่ที่บ้าน เขาคือ นายโชติ แพร่พันธุ์ สองคนช่วยกันเขียนอะไรต่อมิอะไร เป็นนิทานบ้าง บทกวีบ้าง เหน็บแนมคนใช้บ้าง... ในหนังสือพิมพ์ (เขียน) ที่พี่ด้อยกับโชติ แพร่พันธุ์ ช่วยกันทำหลายฉบับอยู่นั้น มีภาพหลายภาพรวมทั้งการ์ตูนด้วย ซึ่งพี่ด้อยวาดเองทั้งสิ้น เพราะข้าพเจ้ารู้ดีว่าโชติ แพร่พันธุ์ วาดไม่เป็น”

พระยาพิทักษ์ภูบาล ผู้ดูแลชีวิต คนถัดมา

ส.พลายน้อย เขียนไว้ว่า วันหนึ่งโชติได้เดินเที่ยวไปผ่านถนนเจริญกรุงตอนบนได้ยินคนแจวเรือจ้างคุยกันว่าท่านเจ้าคุณ พระยาพิทักษ์ภูบาล ‘สวัสดิ์ วิเศษศิริ’ กำลังต้องการเด็กติดตัวไปใช้สอยส่วนตัว เพราะจะตามเสด็จในหลวง (รัชกาลที่ ๖) ไปบางปะอินนานถึง ๒ เดือน จึงขอให้แจวเรือข้ามฝั่งไปส่ง และได้อาศัยอยู่กับพระยาพิทักษ์ภูบาล ซึ่งเป็นราชวัลลภที่โปรดปรานคนหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งแต่นั้น

ยาขอบ เขียนเล่าไว้ว่า “...เมื่ออยู่ใต้ร่มบุญของท่านเจ้าคุณผู้นี้ ห้องหนังสือของท่านเป็นห้องที่กว้างใหญ่กว่าทุกห้องในบ้าน และเป็นที่ยกห้าม...ก็เมื่อยให้ตกเป็นภาระผู้รักษาความสะอาดของข้าพเจ้า แน่ละเป็นต้นพระราชนิพนธ์ของพระมงกุฎฯ ซึ่งมักเป็นของพระราชทานแก่พวกราชวัลลภย่อมมี...เกิดเป็นคนไม่ใช่แมลงสาบจึงจะได้คลานแต่อยู่บนหนังสืออย่างเดียว...”

ยาขอบได้สารภาพว่าในการเขียนหนังสือของเขานั้นได้ใช้ประสบการณ์ในชีวิตช่วยมากจึงได้เขียนไว้ว่า “จะเด็ด หรือบรูเนองจะยืนมาบัญญัติการศึกษาได้โอโง่งองอาจจริงหรือไม่ยังสงสัย ถ้าข้าพเจ้าไม่เคยลูบคลำดินมัวและเป็นจอกก็ มังงายจะโอนอ่อนนิ่มนวลควรแก่ราชวัลลภแท้ ๆ ถึงเพียงนั้นเขียวหรือ ถ้าลูกตาของอ้ายเด็กเกรคนหนึ่งมิได้ชอบสอดรู้สอดเห็นอยู่ตามตีนกระไดที่ประทับของในหลวง ความที่สืบเอ็ดทุ้มต้องปลดสร้อยจากคอท่านเจ้าคุณพิทักษ์ไปเก็บบนพานที่ในหอพระ โดยต้องกำสร้อยนั้นชูพนมเสมอหน้า เพราะที่สร้อยนั้นมีลลับเล็ก ๆ ใส่เส้นพระเกล้าของพระมงกุฎเกล้าฯ ซึ่งท่านเจ้าคุณสารวัตรใหญ่ถือเป็นเครื่องรางและของศักดิ์สิทธิ์ประจำ เปลี่ยนเสียหน่อยเดียว ให้จะเด็ดชั้วมากชั้วมากหญิงเข้ามาเป็นยอดรัก แต่พอถูกกลักน้อยใส่ผมห้อยคอเข้านิตก็ได้คิดด้วยความรักภักดีต่อต่อละแม่จันทรานัน จะเด็ดให้ชั้วเท่าชั้วก็ยังเป็นเครื่องมือหากินของยาขอบ”

ออกจากบ้านพระยาพิทักษ์ภูบาล

เมื่อพระยาพิทักษ์ภูบาลถูกดูไล(ให้ออกจากหน้าที่ เพราะต้องการลดรายจ่าย) หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต โชติ แพร่พันธุ์ มีอันต้องผันสลาย เพราะได้เคยคิดไว้ว่าอยากเป็นสารวัตรราชนาวิ โชติได้ช่วยเหลือเรื่องการค้า แต่ไม่ชอบด้านนี้จึงจำต้องลาจากบ้านพระยาพิทักษ์ภูบาลในเวลาต่อมา

พบ “ครูถนิม” อีกครั้ง

ส.พลายน้อยเขียนไว้ว่า “เป็นเรื่องประหลาดเหลือที่จะกล่าว ผู้ที่มาจูงมือให้คุณโชติเข้ามาสู่ถนนหนังสือนั้น เป็นบุคคลเดียวกับที่เขาเคยจงเกลียดจงชังมาแต่ครั้งอยู่โรงเรียนเทพศิรินทร์ - ครูถนิม เลาหะวีไล’

โชติเล่าว่า “ครั้งแล้วโดยไม่พูดจาให้รู้ตัวสักนิดว่าจะหางานให้ทำ แต่พอไปถึง วั นก็บอกกับคุณพร้อม เจ้าของร้านพร้อมภักดิ์ ถึงเรื่องขอฝากเด็กทำงานด้วยสักคนหนึ่ง ท่านแสดงคุณวุฒิของคนที่ท่านนำไปฝากว่า “ความประพฤติเลวอยู่สักหน่อย แต่ฉลาดดีนัก”

แต่แล้วโชติ แพร่พันธุ์ ก็ทำงานเขียนหนังสือตามคำบอกของคุณพร้อม วีระสัมฤทธิ์ เจ้าของร้านพร้อมภักดิ์ ผู้ออกหนังสือรายสัปดาห์ประเภทการเมือง ชื่อ “สยามรีวิว” ได้เพียง ๑๒ วัน เนื่องจากหยุดงานโดยไม่ลา

สู่อุปการะของเพื่อนเก่า “เจ๊เวียง เศวตะหัต” เจ้าของโรงพิมพ์และหนังสือพิมพ์ “ธงไทย”

“คุณเจ๊เวียง เศวตะหัต”ได้เขียนเล่าว่า “เช้าวันนั้นมีผู้แจ้งแก่ข้าพเจ้าว่ามีผู้มาหา...โชติปรารถนาว่าไม่มีงานทำก็จะไปสมัครขี่ม้าแข่ง ข้าพเจ้ารู้สำนักในบัดดลว่ายังไม่สมควร...เราอนมั่งเดียวกัน เดียงเดียวกันด้วยความผาสุกสำราญ...ตอนเย็นค่ำไม่ได้ร่ำสุรารอย่างเดียงนี้ คงล่ออาหาร ‘หมูย่าง’ กันเป็นพื้น พอค่ำลงก็ ‘เกาลัด’ ซึ่งเป็นที่ปรากฏแก่มิตรสหายว่า เมื่อเหยียบย่างเข้าไปในเรือนพักของข้าพเจ้ากับโชติเป็นต้องเหยียบเปลือกเกาลัดดังกร๊อบแกร็บ นัยหนึ่งหมายถึงว่าเดินไปบนเปลือกเกาลัดนั้นทีเดียว”

เริ่มต้นชีวิตคนหนังสือพิมพ์

ข่าวชิ้นแรกที่โชติ แพร่พันธุ์ เขียนลงในหนังสือพิมพ์ “ธงไทย” คือข่าวการฆาตกรรมที่บางปลาสร้อย จังหวัดชลบุรี ซึ่งขณะนั้นเป็นเมืองที่มีอันธพาลมากมาย โชติ แพร่พันธุ์ต้องทำตัวเป็นนักสืบมุ่งหาคนฆ่าที่ชื่อนายมูย แล้วนำมาเขียนข่าว ได้อย่างละเอียดละออเป็นที่พอใจของคุณเจ๊เวียง ซึ่งเป็นบรรณาธิการ เนื่องจากการเขียนข่าวของโชติ มีสไตส์แปลกใหม่ที่สุดและเป็นมุมที่ใหม่ที่สุดในกาให้ข่าว ผู้อ่านได้อ่านข่าวอย่างตื่นเต้น เพราะการบรรยายข่าวที่มีชีวิตชีวาทุกตัวอักษร

“ธงไทย” หยุตกิจการ.....ดกงาน

ปี ๒๔๗๐ เมื่ออายุได้ ๒๐ ปี ยายชอบเขียนเล่าไว้ว่า “เขียนเรื่องชนิดเผาขนมนุษย์อยู่เช่นนี้พิเศษ ๆ ก็กันกระแทกลงไปอีก เจ้าใหญ่ นายโตพระองค์หนึ่งกริ้วหนังสือของเรา บิดาท่านเจี๊ยะ เป็นเจ้ากรมของเจ้านายพระองค์นี้ ท่านเลยบังคับให้มาเอาตัวท่านเจี๊ยะเข้าไปตีตรวนในวังของท่าน ฉันท่องอยู่ทางสำนักงานก็ยังดันทุรังทำหนังสือออกขายในท้องตลาดตามปกติอีกฉบับหนึ่ง คราวนี้ท่านให้พวกมหาดเล็กออกเก็บหนังสือของเรา ที่วางขายตามร้านไปเสียหมด เป็นอันว่าเราก็ต้องยอมวางพวงพริตให้แก่หนังสือฉบับนั้นกันเสียที ท่านเจี๊ยะจึงหลุดออกมาจากกำไลเหล็ก”

“ห้างขายยาเพ็ญภาค” แผนกโฆษณา เคยเป็นที่ทำงานของโชติ แพร่พันธุ์

“...ฉันมีหน้าที่ดูแลอุปกรณ์ที่เกี่ยวกับการโฆษณาทั้งหมด...แล้วเป็นมาใช้หน้าข้อความที่นายห้างเขาเขียนแล้วส่งไปเปลี่ยนแจ้งความตามหนังสือพิมพ์ด้วย ฉันได้เงินเดือน ๓๕ บาท เป็นจำนวนอันสูงกว่าทุกก่อนที่ฉันทำงานมาแล้ว อายุ ๒๐ ปีที่ไม่มื่อติดให้แค่น ไม่มีอนาคตให้หวังของฉันขณะนั้น เงินเดือน ๓๕ บาทนี้มันช่างสบายใจจริง ๆ” โชติ ทำงานอยู่กับห้างขายยาเพ็ญภาคได้ ๕ ปี ได้เงินเดือนสูงสุดในปีแรกถึง ๘๐ บาท และไม่ได้ขึ้นอีกเลย โชติเขียนเล่าว่า “ข้อนี้ท่านผู้ใดอย่าเห็นเป็นเรื่องแปลกเลย เพราะถึงแม้พฤติกรรมจะปรากฏว่า นายห้างเขารักฉันประหนึ่งมือของเขาช่างใดช่างหนึ่ง แต่เขาก็เกลียดความที่มีข่าวว่า เจ้ามืออันเป็นที่รักของเขา นั้น ได้กลายเป็นของรักประดุจดวงใจของน้องสาวของเขาด้วย”

นามปากกาอันยิ่งใหญ่ “ยาชอบ”

ในระหว่างที่ทำงานอยู่ที่ห้างขายยาเพ็ญภาค โชติยังคงแวะเวียนไปหาเพื่อนฝูงที่เคยจำเรียนด้วยกันมาจากโรงเรียนเทพศิรินทร์อยู่เสมอ เพื่อนเหล่านี้ล้วนเป็นนักเขียนที่โด่งดังของเมืองไทยทั้งสิ้น อาทิ กุหลาบ สายประดิษฐ์, เจี๊ยะ เสวตะทัต, ป่วน บุรณศิลป์ (ต่อมาภายหลังเปลี่ยนเป็น ปกรณ์ บุรณปกรณ์), สุกรี พยัคฆนันท์, ปิว ผาสุข, สด กุระโรหิต, เปลื้อง ณ นคร ฯลฯ

โชติ แพร่พันธุ์ ได้เขียนเล่าถึงที่มาของนามปากกา ‘ยาชอบ’ ไว้ว่า

“นอกจากคุณกุหลาบ ตอนนั้นได้พบสหายประเสริฐ อีกผู้หนึ่ง คือ คุณมาลัย ชูพินิจ เราทั้งสาม คิดออกหนังสือพิมพ์ ‘สุภาพบุรุษ’ รายปักษ์...ตามเข็มของหนังสือเล่มนี้จะมีเรื่องตลกเป็นประจำทุกเล่ม...”

วันหนึ่ง ฮิวเมอริสต์ ไม่ส่งต้นฉบับเรื่องตลก

“...บรรณาธิการ คือ คุณกุหลาบกริ้วโกรธ”

ออกคำสั่งแก่โชติ แพร่พันธุ์ ว่า “แกเขียน”...

ข้าพเจ้าจึงถามท่านผู้นั้นว่า

“ถ้าจะเขียนจะให้ฉันใช้นามปากกาว่าอะไร”

ท่านผู้นั้นนึกและตั้งนามปากกาให้

“เขาบอกว่ามีนักเขียนตลกอยู่คนหนึ่ง อันมีชื่อเสียงของโลกใช้ชื่อเขียนของเขาว่า เจ.ดับบลิว.ยาค็อบ แกเขียนเป็น “ยาชอบ” ใช้ตัว ข อย่าใช้ ค็อบ”

นั่นคือที่มาของนามปากกา “ยาชอบ” ซึ่งเกิดขึ้นระหว่าง พ.ศ.๒๔๗๒-๒๔๗๓

หนังสือที่เขียนโดยใช้นามปากกา “ยาชอบ”

มีข้อโต้เถียงกันมากในเรื่องที่ว่านวนิยายเรื่องใดเป็นหนังสือเรื่องแรกที่ โชติ แพร่พันธุ์ ใช้นามปากกา “ยาชอบ” เป็นที่ทราบกันว่า เรื่องตลกเรื่องแรกที่ใช้นามปากกา “ยาชอบ” คือ เรื่องตลกในหนังสือพิมพ์สุภาพบุรุษ รายปักษ์ แต่สำหรับเรื่องชวนหัวนั้น ส.พลายน้อย กล่าวว่า “จดหมายเจ้าแก้ว” เป็นเรื่องเริ่มชีวิตนักประพันธ์ของยาชอบ ซึ่งน่าจะเป็นเรื่องแรกที่ใช้นามปากกา “ยาชอบ” เนื่องจากมีการกล่าวไว้ชัดเจนในหนังสือรวมอมตนิยายของยาชอบ” แต่โดยแท้จริงแล้ว โชติ แพร่พันธุ์ เคยเขียนมาก่อนหน้าโดยไม่ได้ใช้นามปากกา “ยาชอบ”

ยอดขุนพล และ ผู้ชนะสิบทิศ จะทายให้เขาลือชาม...ว่าบามชื่อ...“ผู้ชนะสิบทิศ”

“ยอดขุนพล” เป็นที่เริ่มต้นของ “ผู้ชนะสิบทิศ”

“ยาขอบ” เขียน ‘ยอดขุนพล’ ให้แก่หนังสือพิมพ์ “สุริยา” ในปี พ.ศ.๒๔๗๔ ต่อมาได้พิมพ์รวมเล่มครั้งแรกเมื่อเดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๗๖ โดยโรงพิมพ์ “ศุภักษร” สีแยกบ้านหม้อ

ที่มาของ “ยอดขุนพล”

ยาขอบได้เขียนไว้ในคำนำของหนังสือรวมเล่ม “ยอดขุนพล” ว่า

“เรื่อง ยอดขุนพล นี้ ข้าพเจ้าเขียนจากข้อความซึ่งปรากฏในพระราชพงศาวดารของพม่าของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ฯ หน้า ๑๐๗ ระหว่างบรรทัดที่ ๔ ถึงบรรทัดที่ ๑๑ เหตุที่เสนอโดยละเอียดดังนี้ก็เพื่อที่จะบอกให้ท่านผู้อ่านทราบว่า เมื่อตัวจริงในพงศาวดารมีอยู่เพียง ๘ บรรทัด แต่เรื่อง “ยอดขุนพล” มี ๗,๒๒๔ บรรทัด ฉะนั้น ส่วนที่แตกต่างออกไปจากต้นเรื่องเดิมนั้น ย่อมเป็นส่วนที่ข้าพเจ้าจะต้องรับผิดชอบ ถ้าได้สร้างความสนุกเพลิดเพลินขึ้นไม่สมใจของท่านผู้อ่านด้วยประการใดก็ดี

เรื่องนี้ ข้าพเจ้าเขียนอย่างจะให้ชีวิตของบุเรงนอง ซึ่งในพงศาวดารยกให้เป็นมหาราชองค์หนึ่งของจำนวนมหาราช ที่พม่ามีอยู่ ๓ องค์ บุเรงนองจริงๆ ก็มีชีวิตอันพิสดารมากอยู่แล้ว ดังนั้นยังบุเรงนองในห้วงนึกคิดของนักเขียนอย่างข้าพเจ้า ซึ่งมันหมายจะเสนอว่าเรอความสนุกและเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านเป็นส่วนใหญ่ด้วยแล้ว เรื่องของวีรบุรุษผู้นี้ในห้วงนึกก็ยิ่งวิจิตรพิสดารขึ้นไปอีก ในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าขมวดชีวิตวีรบุรุษของข้าพเจ้าให้จบลงในตอนปฐมวัย และไปเปิดฉากใหม่เป็นชีวิตของบุเรงนอง คนทำการใหญ่ขึ้นในเรื่อง ‘ผู้ชนะสิบทิศ’ ซึ่งนักอ่านของ ‘ประชาชาติ’ รู้จักดี”

นำแปลที่ผู้กำหนดให้ยาขอบเขียนเรื่องยอดขุนพลซึ่งเป็นนวนิยายที่ยาขอบเรียกว่า ‘ปลอมพงศาวดาร’ ก็คือ ‘กุหลาบ สายประดิษฐ์’ ผู้ซึ่งเป็นคนตั้งนามปากกา ‘ยาขอบ’ ให้แก่ โชติ แพร่พันธุ์ นั้นเองและผู้กำหนดให้เขียนเรื่อง ‘ผู้ชนะสิบทิศ’ อันเป็นภาคต่อเนื่อง คือ มาลัย ชูพินิจ

เล่าเรื่องการเขียน ‘ผู้ชนะสิบทิศ’

“ยาขอบ” ได้เขียนเล่าไว้ในหนังสือเรื่อง “คำปราศรัย” ตอนหนึ่งถึงการเขียน “ผู้ชนะสิบทิศ” ว่า

“ฉันตั้งพิธีในอันที่จะเริ่มเขียนนี้ด้วยความวิตถารไม่น้อยและไม่น่าจะมีผู้คาดไปถึง โดยปกติฉันแม้จนปัจจุบันนี้ความสุขอันยอดเยี่ยมของฉันคือการเขียนจดหมายถึงผู้หญิง คราเมื่อฉันจะเริ่มเขียนหนังสือนั้น ก็มารำพึงคะเนถึงด้วยตนเองว่า ความรัก ความคิดถึง หรือการโหยโสมและคั่งแค้นหวงหึงตลอดจนความจองหองผยองตนเหล่านี้ มีข้อเสียอย่างเราเห็น ถ้ามาประดิษฐ์คิดแต่งเอาด้วยสมอง ที่ไหนมันจะเข้าหุมนุश्य์ สู้ไปลอกไปเลียนจากบรรดาจดหมายที่เราเขียนไปแล้ว-แล้วไม่ได้ คำที่ถึงอย่างไรอารมณ์รักอารมณ์คิดถึงเหล่านั้นมันก็ได้เป็นสิ่งที่ได้เกิดขึ้นจริงๆ กับจิตใจของเรา ถ้อยคำที่เกิดจากความจริงภายในคงจะเพริศพรังดีกว่าที่จะมาประดิษฐ์คิดแต่งเป็นแน่ เมื่อได้คำนึงเช่นนั้นแล้ว ฉันก็ออกวิ่งเที่ยวขอจดหมายของฉันคืนมาจากบรรดาผู้รับทั้งหลายรวบรวมคืนได้ราว ๗๐๐ ฉบับ แล้วก็มาลอกบางประโยคบางตอนที่เห็นว่าจะใช้ในการเขียนหนังสือไปเบื้องหน้าได้เข้าไว้ เป็นอันว่าฉันได้สร้างเครื่องมือพรรณนาความเรียงในเรื่องราวๆ ใดๆ ไว้สำหรับให้ตนเองใช้ จากสิ่งที่เป็นของตนเองแต่ดั้งเดิมนั้นเอง...”

ในที่สุดฉันก็จับปากกาขึ้นเขียนนวนิยายเป็นครั้งแรกในชีวิต เจ้าจะเด็ดก้าวจากหลังม่านออกมาในท่ามกลางคนดูซึ่งไม่ได้ตบมือให้เลย ฉันเขียนอยู่หลายวันด้วยทั้งว่าเหวและหวาดหวั่น คำที่เรื่องของตนดูไม่เป็นที่แยแสหรือมีร่องรอยว่าจะมีใครสนใจเสียเลย สมัยนั้นเรื่องทำนองพงศาวดารมีลึกลงอยู่เกือบทุกหนังสือพิมพ์ทำนองนักประพันธ์เก่าๆ เหล่านั้น ท่านเขียนลักษณะนิสัยตัวเอกของท่านด้วยท่วงท่าของพวกพระเอกในสมัยนั้น ครึ่งจักรๆ วงศ์ๆ คือถือบทโลมแล้วได้ก็ยกพาราสิกันแล้วก็เลยได้เสียถึงเนื้อตัวกันทีเดียว ซึ่งก็ดูว่าเป็นรสชาติทันใจและสບอารมณ์ของนักอ่านเอามากๆ เสียด้วย แต่บทฉันเขียน ฉันให้โลมกันหยดย้อยแล้วก็ยังมิได้เลยไปถึงการได้เสีย เป็นรสใหม่ที่ปรากฏแก่เรื่องชนิดนี้ในที่อื่นๆ จดหมายจากผู้อ่านมากมายก็โจมตีมา พวกกันว่าเขียนบ้าง อะไรก็ไม่รู้ ติดตามอ่านมาเป็นวัจนเป็นเวร นึกว่าจะได้ดูดีกลับมาจะเจ้าพระเอกชนิดกระเทยเสียแล้ว

บนหนทางอันว่าเหวเปล่าเปลี่ยวนั้น จะเป็นเสียงต่ำหรือเสียงร้องเพลงก็ตาม ก็ย่อมจะอาศัยเสียงนั้นเป็นเพื่อนได้ บรรดาจดหมายของผู้อ่านรุ่นแรกที่กล่าวถึงการเขียนหนังสือของฉันในรูปไม่พอใจนี้ จึงให้ความอบอุ่นแก่ฉันอย่างประหลาดที่สุด ทำลายความหวาดหวั่นลงไปในพื้นที่ทันใด ฉันคิดว่าฉันได้พบประตูลับที่จะเข้าไปนั่งในใจท่านผู้อ่าน ท่านผู้อ่านเองก็คงจะไมรู้อีกว่าหัวใจท่านก็ยังมีทางเข้าลับๆ อยู่อีกทางหนึ่งเหมือนกัน ฉันแน่ใจว่าถ้าฉันให้ผู้อ่านสมประสงค์ในด้านอารมณ์รื่นเริงหรืออ่อนไหวไปกับตัวหนังสือของฉัน ท่านผู้อ่านก็ย่อมชื่นชมมีความสุข แต่ในคราวเดียวกันฉันจะเขียนมิให้ผู้อ่านสมประสงค์ในด้านเหตุการณ์ของท้องเรื่องเลย ดังนั้นท่านผู้อ่านก็คงจะหงุดหงิดที่เหตุการณ์มิได้เป็นไปอย่างจงใจ โดยทางลับก่อความหงุดหงิดให้เรื่อยๆ ในท่ามกลางความเพลิดเพลินนี้แหละ ฉันคงจะเข้าไปถึงความสนใจอันเร้นลับของท่านผู้อ่านได้ เทพเจ้าแห่งโชคชัยซึ่งคุ้มครองนักประพันธ์หน้าใหม่ ความคาดคะเนอันนี้ของฉันมีส่วนถูกเอาหลายๆ ในคราวที่เขียนต่อมาครั้งหลังๆ เป็นต้นว่า เมื่อยอดรักของเจ้าพระเอกถูกตัวโกงลักพาไป ผู้อ่านตั้งตาดาวว่า พระเอกคงจะช่วงชิงเอาคืนได้กลางทาง แต่ฉันก็เขียนให้ตัวนางตกไปเป็นเมียตัวโกงเสียจริงๆ โดยพระเอกไปคลาดกันเสียคนละทาง คนอ่านแซงซึกหักกระดูกคนเขียนทั้งสี่มุมเมือง ด้วยเอาตัวนางอันเป็นที่เชิดชูของท่านไปขยี้ยาเสียเช่นนั้น แต่แล้วก็คอยอ่านกันทั้งสี่มุมเมือง เพราะเมื่อเกิดพื้นเสียงนั้น ก็อยู่ในตอนที่แสนจะเพลิดเพลินด้วยเหมือนกัน

“ผู้ชนะสิบทิศ” เป็นเรื่องต่อจาก “ยอดขุนพล” เริ่มลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ ‘ประชาชาติ’ ตั้งแต่วันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ และจบภาคที่หนึ่งวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๖ ทั้งหมดมีสามภาค แต่ก็เขียนไม่จบ

สาเหตุที่กุสุมาไม่ได้แต่งงาน

เดิม “ยาขอบ” กำหนดพื้นเรื่องไว้ว่าจะให้จะเด็ดแต่งงานกับตละแม่จันทรา และพร้อมกันนั้นก็ให้กุสุมาเข้าร่วมในพิธีแต่งงานด้วย

มีผู้อ่านเดือดร้อนกันมาก แต่ดูเหมือนจะมีท่านหนึ่งที่เดือดร้อนมากที่สุด “พระราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเจ็ดโสม” พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระปวงเรนทรามาเสวย พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ในรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ท่านได้เสด็จมาหา “ยาขอบ” ถึงที่สำนักงานเพื่อห้าม

“ไม่มีใครเขาจะพิเรนทร์รอกพ่อเอ๊ย จะได้เอาผู้หญิงที่ถูกฉุดคร่าจนเนื้อตัวเสียไปเข้ามาสู่พิธีแต่งงาน เชิดหน้าชูตาพร้อมกับผู้หญิงที่เป็นพรหมจารี และตีเสียเหลือแสนอย่างตละแม่จันทรา”

“พ่อยาขอบ อย่าให้เสื่อมความจำเรี่ยเสียเพราะความหัวรั้นเลย เอายังงี้เถอะ อย่าเถียงกันเลย ว่าอย่างฉันว่าควรหรืออย่างที่ว่า จะสมควร เขาเพียงว่าพ่อคุณฉิบ ว่าปานนี้แล้วจะอยู่ไปได้อีกสักกี่ปี อีกไม่ช้าก็คงตาย พ่อยาขอบช่วยฉันหน่อยได้ไหม นึกว่าเหมือนหลานช่วยย่า ให้ตายด้วยความสุข ว่าลูกหลานไม่ได้ทำความผิด หรือพอจะทำความผิดฉันเดือนเขาก็ยกให้ไม่ทำ เอาใครผิดใครถูกไม่ต้องพูดกัน เอาแต่เพียงพ่อเปลี่ยนตามฉัน นึกว่าทำบุญให้คนแก่ตายสบายใจได้ไหม”

แม่เลาซึ่งจึงออกมาแสดงตน และต่อด้านความคิดของจะเด็ดตามท้องเรื่องในเวลาต่อมา

นวนิยายเรื่องอื่นๆ ที่เขียนโดย “ยาขอบ”

“สามก๊กฉบับวณิพก” ซึ่ง “ยาขอบ” เขียนไว้ว่าผู้อ่านจะรู้สึกสนุกขึ้น ถ้าอ่านเป็นรอบที่ ๒ และ ๓ และเขาเขียนไว้ดังนี้

“สามก๊กเป็นเรื่องทีอ่านครั้งที่ ๒ สนุกกว่าเมื่ออ่านจบแรก อ่านครั้งที่ ๓ สนุกกว่าเมื่ออ่านจบที่ ๒”

ลักษณะการเขียน “สามก๊ก” “ยาขอบ” ถือเอาแบบอย่างจากนักเล่านิยายชาวจีน ที่เอาผ้าแดงปูในที่ที่มีคนจีนผ่านไปมาในตอนกลางคืน จุดตะเกียงหรือหลอดไฟไว้ดวงหนึ่ง เรื่องที่เล่าก็เป็นเรื่องสามก๊ก ใครชอบใจมีครัทธาภิเษกดวงดวงไปในผ้าแดงเป็นรางวัล

‘ข้าพเจ้าทำได้ก็เพียงยี่ดรอยผู้เล่าชาวจีนนักเล่านิยาย...จะเล่าเพียงในฐานะวณิพกจุดตะเกียงปูผ้าแดง’

เรื่องแรกที่เขียนในสามก๊ก คือ “กวนอู - เทพเจ้าแห่งความสัตย์ซื่อ” เรื่องที่ ๒ คือ “ผู้ยังรู้ดินฟ้ามหาสมุทร” ซึ่งหมายถึง ขงเบ้ง เรื่องที่ ๓ คือ “จิวอี้ - ผู้ถ่มน้ำลายรดฟ้า” และเรื่องที่ ๔ - ๕ คือ “ตั้งโต๊ะ - ผู้ถูกสาปแช่งทั้งสี่ทิศ” และ “เล่าปี่ - ผู้พนมมือแก่ชนทุกชั้น” ทั้งยังมีเรื่อง “โจโฉ - ผู้ไม่ยอมให้โลกทรยศ” และ “จูล่ง - สุภาพบุรุษจากเสียงसान” และเรื่องอื่นๆ อีกมากมาย เรื่องสุดท้ายในสามก๊กที่เขียนและไม่จบ คือ เรื่อง ‘ชาติเสือจับเนื้อกินเองโดยวิสัย’ ซึ่งหมายถึง “สุมาอี้” คู่ปรับของขงเบ้ง

เรื่องอื่นๆ ที่ควรทราบเกี่ยวกับ โชติ แพร่พันธุ์ “ยาขอบ”

โชติ แพร่พันธุ์ เป็นนักเขียนที่มีน้ำใจมาก

เป็นที่รักใคร่ของเพื่อนฝูง น้ำใจกว้างขวางทำให้สร้างความลำบากให้แก่ตนเอง เมื่อมีเงินก็จะควักเลี้ยงเพื่อนจนหมด แม้กระทั่งบางครั้งไม่มีแม้แต่เศษเงินที่จะขึ้นรถกลับบ้าน หากมีผู้ตกทุกข์ได้ยากคนใดเข้ามาขอความช่วยเหลือ โชติจะช่วยเหลืออย่างเต็มที่ เช่นปากกาที่ใช้เขียนเรื่องชาย นาฬิกา และอื่นๆ ความดีนี้เห็นได้จากการที่เพื่อนๆ เล่าถึงโชติ ในหนังสืออนุสรณ์งานศพของเขา และเรื่องที่ส.พลายน้อย เขียนไว้ในหนังสือ “ยาขอบ ชีวิตและงานของผู้แต่งอมตนิยาย ผู้ชนะสิบทิศ”

เป็นผู้ให้เกียรติผู้หญิงมากแม้จะเป็นคนเจ้าชู้ก็ตามดังปรากฏในเรื่อง “รุ่งอรุณที่ข้าพเจ้าเป็นมนุษย์” ลงพิมพ์ในหนังสือ “รุ่งอรุณ” ปีที่ ๑ เล่มที่ ๒๑ ประจำวันเสาร์ที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๔๘๕

คุณถ้ำพูน เห็นเงิน เล่าถึงหมาตัวหนึ่งว่า “คุณโชติเก็บเอามาจากถนนและเรียกมันว่า อ้ายถนน หรือ เด็กชายถนน แพร่พันธุ์”

นอกจากอ้ายถนน แล้ว คุณจวงจันทร์ จันทรคณา หรือ ‘พรานบุรุษ’ ได้เขียนเล่าว่า ‘ตอนหลังไปเยี่ยมโชติ พบว่าโชติเก็บหมาข้างถนนขึ้นไปเลี้ยงไว้สองสามตัว ให้ชื่อหมาเหล่านั้นตามฐานานุกรม ถูกรถทับขาด้วนชื่ออีด้วน ...เวลาไปหาพบหมาวิ่งลงมาก่อนโชติ...โชติรักหมา และหมาก็รักโชติจริงๆ เวลาบรรจุกศพโชติที่วัดมกุฏกษัตริย์ อีด้วนและอ้ายถนนวิ่งวนเวียนครวญครางอยู่ไม่ห่างที่นั่นเลย...’

คุณประจวบ กาญจนลาภเล่าว่า ‘มีหมิตัวหนึ่งชื่อว่าหนูหล่อ...มีลิงตัวหนึ่งซึ่งยาขอบเรียกว่า ‘เจ้าสัวห้อย’ นอกจากนี้ยังมีเรื่องปรากฏว่ามีสุนัขชื่อ “อ้ายแด่น” อีกด้วย

โชติเคยบวชเมื่ออายุ ๓๒ ปี ที่อุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ในวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๔๘๒ ฉายา ‘โชติปาโล’

ยาขอบ เขียนหนังสืออย่างไร

เคยเขียนบนโต๊ะทำงาน แต่ต่อมาเปลี่ยนเป็นบนโต๊ะกินข้าว ด้วยกระดาดชามปู่อ่อน ยาขอบเคยเขียนเล่าถึงการเขียนของตนเองว่า ‘ข้าพเจ้าเป็นคนทีรู้จักที่ต่ำที่สูง และคิดว่าตัวเองพอจำเริญเป็นผู้เป็นคนกับเขามาได้ ก็เพราะมีความสำรวมในสิ่งนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นองค์กวีมุข(หมายถึง หน้าข้างคือ

องค์พิมพ์เนศ ซึ่งถือกันว่าเป็นเทพแห่งศิลปะ ถ้าบูชาแล้วป้องกันความขัดข้องต่างๆ ได้) ของข้าพเจ้าจะเขียนหนังสือเรื่องใหญ่คราวใด จุดอุปถัมภ์เชิญพระราชปาฎิหารย์มาคุ้มเกล้าคุ้มกระหม่อมทุกครั้ง อย่าให้ล้มเหลวเสีย

ในการเขียนนั้น คุณประสาน มีเฟื่องศาสตร์ เล่าว่า

“...เมื่อต้องการเขียนหนังสือจริงๆ แล้ว คุณโชติจะไม่นอนตึกนัท แล้วก็แอบลุกขึ้นมาในเวลาประมาณ ๓.๐๐ น...ไม่ต้องการจะรบกวนใคร และไม่ต้องการให้ใครมารบกวนด้วย...สูบบุหรี่จัดมาก มวนต่อมวน และอัดควันบุหรี่อย่างแรง...เขียนอยู่จนถึงตี ๕ หรือ ๖ โมงเช้า...เข้าครัวค้นหาอะไรที่เหลือจากมือเย็นเมื่อวานนี้...ข้าวสักครึ่งจาน...เข้านอนต่อ...ตื่นเวลาประมาณ ๑๐.๓๐ น. ถ้าสบายใจและงานค้างอยู่ก็จะลงมือเขียนต่อไปจนเที่ยง

พูดกันว่า ก่อนเขียน ‘ยาขอบ’ จะต้องดื่มสุราก่อนแล้วจึงจะเขียนได้ดี คุณประสาน คำนวณว่า ‘ไม่เป็นความจริงแม้แต่น้อย ตลอดเวลาหลายปีที่คุณโชติอยู่ร่วมชายคาเดียวกับข้าพเจ้า ตลอดจนย้ายมาอยู่ที่โรงพิมพ์อักษรนิติ บางขุนพรหม เมื่อคุณโชติดื่มแล้ว ถ้ายังไม่ถึงขนาดก็จะคุย ถ้าได้ขนาดแล้วก็จะขอตัวไปนอน ที่จริงเรื่องเช่นนี้ไม่น่าจะมีผู้ใดคิดอกุศลไปเช่นนั้น เพราะมาแล้วใครจะมีสมาธิผลิดงานที่ละเอียดอ่อนเช่นการประพันธ์ได้ ข้าพเจ้าจึงขอยืนยันอีกครั้งว่า ไม่มีการดื่มแม้แต่เพียงหยด ขณะที่คุณโชติเขียนบทประพันธ์”

ก่อนเขียนเรื่องใดที่ยังไม่มีความรู้“ยาขอบ” จะต้องศึกษาค้นคว้าให้แน่ใจก่อนเสมอ

สมัยที่เขียนเรื่อง“ผู้ชนะสิบทิศ” ในหนังสือ “ประชาชาติ” รายวันนั้น มีคนติดกันงอมแงมถึงขนาดมารอซื้อ หน้าทีลงพิมพ์เพียงหน้าเดียวก็มี ยาขอบกลับไม่เร่งเขียน เขาทยอยเขียนส่งช่วงเรียงทีละบรรทัด สองบรรทัดเท่านั้น ทั้งๆ ที่มีสิ่งล่อใจมากมาย เช่น เงินค่าเรื่อง ๕ บาท ต่อต้นฉบับ ๑ แผ่น และเช็คเงินสดจำนวนหนึ่งแสนเจ็ดหมื่นบาท จากพ่ออุษัถม์ภัก (นายวรภักจบรหาร) ที่ต้องการสนับสนุนให้โชติเร่งเขียนให้จบก็ตามคุณเสียว ศรีเสวก หรือ ‘อรวรรณ’ เคยถามว่าทำไมไม่เร่งเขียนให้จบ ก็ได้รับคำตอบว่า

“คุณคิดว่าผมไม่อยากจะเงินหรือ ผมอยากได้ แต่ผมหาทางออกไม่ได้ เสียวู่วาม”

“บุเรงนองเป็นพระเจ้าสิบทิศได้ก็ต่อเมื่อตีเมืองไทยแตก แล้วผมจะให้มันตีบ้านเมืองเราแตกได้อย่างไร คนรักชาติไทยจะได้กระหึบผมตายซี”

“ผมทำลายตัวตีเสียสองตัวแล้ว อารมณ์ผมเผลาไหลไป”

“กุสุมา”

“และเนงบา” “สองตัวนี้เองที่ทำให้บุเรงนองเป็นคนเสีย”

ยาขอบได้เขียนยืนยันไว้หลายครั้งว่าเขามี“พล็อต” ที่จะเขียนเรื่อง “ผู้ชนะสิบทิศ” ให้จบ แต่เขาก็ไม่มีโอกาสเขียน บุเรงนองจึงไม่มีโอกาสมาถึงเมืองไทย ตามท้องเรื่องของ “ผู้ชนะสิบทิศ” และไม่มีผู้ใดมีโอกาสรู้อย่างแท้จริงว่า “ยาขอบ” ตั้งใจเขียนให้จบอย่างไร

คุณชวลอ เกกะนั้นนัธ เขียนไว้ว่า เหตุที่ผู้ชนะสิบทิศไม่จบก็เพราะยาขอบกำลังศึกษาเรื่องเพชรนิลจินดา และยังได้ข้อมูลไม่ชัดเจน ตามพล็อตที่ตั้งใจไว้คือการให้จะเด็ดปลอมตัวเป็นพ่อค้าขายเพชรไปถึงเมืองยะไข่และเลยเข้ามายังกรุงสยาม แต่ยาขอบหมดแรงเสียก่อนที่จะได้เขียนดั่งตั้งใจ

ยาขอบเขียนหนังสือ โดยยึดถือประจำใจว่า

“เมื่อใดที่ข้าพเจ้าไม่แน่ใจในอารมณ์อันจะระบายออกเป็นตัวหนังสือได้อย่างงดงามจุใจ เมื่อนั้นข้าพเจ้ายังไม่ยอมขายตัวหนังสือของข้าพเจ้าแก่ท่าน”

“ยาขอบ” ป่วย และเสียชีวิต ด้วยโรคพิษสุราเรื้อรัง (เริ่มดื่มสุราเมื่ออายุ ๒๘ ปี) และเสียชีวิตเมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๔๙๙ ซึ่งต่อมาได้ทราบว่านอกจากพิษสุราเรื้อรังแล้ว ‘ยาขอบ’ ยังมีโรคอื่นคือ โรคปอด อยู่ด้วย ขณะเสียชีวิต มีเงินติดตัวอยู่เพียง ๑๓๐ บาท เท่านั้น

ประวัติส่วนตัวด้านครอบครัว

นอกเหนือจากประวัติชีวิตอันที่เป็นชาติกำเนิด ประวัติการศึกษาเล่าเรียน ชีวิตในวัยรุ่น ชีวิตการทำงาน ชีวิตนักประพันธ์ และอื่นๆ แล้ว ดูเหมือนสิ่งที่ประชาชนอยากรู้กันมากที่สุดคือ ‘ชีวิตครอบครัว’ เพื่อนๆ ของโชติช่วยกันเล่าไว้ว่า โชติมีภรรยาหลายคน แต่อยู่ด้วยกันครั้งละ ๑ คนเท่านั้น และทุกคนที่เลิกร้างกันไปก็เพราะทนอยู่กับเขาไม่ได้จริงๆ ที่ทุกคนรักเขา

จากการเขียนของโชติเมื่อจะอุปสมบท เขากล่าวไว้ว่าขณะนั้นตนมีภรรยาแล้ว ๔ คน และกำลังจะมีคนที่ ๕ เขาเคยมีแม่แต่ภรรยาชาวต่างชาตินับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก ซึ่งเขาได้เขียนเล่าชีวิตรักในตอนนีไว้เอง

แต่ตามปากคำของผู้ใกล้ชิด ที่ ส.พลายน้อย ได้เขียนไว้ กล่าวว่าเป็นที่รู้จักกันอย่างเปิดเผยว่ามีอยู่ ๔ คน คนแรกให้กำเนิดบุตรชาย และคนที่ ๔ เป็นคนสุดท้ายที่อยู่ด้วยกันจนกระทั่งเขาถึงแก่กรรม เพื่อนฝูงบางท่านกล่าวว่าโชติมีบุตรสาว ๑ คน ที่เกิดจากภรรยาหนึ่งใน ๔ คนนี้ด้วย

และได้เคยเขียนเรื่องการมีครอบครัวของตนเองไว้ว่า

“...เมียที่นับว่าเป็นตัวเป็นตน เปลี่ยนมาสักยี่สิบ ทำไมจะไม่รู้ความรัก”

ก่อนตาย โชติได้เขียนจดหมายถึงคุณบุญยืน และแม่อุปถัมภ์ “คุณชลอ รัศวร” มีเนื้อความกล่าวถึง “ประกาย” และอาจารย์ฉันทิพย์ กระแสสินธุ์ได้เขียนว่า

“ชีวิตรักของ ‘ยาขอบ’ หาเหมือนตัวบุคคลในเรื่อง ‘ผู้ชนะสิบทิศ’ ไม่ ‘ยาขอบ’ ผูกใจคนทั้งประเทศไทยด้วยปลายปากกาของเขา แต่ชีวิตรักดูเหมือนจะเป็นผู้แพ้ตลอดมา และบั้นปลายชีวิต คู่ทุกข์คู่ยากของเขาคือ คุณประกายศรี แพร์พันธ์ ‘ยาขอบ’ ขาดใจในอ้อมแขนของเธอ”

เพราะฉะนั้น คนสุดท้ายในชีวิตของยาขอบคือ “ประกายศรี ศรีदानนท์”

ศพของโชติ แพร์พันธ์ หรือ “ยาขอบ” ผู้ยิ่งใหญ่แห่งวงการประพันธ์ไทยถูกฌาปนกิจ เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๔๐๐ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม มีผู้เป็นมิตรสหาย และผู้สนใจในงานเขียนไปชุมนุมเผาศพ ไม่ต่ำกว่า ๑,๐๐๐ คน มีหนังสืออนุสรณ์แจกเป็นที่ระลึกถึง ๓ เล่ม

โชติ แพร์พันธ์ เคยบอกกับแม่อุปถัมภ์ของเขาด้วยความแน่ใจว่า หนังสือนวนิยาย “ผู้ชนะสิบทิศ” จะเป็นอมตะ

“หนังสือนี้อย่างน้อยจะตายช้ากว่าลูก ๔๐๐ ปี และจะพิมพ์ได้อีกหลายสิบครั้ง”

จังหวัดแพร่มีอะไรเป็นที่ระลึกถึง 'ยาขอบ' บ้างหรือไม่

ผู้อ่านเรื่องย่อฉบับนี้ อาจเกิดคำถามขึ้นมาว่า แล้วมีอะไรในจังหวัดแพร่ ที่เป็นอนุสรณ์แก่ "ยาขอบ" ซึ่งเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของจังหวัดแพร่ โดยแท้จริงบ้างหรือไม่ และชาวแพร่ได้ทำอะไรไว้เป็นที่ระลึกแก่ "ยาขอบ" บ้างหรือไม่

ข้าพเจ้า ผู้สรุปย่อเรื่องราวของยาขอบ ได้ค้นพบในหนังสือ 'ยาขอบอนุสรณ์' ซึ่งจัดพิมพ์ที่โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ เลขที่ ๔๘ สี่ก๊กเสาชิงช้า ถนนบำรุงเมือง พระนคร จัดพิมพ์ใน พ.ศ.๒๕๐๔ จัดจำหน่ายโดยแพร่พิทยา ว่า มีการริเริ่มจัดตั้งกองทุนมูลนิธิ "ยาขอบอนุสรณ์" เพื่อจะจัดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่สังคม และเป็นอนุสรณ์สถานแก่ "ยาขอบ" โดยตั้งเป้าหมายไว้ว่าจะจัดสร้างอนุสรณ์สถานไว้ในจังหวัดแพร่ อันเป็นเมืองที่เกี่ยวข้องโดยชาติกำเนิดของยาขอบ แต่ในหนังสือเล่มนั้นมิได้บอกไว้ชัดเจนว่าได้มีการตกลงกันหรือไม่ว่าจะทำอะไร

เมื่อค้นพบถึงจุดนี้ ก็นึกขึ้นได้ว่า ที่วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร ซึ่งเป็นอารามหลวงของจังหวัดแพร่ มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแห่งหนึ่ง ชื่อ "โรงเรียนพระปริยัติธรรม ยาขอบอนุสรณ์" จึงได้สอบถามเพื่อหาข้อมูล จึงได้มีโอกาสทราบจากท่านเจ้าคุณธรรมรัตนากร ปัจจุบัน ดำรงตำแหน่ง รองเจ้าคณะภาค ๖ ว่า โรงเรียนนี้ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับ 'ยาขอบ' แต่มิได้เกี่ยวข้องกับมูลนิธิตามที่ค้นพบ

ตามคำบอกเล่าของท่านเจ้าคุณธรรมรัตนากร "โรงเรียนยาขอบอนุสรณ์" เกิดขึ้นจากความศรัทธาของประชาชนจำนวนหนึ่งที่ได้ฟังรายการวิทยุ เรื่อง "ผู้ชนะสิบทิศ" ซึ่งนักจัดรายการท่านหนึ่งได้นำวรรณกรรมนี้มาออกอากาศทางสถานีวิทยุ ๐๑ กรุงเทพฯ หลังจากยาขอบเสียชีวิตแล้ว นักจัดรายการท่านนี้ได้ชักชวนประชาชนให้ร่วมกันบริจาคทรัพย์เพื่อสร้างอนุสรณ์สถานให้กับ 'ยาขอบ' ได้รับเงินบริจาคทั้งสิ้นประมาณห้าแสนบาท ท่านเจ้าคุณธรรมรัตนากร (ขณะนั้นมีสมณศักดิ์เป็นพระภัทรสาระมุนี ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดแพร่) ได้ขอให้จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม ยาขอบอนุสรณ์เป็นอนุสรณ์สถานตามความประสงค์ โรงเรียนพระปริยัติธรรม ยาขอบอนุสรณ์ จึงเกิดขึ้นในจังหวัดแพร่ เริ่มทำการสอน ในปี พ.ศ.๒๕๑๗ มีนักเรียน ๕ ห้อง จำนวนประมาณ ๒๐๐ คน จนกระทั่งปัจจุบันนี้ (พ.ศ.๒๕๓๖) โรงเรียนนี้ได้สร้างประโยชน์ให้แก่บรรพบุรุษศาสนา มาแล้วเป็นเวลา ๑๘ ปีเศษ

จากผู้สรุป-ย่อ ชีวิตและผลงาน "ยาขอบ"

การสรุป-ย่อเรื่องราวชีวิตและผลงานของ "ยาขอบ" ครั้งนี้ได้เนื้อความส่วนใหญ่มาจากหนังสือ "ยาขอบชีวิตและงานของผู้แต่งอมตนิยาย ผู้ชนะสิบทิศ" เขียนโดย ส.พลายน้อย (สมบัติ พลายน้อย) ซึ่งเป็นหนังสือสารคดีที่ได้รับรางวัลชมเชยงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ๒๕๓๒ จัดพิมพ์เป็นครั้งที่ ๓ โดยสำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง เมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๓๕ และบางส่วนได้มาจากหนังสือ "ยาขอบอนุสรณ์" ซึ่งจัดพิมพ์ที่โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ เลขที่ ๔๘ สี่ก๊กเสาชิงช้า ถนนบำรุงเมือง พระนคร จัดพิมพ์ใน พ.ศ.๒๕๐๔ จัดจำหน่ายโดยแพร่พิทยา

เนื่องจากข้าพเจ้าต้องการให้ผู้ศึกษาเรื่องราวชีวิตและงานของ "ยาขอบ" จากการอ่านสรุป-ย่อนี้ ได้อ่านให้ได้ใจความ จึงมิได้ใช้หลักเกณฑ์ทางการเขียนที่ยุ่งยาก และส่วนใหญ่ได้คัดลอกข้อความที่ ส.พลายน้อย ได้นำมาแสดงไว้ แต่ได้ตัดทอนข้อความบางตอนให้สั้นลง เพื่อผู้ศึกษาค้นคว้าที่ต้องการทราบเรื่องราวชีวิต และงานของ "ยาขอบ" อย่างรวดเร็วได้ใช้เวลาสั้นๆ แก่การอ่านในครั้งนี้ จึงต้องขออภัยหากมีสิ่งใดผิดพลาดตามหลักการเขียนภาษาไทย และหากผู้ศึกษาค้นคว้าท่านใดประสงค์จะได้ทราบเพิ่มเติมให้มากขึ้น จะสามารถหาอ่านได้จากหนังสือดังกล่าวแล้วข้างต้น สำหรับข้อความในตอนต้นที่กล่าวถึงเหตุการณ์ทางเมืองแพร่ นั้น ก็คือเหตุการณ์ "เงี้ยวปล้นเมืองแพร่" ซึ่งเกิดขึ้นในปีพ.ศ.๒๔๕๕

เป็นที่น่าเสียดายว่า ปัจจุบัน งานของ“ยาขอบ” นั้น นอกจาก “ผู้ชนะสิบทิศ”แล้ว คนรุ่นใหม่ที่ไม่ใช่
หนอนหนังสือ และให้ความสนใจในผลงานอย่างแท้จริง แทบจะไม่มีโอกาสทราบว่า ผลงานอื่นๆ ทั้งที่ได้กล่าวถึง
ไว้ในสรุปย่อนี้ และมีได้กล่าวถึง มีรสนชาติทางวรรณคดีอย่างไร เนื่องจากผลงานชิ้นอื่นๆ แทบจะไม่มีพิมพ์
จำหน่าย แม้แต่ในขณะนี้ก็ตาม

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่ มีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะรวบรวมผลงานของ‘ยาขอบ’ที่มี
จำหน่ายอยู่ในท้องตลาด มาไว้ในห้องสมุดประชาชนทุกแห่ง เพื่อให้ประชาชนผู้มีความสนใจได้อ่าน
ศึกษาค้นคว้าและเพื่ออนุรักษ์มรดกทางวรรณกรรมของผู้มีเชื้อสายของเจ้าเมืองแพร่ อันเป็นที่ภาคภูมิใจ แต่ไม่
สามารถจะหาซื้อได้มากนัก จึงคงมีแต่ อมตนิยาย“ผู้ชนะสิบทิศ”“สามก๊กฉบับวณิพก”“รวมนิยายรักของยาขอบ”
เท่านั้นในขณะนี้

ชาวแพร่ และผู้รักในวรรณกรรม“ผู้ชนะสิบทิศ”ขอขอบคุณ คุณสมบัติ พลายน้อย หรือ“ส.พลายน้อย”
ที่ได้รวบรวมเรื่องราวของนักประพันธ์อันเป็นที่รัก ไว้ให้พวกเราได้มีโอกาสค้นคว้า และต้องระลึกถึงพระคุณอัน
ยิ่งใหญ่ของท่านทั้งหลายที่มีส่วนเกี่ยวข้องไม่มากก็น้อยต่อชีวิตของ“ยาขอบ” ที่ได้ให้ความดูแล อุปการะ ช่วย
เหลือ “โชติ แพร่พันธุ์” ผู้เป็นที่ภาคภูมิใจของพวกเราทั้งหมด จนกระทั่งเมืองไทยมี “ยาขอบ” ผู้ยิ่งใหญ่เช่นใน
ปัจจุบัน

ผู้รวบรวมและเรียบเรียง : น.ส.ขวัญหทัย จารุจินดา

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่

มกราคม ๒๕๓๖

คณะผู้จัดทำหนังสือที่ระลึก

คณะกรรมการที่ปรึกษา

นายวิชัย โล้วเลิศ

ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่

นางอินทราณี สุขสมบูรณ์

ผู้ช่วยผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่

คณะครูอาจารย์ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่

คณะผู้จัดทำ

นายพีระพงษ์ นิลาพันธ์

ศึกษาธิการอำเภอลอง

นายโกมล พานิชพันธ์

สำนักงานโกมลผ้าโบราณ อำเภอลอง

นายสุทธิชัย สุนทรญาติ

ผู้จัดการโรงพิมพ์ไทยอุตสาหกรรมพิมพ์

นางสาววรพร บำบัด

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดแพร่ โรงเรียนนารีรัตน์ฯ

นางสาวขวัญหทัย จารุจินดา

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่

นางจันสม ชมภูอินไหว

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่

นางสาวสมร ชัยวิรัช

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่

นายธีรศักดิ์ พงศ์ปริตร

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่

นางสาววรางคณา ชูอาทิตย์

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่

นางสาวอรวรรณ เสภารัตนานันท์

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่

นางสาวกรกนก ร่องพีช

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่

คณะผู้จัดทำหนังสือที่ระลึก

คณะกรรมการที่ปรึกษา

นายวิชัย โล้วิเลิศ

ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่

นางอินทราณี สุขสมบูรณ์

ผู้ช่วยผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่

คณะครูอาจารย์ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่

คณะผู้จัดทำ

นายพีระพงษ์ นิลพันธ์

ศึกษานิเทศก์อำเภอลอง

นายโกมล พานิชพันธ์

สำนักงานโกมลผ้าโบราณ อำเภอลอง

นายสุทธิชัย สุนทรญาติ

ผู้จัดการโรงพิมพ์ไทยอุตสาหกรรมพิมพ์

นางสาวรพร บำบัด

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดแพร่ โรงเรียนนารีรัตน์ฯ

นางสาวขวัญหทัย จารุจินดา

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่

นางจันสม ชมภูอินไหว

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่

นางสาวสมร ชัยวิรัช

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่

นายธีรศักดิ์ พงศ์ปริตร

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่

นางสาววรางคณา ชูอาทิตย์

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่

นางสาวอรรวรรณ เสภารัตนนานันท์

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่

นางสาวกรกนก ร่องพีช

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแพร่